

Kras

Februar 1998 št. 25

cena 500 SIT

**IZSTOPAJOČI DEL VASI LOKEV
JE VAŠKO JEDRO,
KI GA ŽELIJO DOMAČINI OHRANITI
ZARADI NJEGOVE ZNAČILNE
KRAŠKE ARHITEKTURE**



Hoteli Igralnice Turizem

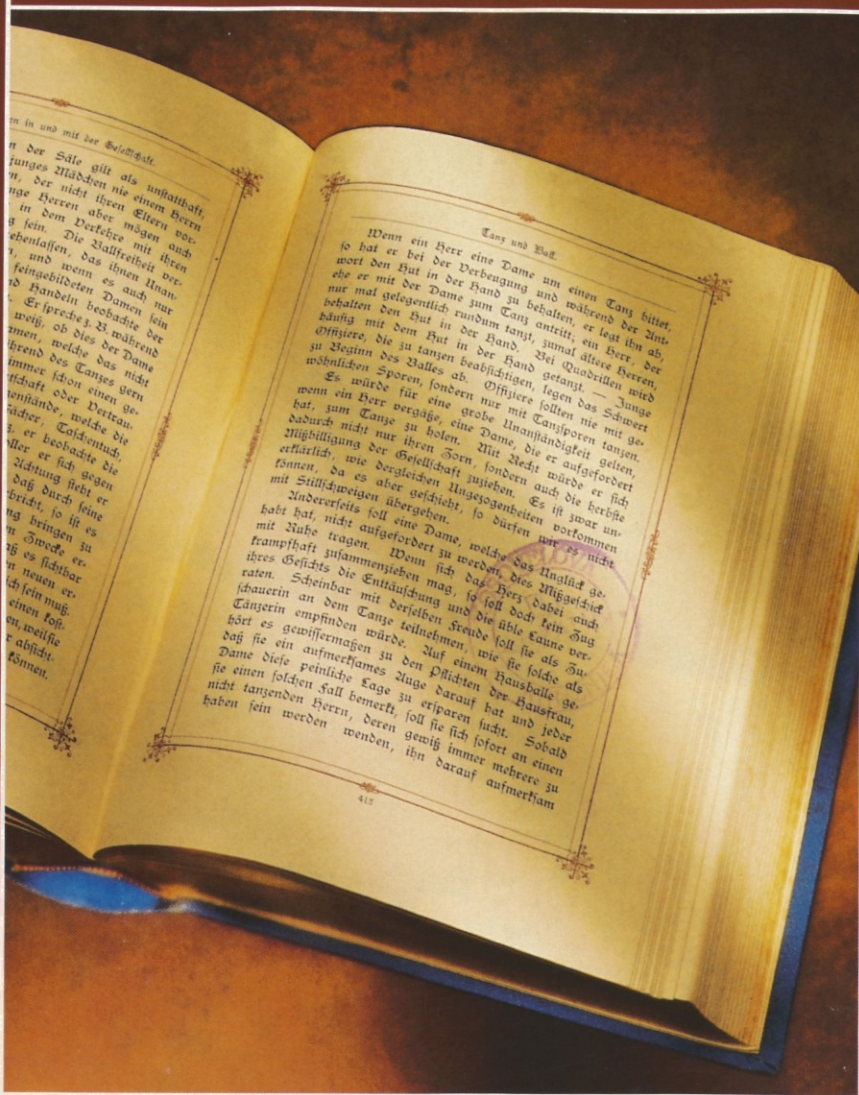
mobitel

SLOVENSKI OPERATER NMT & GSM

PODPIRATA REVLIJO KRAS V NJENIH PRIZADEVANJIH ZA OHRANITEV NAŠE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

ISSN 1318-3257
Poštnina plačana pri pošti 111
Ljubljana

KNJIGA



knjiga SLO

das Buch A

libër AL

КНИГА BG

knjiga CRO

kniha CZ

das Buch D

un libro E

ki-tab ET

le livre F

the book GB

βιβλίο GR

könyv H

il libro I

bok N

boek NL

livresco P

książka PL

КНІГА RUS

bok S

kniha SQ

kitab TR

the book USA

delo - tiskarna d.d.

Dunajska 5, 1000 Ljubljana, Slovenija, Telefon: 061 314 346, 061 318 095, Fax: 061 302 658

To, kar živimo, je **zeleno.**



Ukvarjamo se s temnimi bogastvi zemeljskih globin. Predelujemo jih v energijo, ki pestri življenje zemeljskega površja. A med vrtnami in črpalkami, med temnimi tekočinami in med izdelki za vzdrževanje vozil nismo nikoli pozabili na spoštovanje do zelene Zemljine duše. Že desetletja zbiramo in predelujemo odpadna olja. Uporabo do okolja prijaznega zemeljskega plina spodbujamo že 30 let. Naša goriva imajo dodatke, ki zmanjšujejo onesnaževanje zraka. Naši bencinski servisi so ekološko obnovljeni, naša skladišča pa bodo po obnovi lahko za vzor vsej Evropi, saj bodo presegala standarde evropskih predpisov.



PETROL

Slovenska naftna družba

ENCIKLOPEDIJA SLOVENIJE

SLOVENSKA POT IZ RODA V ROD

15 KNJIG + INDEKS, 6250 STRANI, 9000 STVARNIH GESEL, 6500 BIOGRAFSKIH GESEL, 6000 BARVNIH ILUSTRACIJ, 7000 ČRNO-BELIH ILUSTRACIJ, FORMAT 21 X 29 CM, VEZANO V UMETNO USNJE

DOSLEJ JE IZŠLO ENAJST KNJIG. S PONATISOM PRVE KNJIGE JE ZBIRKA SPET POPOLNA!



POSEBNE UGODNOSTI ZA NAROČNIKE: 25 % POPUST ZA VSE KNJIGE

Izbirate lahko med dvema načinoma plačila glede na to, ali bi radi dobili vse knjige naenkrat ali postopoma (vsak mesec po eno knjigo).

DARILO

Vsi novi naročniki celotne zbirke brezplačno prejmejo knjigo *TOPOGRAPHIA DUCATUS CARNIOLIAE MODERNAE*, faksimilirano izdajo topografskega albuma Janeza Vajkarda Valvasorja iz leta 1679 (724 strani, 21 x 29 cm). Redna cena topografskega albuma v prosti prodaji je 14.452 SIT.

ZAKLADNICA PODATKOV ZA VSO DRUŽINO

Vsaka knjiga ENCIKLOPEDIJE SLOVENIJE je prava zakladnica podatkov za odrasle in otroke. V njej so izčrpno predstavljeni dogodki, osebnosti, dosežki slovenskega naroda in države - z vseh področij življenja, iz preteklosti in sedanjosti. Knjige vam bodo ob vsaki priložnosti ponudile celovite in zanesljive informacije ter vas hkrati napotile k dodatnim virom.

NAGRADNO VPRAŠANJE

**KOLIKO STRANI BO
IMELO SKUPAJ VSEH
15 KNJIG
ENCIKLOPEDIJE
SLOVENIJE?**

Odgovore s svojimi podatki pošljite na dopisnici do 28. 2. 1998 na naslov: **MLADINSKA KNJIGA ZALOŽBA, PRODAJA PO POŠTI, 1536 LJUBLJANA, S PRIPISOM "NAGRADNA IGRA ES"**. Izmed prejetih pravičnih odgovorov bomo izžrebali 11 dobitnikov **LEPE NAGRADE**: mape z 39 reprodukcijami bakrorezov Janeza Vajkarda Valvasorja **KRANJSKA MESTA, TRGI, GRADOVI IN SAMOSTANI**, ki sicer stane v prosti prodaji 3.701 SIT.

061/ 125 28 26
v knjigarnah in pri
zastopnikih
<http://www.mkz-lj.si>



Založba Mladinska knjiga



foto: Buenos dias



Slika na naslovnici:
 Lokev na Krasu - jedro vasi
 Foto: Matej Mljač, abs. arh.
 Lokev 48/a, 6215 Divača,
 tel.: 067/67-070

Telefoni revije Kras:

061/121-46-90

061/121-46-95

067/78-434

Fax:

061/121-46-95



Informativno revijo Kras izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., Rimska cesta 8, 1000 Ljubljana - telefon: +386-061/121-46-90, +386-061/121-46-95, fax: +386-061/121-46-95 - Glavni urednik Lev Lisjak - Odgovorna urednica Ida Vodopivec-Rebolj - Naslov uredništva: Revija Kras, p.p. 17, 6223 Komen, telefon: +386-067/78-434 - Maloprodajna cena 500 SIT, 5.000 Lit, 6,00 DEM, 4,00 \$; naročnina šestih zaporednih števil s pošto dostavo v Sloveniji 3.500 SIT, za tujino s pošto dostavo 80.000 Lit, 80,00DEM, 60,00 \$ - Žiro račun: 50100-603-43117 - Devizni račun pri NLB, podružnica Center: 900-27620-91455/0 - Tisk: Delo-Tiskarna, Ljubljana - Fotografije: Fotoagencija Mediacarso - Nenaročenih rokopisov in fotografij uredništvo ne vrača - Brez izdajateljevega pisnega dovoljenja ponatis ali kakršno koli povzemanje objavljenih prispevkov iz revije Kras ni dovoljeno - Po mnenju Urada vlade R Slovenije za informiranje št. 23/142-92 od 27.5.1993 sodi revija Kras s prilogami med proizvode informativne narave, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po 5-odstotni stopnji - Mednarodna standardna serijska številka ISSN 1318-3257. - Organizacija tiska: K Korotan Ljubljana d.o.o.

Kras

FEBRUAR 1998, št: 25

Uredništvo	NOV PRISPEVEK K BOGATENJU KULTURE	4
Mag. Suzana Čurin	ETIKA JE NUJNO POTREBNA!	5
Radovič		
Dr. Marijan Slabe	ARHEOLOGINJA IN ZNANSTVENICA	8
	LJUDMILA GEC-PLESNIČAR	
Ida Vodopivec-Rebolj	S KRAŠKEGA PRAGA V LJUBLJANO	11
	K USPEHU, UGLEDU...	
Dr. Andrej Kranjc	REVIJA KRAS ŠIRI KRASOSLOVNO ZNANJE	13
Dr. Tadej Slabe		
Dr. Manca Košir	BREZ KRASA PO KRAŠKO	14
Marjan Rožanc	KRIZA JAZA	15
Uredništvo	SLOVENSKI BALET LAHKO DOBI	16
	KLASIČNO BALETNO UMETNICO	
Miloš Bajc	MEDNARODNE BALETNI TALENT BREZ PRIMERE	17
Barbara Škrlj	ZAME JE BALET NEKAJ ČUDOVITEGA,	18
	SKORAJ NADNARAVNEGA!	
Dr. France Šušteršič	ŠE O TEM, KAKO PISATI ZEMLJEPISNA IMENA	19
Dušan Rebolj	LOKALNE SKUPNOSTI	20
	SE MORAJO MEDSEBOJNO POVEZATI	
Agencija Kras	18 ODOBRENIH PROJEKTOV	22
	PHARE PROGRAMA TIMAV - KRAŠKI PARK	
Agencija Kras	KAJ PONUJAJO PROJEKTI?	23
Jožko Žiberna	NEKAJ O DIVAČI PO ZGRADITVI JUŽNE ŽELEZNICE	33
Dr. Andrej Kranjc	MARTELOV POMEN	36
	ZA SPELEOLOGIJU NA SLOVENSKEM	
Dr. Bogdan Jurkovšek	AVTOCESTA NA KRASU IN GEOLOŠKA DEDIŠČINA	38
Dr. Tea Kolar-Jurkovšek		
Katarina Krivic		
Dr. Ivan Gams	LOKEV - NAJDALJŠA VAS	41
Vladimir Mljač	OBVEZNA NAJ BI BILA SOGLASJA	46
	NEODVISNIH STROKOVNJAKOV!	
Vinko Sterle	GVARDJANI IN ZANKARJI - II. del	48
Lučka Čehovin	V HRPELJAH PRAVI KULTURNI PRAZNIK	50

Ob podpisu pogodbe - z leve na desno: selektor dr. Jure Mikuž, minister za kulturo Jožef Školč, predsednik Hirovečasne uprave Silvo Križman in župan mestne občine Nova Gorica Črtomir Špacapan

Uvodnik

NOV PRISPEVEK K BOGATENJU KULTURE



Enaindvajsetega januarja 1998 sta v Novi Gorici minister za kulturo Jožef Školč in predsednik začasne uprave novogoriške delniške družbe HIT Silvan Križman podpisala pogodbo o kulturnem sodelovanju med ministrstvom in Hitom.

V naslednjih petih letih, je zapisano v pogodbi, bosta podpisnika s skupnimi močmi obogatila Novo Gorico in okolico s stalno zbirko kipov, plastik in instalacij. Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo bo z natečajem povabilo domače avtorje, ki jih bosta izbrala dr. Jure Mikuž in Tomaž Brate.

V delniški družbi HIT - Hoteli, igralnice, turizem - Nova Gorica ugotavljajo, kako je življenje ob meji izostrilo potrebo po poglobljanju kulturne identitete tega prostora. Zato so se odločili po svojih močeh prispevati k obogatitvi likovne podobe Nove Gorice in Primorske. Tako bosta mesto vrtnic in regija z izborom domačih umetniških del na prostem postali še bolj privlačni za domače obiskovalce in za mnoge obiskovalce iz tujine. S podpisano pogodbo se HIT obvezuje, da bo v naslednjih petih letih finančno omogočil izvedbo praviloma dveh umetniških del letno.

S podpisom pogodbe o sodelovanju z Ministrstvom za kulturo je novogoriški HIT dal še en pomemben prispevek v svojih prizadevanjih za bogatenje kulture na Slovenskem. Tako podpira tudi revijo Kras v njenih prizadevanjih za ohranitev naše naravne in kulturne dediščine.

Uredništvo

HIT
Hoteli Igralnice Turizem

**Novi telefoni
revije Kras:**
061/121-46-90
061/121-46-95

Fax:
061/121-46-95

Naslov uredništva:

**Rimska ul. 8
1000 Ljubljana**



O menedžmentu nepridobitnih organizacij in njegovi vlogi v demokratični družbi



Suzana Čurin Radovič

ETIKA

JE NUJNO POTREBNA!

V tem sestavku poskušam odgovoriti na vprašanje, zakaj je vloga nepridobitnih organizacij pomembna za domokratizacijo in humanizacijo družb ter za osveščanje ljudi v njih in zakaj bi bilo treba vpeljati in razvijati profesionalni menedžment tudi v takih organizacijah. Za pisanje so me spodbudili prijatelji in znanci, ki poznajo moja razmišljanja in strokovna prizadevanja in so, tako kot jaz, prepričani, da se o menedžmentu v nepridobitnih organizacijah nasploh premalo govori, še manj pa se ga udejanja.

Ker menim, da je preobrazba nepridobitnih organizacij med tranzicijo v smeri njihove čim večje učinkovitosti in etičnosti ter njihovega kakovostnega povezovanja tudi s pridobitnim sektorjem zelo pomembna za demokratični družbeni razvoj, je moj profesionalni interes, da svoja razmišljanja posredujem čim širšemu krogu bralcev. Tako tistim, ki jih zanimajo teme, povezane z menedžmentom kot stroko (profesijo), kot tudi tistim, ki jih zanima etika in problematika nepridobitnega sektorja nasploh in konkretno (posamezne profesije). Menim, da je v konkretnem primeru bolj kot ekskluzivnost ali izključenost pomembno sodelovanje in vgrajevanje koncepta učinkovitosti in etičnosti v vse sfere življenja in bivanja, celo tudi v osebno! In v tem smislu pišem o etiki za revijo Kras, saj sega po njej in črpa iz nje aktualne vsebine veliko bralcev, ki se zavzemajo za etično ravnanje ter za gospodarski razvoj in samozavestno pot Slovenije v Skupnost evropskih držav!

Kakovostni menedžment poudarja učinke in išče najbolj primerno razmerje med vloženim in doseženim. Da bi v nepridobitnih organizacijah to dosegli, bi bilo treba vanje vpeljati sistematično vrednotenje delovnih učinkov. V pridobitnih organizacijah je kazalec delovnega uspeha ustvarjen dobiček, v nepridobitnih organizacijah pa je delovne učinke mogoče meriti ali vrednotiti z evalvacijsko ali ocenjevalno metodo, za uporabo katere pa je treba, seveda, poznati cilje organizacije ali poklica in določiti kriterije za vrednotenje. Evalviranje učinkov dela je naloga profesionalnega menedžerja.

"Etika je lepa, posel pa je posel!"

Splošna težnja je sedaj, žal, marsikje - tudi na področju socialnih storitev - prav nasprotna od tiste težnje, ki je zaželenja za razvoj sodobne demokratične družbe. Na vseh ravneh in področjih družbenega življenja se po mojem mnenju več pozornosti kot profesionalni etiki namenja hitremu pridobivanju dobička, kar se v negospodarstvu kaže kot zahteva po splošnem neselektivnem povišanju plač brez ocenjevanja in vrednotenja dejanskih doseženih delovnih učinkov. Zato v tem smislu pravzaprav ne preseneča odločitev urednika Gospodarskega vestnika za napis na naslovnici 47. številke tega časopisa: "Etika je lepa, posel pa je posel!"

Menim, da je etika ne samo lepa, ampak je v sedanjem času, ko je profesionalizacija dela univerzalno načelo sodobnih demokratičnih družb, tudi nujna, saj je ena izmed tistih kohezivnih ali povezovalnih prvin profesionalnosti, brez katere se bo vsak poklic kaj kmalu znašel v slepi ulici, sam "profesionalec" pa bo neorganiziran in brez trdne profesionalne identitete. Če izhajamo s stališča, da je delo pot k osebni samouresnitvi, potem je delo samó za denar, brez poglobljanja profesionalne identitete, kaj klavirno osmišljanje lastnega bivanja in poslanstva.

Namesto da bi nepridobitne organizacije svoje vrednote posredovale v pridobitni sektor tako, da bi se tudi v tem sektorju dobiček nikoli ne pridobival v človekovo škodo, v škodo družbenega in naravnega okolja, se žal še prepogosto dogaja prav nasprotno - da se namreč pridobitna



O menedžmentu nepridobitnih organizacij in njegovi vlogi v demokratični družbi

logika in logika argumenta moči (ne logika moči argumenta!) neselektivno prenaša iz pridobitnega v nepridobitni sektor. Pri tem se utegne zgoditi, da postane nepridobitni sektor še bolj problematičen in neorganiziran kot pridobitni. Poleg tega pa se na ta način zamegljuje pravo poslanstvo nepridobitnih organizacij v družbi, profesionalne vrednote pa izgubljajo svojo težo in svoj pomen za razvoj družbe in predvsem za uresničevanje demokracije in človekovih pravic.

Primeri komercializacije kulture, zdravstva, prava...

Praktična ilustracija za povedano je, na primer, komercializacija kulture, zdravstva ali prava. Če se pod pretvezo o posredovanju kulturnih vrednot skozi določene dobrine ali storitve, ki teh vrednot dejansko ne vsebujejo (kič), ustvarja neutemeljen dobiček, ki se ga povrh vsega še ne vplaga v razvoj kulturne dejavnosti, potem upravičeno lahko trdimo, da tak pristop ne koristi kulturnemu uporabniku - človeku, ki se je odločil svoj denar nameniti za tisto, kar naj bi bilo učinek kulturnega poslanstva. Podobno je v zdravstvu! **Dr. Jože Žabkar** v Sobotni prilogi časnika Delo (24. 1. 1998) piše, da je komercialna medicina agresivna in usmerjena v povečanje števila "bolnikov", ker se to finančno splača. Pravo poslanstvo medicinskega dela pa gotovo ni to, ampak je preventivno zdravstveno delo in pravočasno odkrivanje bolezni. **Peter Drucker** v svoji knjigi "Management in non-profit organizations" (1990) navaja zanimivo primerjavo, ki kaže na potrebo po globljem razmisleku o poslanstvu organizacije in njene organiziranosti, ki je iz njega izpeljana. Prvobitno poslanstvo zdravstvenega doma bi moralo biti skrb za zdravje ljudi, kar v izpeljavi pomeni njegovo organiziranost za preventivno zdravstveno delo, svetovanje, zdravstveno izobraževanje ipd. in ne "obdelava" dolge čakajoče vrste bolnih ljudi, ki sodijo pravzaprav v bolnišnico, saj naj ta, v skladu s svojim poslanstvom, ustrezno in razločevalno (pač v skladu s stopnjo bolnikove obolelosti) skrbi za bolne. Organiziranost zdravstva bi morala biti taka, da bi dovolj pozornosti namenjala zdravstveni preventivi. Socialna država, kakršna je s svojo ustavo deklarirana Republika Slovenija, bi morala še posebej spoštovati človekove pravice do zdravja vsakogar, ne glede na to, ali je ali ni kot posameznik sposoben plačati poleg rednega in morda še prostovoljnega zdravstvenega zavarovanja tudi "komercialne dodatke", katerih vir največkrat ne more biti pošteno in etično delo.

Prav poseben fenomen o dajanju prednosti denarju pred poslanstvom je lahko "komercializacija prava". Že sama beseda za ta poklic asociira ali napeljuje na spoštovanje vrednote, ki se ji reče pravičnost. In vendar se utegne zgoditi, da odvetnik - v želji po hitrem in dobrem zaslužku - pozabi na svojo prisego in poklicno etiko ter ne pouči svojega klienta v njenem duhu, ampak obremeni sodišče s klientovo - morda popolnoma neutemeljeno - zahtevo. Sodišče se ne spušča kritično v vsebino zadeve, ampak jo sprejme, če je formalno ustrezno oblikovana, in začne v tem primeru "birokratski postopek", ki traja in traja - lahko celo v škodo in ne v korist strankam v postopku. In zaradi že izhodiščne odtujenosti od načela o pravičnosti prihaja potem do vse večje odtujenosti od te vrednote, ki je cilj in poslanstvo pravnih ustanov. Poslanstvo sodišč najbrž ni le reševanje zadev, ampak je njegovo poslanstvo predvsem pravna zaščita in ustvarjanje pogojev za pravno varnost državljanov ter pozitivno (spravno) vplivanje na stranke v postopku z osveščanjem, skladno z načelom o pravičnosti.

V sedanjem času so zelo aktualne zahteve nekaterih poklicnih društev za splošno povišanje plač (Glej v časniku Delo od 14. 1. 1998 prispevek: Za sodnike povsem nesprejemljiv proračun - Za plače bi potrebovali več, kot je predvideno!) brez globlje analize o smotnosti, racionalnosti in uspešnosti dela z vidika uresničevanja poslanstva izvajalcev teh poklicev. To pa, žal, ne pelje v sodelovanje med poklici, kar je v sedanjem kompleksnem svetu nujno, ampak pelje v njihovo medsebojno prestižno tekmovalnost in za družbo kot celoto (stavke, izgubljanje dragocene poklicne energije za konflikte in dokazovanje prestižnosti namesto potrebnosti in učinkovitosti ipd.).

Človek kot posameznik - ki je več kot le bitje, katerega vodijo materialne in druge koristi - je v taki situaciji nekako zbežan, izgubljen in neorganiziran pri iskanju lastne istovetnosti, čeprav temelji nova etika demokratične družbe prav na posameznikovi etiki, na etiki človeka kot državljana.

Eden izmed gurujev svetovnega menedžmenta Peter Drucker trdi v svoji knjigi o menedžmentu v nepridobitnih organizacijah, da bo uvajanje menedžmenta v sedanje ustanove javnih služb (javna služba je tudi delo na osnovi koncesije - op. avtorice) verjetno poglavitna naloga sedanjih in naslednjih generacij.

Da misel o menedžmentu v nepridobitnih organizacijah lahko razvijam naprej, pa se

moram najprej ustaviti pri opredelitvi pojma nepridobitne organizacije!

Pojem zajema organizacije na področju javne uprave, javne in zasebne organizacije na področju socialnih storitev, prostovoljne organizacije in tudi organizacije infrastrukturnih dejavnosti. Tudi slednje bi namreč zaradi omejenosti dobrin, s katerimi upravljajo (na primer: elektrika), morale poslovati po načelih neprofitnega menedžmenta.

Ta načela bi se morala, seveda, najprej in predvsem uveljaviti za državno upravo, ki je nekakšen makro menedžer, saj je pogoj za demokratično in pravno državo prav učinkovita, racionalna, visoko strokovna in politično nevtralna ter etična državna uprava (programski menedžment), ki bi morala biti usposobljena tudi za sistematično samoocenjevanje in vrednotenje lastnega dela. Zaradi makro ravni, na kateri dela, bi morala biti spodbujevalka in poganjalica pozitivnih družbenih sprememb na vseh ravneh, od makro ravni do mikro ravni.

Poslanstvo nepridobitnih organizacij

Naloga, namen ali bolje rečeno poslanstvo nepridobitnih organizacij je vplivati na pozitivne spremembe pri posameznikih, jih osveščati in širiti humane vrednote. Z uresničevanjem lastnega poslanstva (mission) pa nepridobitne organizacije vplivajo ne le na posameznike, ampak vplivajo tudi na družbo kot celoto in na njen razvoj. Tudi v primeru, če tovrstne organizacije ustvarjajo dobiček, ta nikdar ne bi smel biti nadrejen njihovemu temeljnemu poslanstvu v smislu: Najprej denar, potem pa etika! Nepridobitne organizacije bi morale nenehno iskati najugodnejše ravovesje med svojimi dolgoročnimi (višjimi) cilji in kratkoročnimi priložnostmi. Potreb ljudi ne bi smele zadovoljevati površinsko (na primer tako, kot se pokažejo pod vplivom reklame), ampak jih raziskovati in uporabnike osveščati, da bi jih v izvirmi obliki znali prepoznati sami. Nadzor bi pri nepridobitnih organizacijah moral biti javen, pri čemer bi morali biti participanti ali udeleženci v nadzoru poleg izvajalcev in države tudi sami uporabniki storitev. Ponekod se to vsaj formalno že uresničuje - na primer: svet staršev v šoli, premalo pa se po mojem mnenju šole, ki so poklicane za vzgojo odgovornih državljanov, posvečajo osveščanju otrok in mladostnikov o njihovih pravicah in dolžnostih ter njihovi vzgoji za življenje v demokratični družbi. Na posameznikovi ravni sta namreč za udejanjanje de-

mokracije pomembni človekova osveščenost in njegova zrelost, da zna prevzemati odgovornosti za svoje ravnanje, pa naj gre za odgovornost v zasebnem ali v delovnem življenju.

Strinjam se s tezo filozofa **Vittoria Husla** (Delo, 20. 12. 1997), da je resnično svoboden le moralen človek in da družba brez moralne energije slabi in se razkraja, predvsem pa, da taka družba ne more biti svobodna in demokratična. Pri ustvarjanju moralnega vdušja v družbi imajo neprecenljivo vlogo nepridobitne organizacije, ki naj bi tako stanje ne le sistematično ustvarjale, ampak ga tudi negovale in razvijale. Pri tem bi kazalo iskanja teh organizacij pri osmišljanju lastnih poslanstev usmerjati v ustvarjalno sintezo ali združitev zahodnega, k učinkom naravnane razmišljanja, in vzhodnjaške filozofije v smislu sprejemanja nespremenljivega in pogumnega izboljševanja tistega, kar se spremeniti da, ter - seveda - usmerjati tudi k modremu razlikovanju med prvim in drugim.

Naloga menedžmenta v nepridobitnih organizacijah je ne le skrbeti za uveljavitev take organiziranosti in upravljanja, ki bosta omogočila kar najbolj učinkovito uresničitev njihovega poslanstva, ampak tudi stalno ozaveščanje zaposlenih o poslanstvu organizacije ter njihovo usposabljanje za samoocenjevanje delovnih učinkov. Ta naloga pa je zahtevna, ker vključuje poleg skrbi za racionalno in učinkovito delo tudi ustrezno etično držo in sposobnost osmišljanja dela - človeku, organizaciji in družbi v korist. **Dr. Veljko Rus** (1994) opredeljuje poslanstvo (misijo) kot funkcijo, ki ima izreden moralni, zgodovinski in civilizacijski pomen. Razmišljanje o ciljih organizacij in o njihovi smiselnosti je stalna naloga menedžerjev nepridobitnih organizacij ne le zaradi vrednot, ki jih te organizacije posredujejo in ki tako prispevajo h kakovosti življenja, ampak je to njihova stalna naloga tudi zaradi dejstva, da že opredeljene naloge (že uresničeni cilji) zahtevajo ponoven razmislek o ciljih (tokrat o nadaljnjih). Potrebno je torej nenehno ocenjevanje poslanstva na ravni organizacije in na ravni posameznika kot nosilca poklica. Peter Drucker (1990) piše o stremljenju k odličnosti kot posebnosti, ki naj se kaže tako v delovnih učinkih kot v medsebojnih odnosih zaposlenih v nepridobitni organizaciji. Ocenjevanje ali vrednotenje (poslanstva ali določenega dela) je faza v menedžerskem procesu, usmerjenem k učinkom, in je v nepridobitnem sektorju tisto, kar je v pridobitnem sektorju dobiček - to je kazalec delovnega uspeha. Za menedžment na splošno je značilen poudarek na učinkovitosti in uspešnosti dela. In za tip nepridobitne organizacije je potrebna prav posebna, k vredno-

tam in poslanstvu naravnana menedžerska filozofija. Če ta svojevrstna logika učinkovitosti in etičnosti ne bo prav kmalu vključena v vse javne službe, se utegne zgoditi, kar napoveduje **dr. Aleksandra Kornhauser** (Delo, 31. 12. 1997): da nas bo "družbena režija, ki že danes golta prevelik delež, pritiskala k tlom".

Ne le javni temveč tudi zasebni sektor na področju socialnih storitev imata pomembno vlogo pri zagotavljanju pogojev za kakovostno življenje, saj svoje storitve prek diversifikacije ali raznolikosti približujeta uporabniku in jih tako humanizirata. Vsi sektorji (javni in zasebni, pridobitni in nepridobitni) bi morali delovati komplementarno ali dopolnjujoče ter uporabnikom v korist.

Če izhajamo s stališča, da je kapital ne le materialna temveč tudi duhovna dobrina in da lahko govorimo o intelektualni lastnini kot kapitalu, potem so zahteve o profesionalnosti na področju družbenih dejavnosti - ki implicirajo, se pravi predpostavljajo teoretično in praktično znanje, avtonomijo, odgovornost in etiko - enake za javni in za zasebni sektor. Moderna država predpostavlja javno odgovornost profesionalcev in javno delovanje poklicnih združenj. Ni dovolj, če imajo posamezne profesije svoje kodekse; uresničevanje njihovih kodeksov v praksi je treba spremljati in preverjati (profesija predpostavlja poudarek na teoretičnem znanju - na primer: zdravnik, odvetnik, ipd., poklic pa predpostavlja poudarek na praktičnem znanju - na primer: voznik, avtomehaničar, ipd.). Ob aktivnem delovanju profesionalnih združenj naj bi avtoritarno ali oblastno regulativo države zamenjali partnerski odnosi med državo, tako organiziranimi izvajalci in uporabniki. Vprašanje o participaciji ali sodelovanju uporabnikov je odprto tudi teoretično, vendar bi kazalo vsaj začeti z njihovim spodbujanjem; morda najprej s sistematičnim zbiranjem mnenj tako imenovanih kvalificiranih uporabnikov, kakršni so, na primer: gledališki kritik kot gledalec v gledališču, zdravnik kot pacient in pravnik kot stranka v postopku!

K družbi po Človekovi meri

Dolgoročna vizija o družbi kot posledica učinkovitega in etičnega delovanja nepridobitnega sektorja po mojem mnenju vključuje pozitivne družbene spremembe v smeri njene višje humanizacije - družbe po Človekovi meri. Raven etičnosti neke družbe določa prav dosežena stopnja etičnosti v nepridobitnem sektorju. Nepridobitne organizacije naj bi po osveščenih posameznikih spodbudno, ustvarjalno vplivale tudi na pri-

dobitni sektor, ki naj v želji po čim večjem dobičku nikoli ne bi ravnal neodgovorno do svojih potrošnikov. Znane so posledice takega ravnanja v proizvodnji hrane, shranjevanju ekološko škodljivih odpadkov, ipd. **Cotlerjev** koncept neprofitnega marketinga (1989), ki je zasnovan na modernem konsumerizmu (to je gibanju porabnikov za izboljševanje kakovosti izdelkov in storitev ter za lastno zaščito), je v prvi vrsti potreben nepridobitnim organizacijam, da bi znale promovirati ali uveljavljati svoje vrednote, pomen in vlogo v družbi, zaželen pa je vse bolj v proizvodnji hrane in drugih človeku neobhodno potrebnih dobrin ter pri nujenju zanj pomembnih storitev.

Kooperativni odnosi ali sodelovanje, ki v sodobnem svetu razvite informacijske in komunikacijske tehnologije vse bolj nadomeščajo tekmovalne odnose, so vse bolj nujni tudi v odnosih med pridobitnim in nepridobitnim sektorjem (na primer: sodelovanje med znanostjo in gospodarstvom, med kulturo in gospodarstvom, ipd.)! Osveščenost, kako potrebna je tovrstna skladnost, je še zlasti pomembna v družbah v tranziciji. V njih se celo na pragu 21. stoletja prepogosto govori o družbenih dejavnostih in o javnih službah kot o javni porabi, ki da bremeni (!) davkoplačevalce, namesto da bi se jih štel in vrednotilo kot vir dodanih vrednosti, brez katerih ni ne družbene ne gospodarske uspešnosti in ne družbenega napredka. Mar sta v sedanjem času možna gospodarski razvoj in samozavestna pot v Skupnost evropskih držav brez dovolj izobražene, kulturne in zdrave populacije, pravne države in sposobnega menedžmenta na vseh področjih družbenega življenja?

Mag. Suzana Čurin Radović, sociologinja - podsekretarka v Ministrstvu za kulturo, Cankarjeva 5, 1000 Ljubljana

ARHEOLOGINJA IN ZNANSTVENICA

LJUDMILA GEC - PLESNIČAR

Starodavni rek "Nič mi ni tujega, kar je človeško!" bi lahko izpostavili za móto, kadar želimo spregovoriti o prehojeni poti in življenjskih izkušnjah dr. Ljudmile Gec-Plesničar. Da je to v marsičem res, lahko zaznate že iz tega uvoda...

Enciklopedija Slovenije nam o Ljudmili Gec-Plesničar v 8. zvezku na kratko naniza nekaj osnovnih podatkov, kar je običajno za tako edicijo, seveda pa ne pozabi omeniti, da je nič koliko znastvenih in poljudnih krajših in obsežnejših besedil izšlo izpod njenega peresa. Je naslednica teoretičnega proučevalca emonskega področja A. Müllnerja in neposrednega raziskovalca Emone arheologa W. Schmida, vendar je bil odkrit pretežen del doslej tega raziskanega mesta pod njenim vodstvom, ko je delovala kot arheologinja kustosinja v Mestnem muzeju v Ljubljani. Da je opravila - in ga še opravlja - to veliko in pomembno delo, je vsekakor "krivo" tudi dejstvo, da ji je dan poseben dar za udejanjanje arheološkega poklica, kateremu se je povsem predala. V marljivosti in predanosti tej vedi poskuša slediti in posnemati svoja dva univerzitetna profesorja J. Klemenca in J. Korošca, tvorca in nosilca programa za izobraževanje začetnega povojnega naraščaja arheologov pri nas.

Sam znanstveni svet, ki se ji je odkrival skozi mnoge raziskave, proučevanje rezultatov in njihovo posredovanje pa ji je odpiral vrata na predavalne odre znanstvenih ustanov, kongresov in univerz. Sedaj je poznana kot znanstvenica - strokovnjakinja za antično dediščino po vsej Evropi, bodisi po tisku ali neposredno. S svojimi znanstvi je zmogla, da je bilo arheološko gradivo Emone in njenega širšega okoliša z razstavami predstavljeno ne samo večkrat v Ljubljani ampak tudi v tujini, na primer na Poljskem, v Italiji, v glavnih mestih nekdanje Jugoslavije itn. Težko si tudi predstavljamo osrednji del Ljubljane brez prezentiranih Emonskih vrat na Kongresnem trgu, Starokrščanskega centra ob Erjavčevi cesti, dela mestne antične četrti na Jakopičevem vrtu, dela foruma v Jakopičevem razstavišču, kar vse je izkupiček v prvi vrsti njenega vztrajnega in za ljubljanski urbanizem pozitivnega delovanja, da ne omenjam drugih vrednot, ki jih posredujejo te prezentacije mestu in - seveda - meščanom kakor tudi turistom.

Pri vseh teh prizadevanjih pa ji ni bilo nič podarjeno. Za vse se je morala boriti. Nikdar ji ni bilo težko darovati ure in dneve, da bi bili rezultati za arheološko dediščino čim bolj ugodni in za okolico bolj sprejemljivi. Gotovo je, da je kot kustosinja in



raziskovalka Emone izpostavljena nemalo krat negativnim sapicam in tudi viharjem, ki so hoteli prizadeti ali celo uničiti emonske ostaline bodisi zaradi nerazumevanja družbe bodisi zaradi nerazumevanja posameznih strok, ki so imele svoja videnja in hotenja. Ob takih dogodkih je znala prisluhniti trenutku časa in kaj hitro razbrati smiselno pot, ki je zagotovila pozitiven naboj, kakor tudi zbrati vse silnice, ki so omogočile strateško zastavljeno smer tudi uravnavati. Njen občutek za mero dojemljivosti stranskih učinkov ji omogoča, seveda, tudi njen prirojen značaj, ki se izraža še s tem, da ima izredno moč za kohezivnost, kar je tudi vzrok, da je kaj kmalu uspela odigrati vidno vlogo med kolegi in prijatelji. V času, ko je bila predsednica Slovenskega arheološkega društva, je bila njena soba v muzeju odločilno vplivno mesto - središče slovenskih arheologov, kjer so se tkala tudi strateška izhodišča takratne arheološke politike. Bila pa je tudi predsednica Slovenske skupnosti muzejev, pa Kulturne skupnosti Ljubljana, delovala še v sferi Republiške raziskovalne skupnosti itn. In prejela je več nagrad: Nagrado mesta Ljubljana, Župančičevo nagrado in Valvasorjevo nagrado.

Morda je treba naglasiti, da zna s svojo dinamično držo utemeljevati svoja prepričanja in ideje ter jih temu primerno na



Prvo službovanje
- Mestni muzej
Koper, 1956.

strokovni podlagi tudi zagovarjati. Beg pred nestrinjanjem ali zavijanje v kopreno molka sta ji tuja. Ljubši ji je odprt - odločen spopad, ki ima za orožje jasen in pronicljiv dokaz brez špekulacije za vzrok njenega nasprotnega mišljenja. Zato ni najti konformizma v njenem življenjskem inventarju navad. Neuspehe, ki so v življenju vedno pritiklina uspehov in se ob takem, na široko odprtem delovanju, vedno dogodijo, so nadomestili razum, pogum in potrpljenje, v katerih je poiskala in dopolnila novo vsebino svojega nadaljnega delovanja.

Boji, ki jih je bojevala štiri desetletja na področju varstva dediščine in njene prezentacije, so bili vse prej kot enostavni in pohlevni; lahko zapišem, da so bili težko zmogljivi. V njeni zavesti pa je tudi, da kljub neštetim zmagam, ki so bile plod včasih skoraj nečloveških naporov, ostaja še marsikaj nedokončanega, za kar bo potrebovala še veliko neupogljivosti in upanja.

Med prijatelji in znanci je še posebej spoštovana zaradi izjemne človekoljubnosti, ki jo odkriva njena stalna pripravljenost za pomoč v nesreči in težavah. Vrata Ljudmile Gec-Plesničar so stalno odprta za podporo tistim, ki so pristali na ruševinah upanja ali na polju zbežanosti.



Odbor za kulturno dediščino Ljubljana med ogledom kulturnih spomenikov na Dolenjskem.

Med kolegi v Mostarju na jugoslovanskem kongresu arheologov, 1980



Pri njej ni najti vprašanj, kaj pa naj zdaj počnem, kaj naj delam. Nasprotno! Vedno je v stiski s časom, ki ga zna temeljito zapolniti, čeprav še zdaleč ne smemo reči, da bi bila zgolj suhoparna znanstvenica, zagledana le v izkopanine, načrte in strokovne knjige. Svojo temeljito dejavnost zna povezati z življenjem, ki pri naša tudi vsakodnevne majhne radosti in prijetne trenutke. Zanimanje za leposlovje, gledališče, glasbo pa tudi pohode v naravo, zlasti v gore, ji omogoča tako gibčnost v znanstvenem delu kakor tudi izjemno bistro komunikacijo z okolico in posameznikom. Zato ni presenetljivo, če pri njej dozoreva na raziskovalni poti nemalo mladih bodočih učenjakov, saj jim niza odprte in razmišljajoče znanstvene misli ter nagibe. In njene povezave z znanstvenim svetom so še vedno nadvse žive.

Dr. Ljudmila Gec-Plesničar se je zaznavanje življenja začelo na domačem kraškem pragu, kovalo pa skozi čas v Kopru in v Ljubljani, ki jo je že doslej zaznamovalo kot nepreklicno pričo sedanosti, ki bo živa prav gotovo še v času, ki prihaja...

S KRAŠKEGA PRAGA V LJUBLJANO K USPEHU, U GLEDU...

Z znanstvenico in raziskovalko dr. Ljudmilo Gec-Plesničar sem že dolgo želela narediti za bralce revije Kras pogovor. Spoznala sem jo veliko prej, preden smo pričeli izdajati revijo Kras, ko sva sodelovali v Kulturni skupnosti Ljubljana...

V prvem delu pogovora, ki ga predstavljamo v nadaljevanju, je sogovornica pripovedovala o svojem otroštvu in o svojem odnosu do domačije v Sežani...

Dr. Ljudmila Gec-Plesničar, rojeni ste na Krasu, v Sežani. Odšli ste v Ljubljano na študij arheologije in se tam po študiju posvetili zlasti odkrivanju in študiju rimske Emone, predhodnice Ljubljane... Kaj bi za uvod v pogovor povedali o sebi kot Kraševki in o odločitvi za pot v svet?

Pogosto slišana trditev: "Težko je biti Slovenec!", je še kako res. Še bolj resnična je misel: "Težko je biti Kraševac!" Pa ne zato, ker naj bi bil Kraševac nekakšna slovenska podvrsta, pač pa zato, ker kamorkoli po svetu greš, kjerkoli živiš, si še vedno Kraševac. Še vedno te vleče v tiste nerazumljivo lepe, nekoč še lepše gole gmajne, kjer je v jesenskem soncu ožarjen živordeči ruj... Kras občutiš in doživiš, ko v njem zrasteš in živiš ali pa se vanj vseliš in ga nikoli več ne zapustiš...

Vprašali me boste, odkod toliko sentimentalnosti. "Saj si šla od doma!" Res je! Po vseh pravih bi morala ostati doma. Pa nisem! Kaj me je vleklo v svet? Čeprav to sicer ni bil veliki svet, vendarle ni bil Kras!

Nekatere stvari narediš nagonsko, brez velikega premišljevanja. Stara kmetija v sredini petdesetih let z mamo in stricem, še edinima, ki sta ostala, je propadala. Po očetovi smrti smo živeli iz rok v usta brez upanja, da bi si ta velika kmetija in mi z njo še kdaj opomogli. Morili sta me zatočnost tistih povojnih let in neizbežna vednost, da me čaka usoda moje mame, bistre, načitane, vendar do konca zatrte in življenjsko neizpol-

njene ženske. Bila je kot živina, ki je privezana na jasli in ki je vedela, da ne bo nikoli drugače. Želela je, da s sestro študirava; da ne bo tako, kot je bilo z njo. Zato je molče prenesla moj odhod iz Sežane. Vedela je, da je tako prav...

Vendar se rada vračam na Kras. Kras so tudi ljudje; za mene predvsem tisti, ki sem jih nekoč poznala in so bili moji ljudje, pa jih ni več, in ki jih vse češče obujam v spominu. Ko se z mislimi ustavim na našem velikem borjaču, so še vedno vsi tam: v zgodnjih poletnih urah, ko se sonce komaj dviga nad Planino, se začenja tisti neponov-

ljivi nemir, ko hoče živina jesti ali na pašo, ko mama kuha prvo kavo in se ata s stricem ter z drugimi, ki pridejo na žrnado, pogovarja o tem, kaj bodo ta dan delali...

Nepozaben je spomin na moje obiske doma in predvsem na odhode, ko je mama stala na vratih in gledala, kako odhajam... Zame je še vedno tam!

Rastla sem v veliki družini

Sestra Damjana in sestrčna Milena, ki je bila prav tako članica družine, sta se šolali v Ljubljani in prihajali domov le ob počitnicah. Moj mali bratec Marjan je, žal, med vojno zaradi davice umrl. Tu je bil še stric Ivan, mamin brat. Do mojega sedmega leta je bila pri nas še Viktorija, zame Tota. Bila je moja velika nepozabna ljubezen, ki se jo z leti vse bolj spominjam in ji dolgujem zahvalo za tisto prvo otroško zavetje.

Na trgatvi leta 1935: spredaj sestra Damjana, ob njej na desni Ljudmila, za njo Tota in bratranec Vojteh.



Prva zasnova naše hiše v Sežani sega tri stoletja v preteklost. Na nekaterih delih je še vedno krita s kamnitimi ploščami in s kamnitim slemenom. Ima še spahnjenco, v kateri je bil odprt kamin za ognjišče. To je prava kraška hiša z velikim borjačem, ki ga pokrivajo latniki, da dajejo poleti prijetno senco. To je moj dom, na katerega sem navezana in ne bi želela, da bi se kdaj spremenil. Moja mama je bila po duši velika tradicionalistka. V vsem je ohranjala stare navade; bodisi v kmetijstvu, bodisi pri vsakdanjih opravilih. Tako je ostala hiša, kakršna je bila nekoč. Majhni posegi niso pokvarili njene bistvene in osnovne strukture. Moje gledanje na domačijo ni le nostalgčno; rada bi, da moj dom ohrani vse značilnosti prave kraške kmečke hiše.

vica. Milka je zbolela in umrla. Čeprav je bila v vasi karantena, je neizreklija žalost nono ponoči, ko so vsi spali, gnala po zna-nih a nezavarovanih poteh v Križ, kjer je na parah ležala njena prvorojenka. Vračala se je ob prvem petelinjem petju, ko so še vsi spali...

None Rozalje nisem poznala. Bila je očetova mama, v Skopem mati županja, ki je svojega moža, mojega nonota Ivana, naučila brati in pisati. Umrla je kmalu po mojem rojstvu. Zato pa mi je ostal bolj v spominu nono Ivan, majhen moziček modrih oči, ki je ob semnjih prihajal na obisk.

Marsikatero poletje sem preživela v Skopu pri teti Milki. Bila je najmlajša sestra mojega ata in je z mojem živela na mali kmetiji, ki je komaj toliko nesla, da sta preživela. Na tisti čas so mi ostali neizmerno lepi spomini in pa grenkoba, ki sem se je še le pozneje zavedla. Hiša ni imela elektrike; ognjišče je bilo osrednji del velikega prostora, kjer se je vse dogajalo. Revščina je, tako kot povsod na Krasu za časa Italije na malih kmetijah, zijala iz vseh kotov, vendar ni zatrla njune mlade sreče. Sedaj vem, zakaj me je ata pošiljal k njima čez poletje. Moja prisotnost je ublažila nelagodnost, da bi od starejšega brata in svaka prejemale pomoč. Takrat je bilo res težko biti Kraševac.

Kar daš skozi vrata, se vse skozi okno vrne !

Pravijo, da je bila vaša hiša gostoljubna in vedno odprta tudi beračem ?

Ja, spominjam se številnih beračev, ki so ob sejmu preplavili glavno ulico v Sežani. Ob takih dnevih je tudi ata prodajal svojo robo - kmečko orodje. Večkrat sem ga spremljala in cukala za rokave berače in vsakemu prišepnila : "Kar k nam pejte, da-

Bili so še drugi: stalni in občasni delavci, ki so hodili na žrnado, in sosedova strina Očerinova, ki je imela sina in snaho v južni Italiji in je pri nas našla drugi dom, pa stari Jožek, ki je bil prav tako sam in je ob popoldnevih hodil čuvat hišo, ko so bili starši in posli na polju. Še sedaj ga vidim, kako sključen in nekoliko postrani sedi na stolu. Bil je namreč invalid in je močno šepal. Vsa-ke toliko mi je pomolil lonček, da sem stekla v hram in mu ga napolnila s teranom.

Od svojih starih staršev po mami-ni strani se spominjam le none Tone. Ko pomislim nnanjo, se spomnim neke njene zgodbe, ki bi bila vredna romaneskne pripovedi... Bila je najstarejša hči stare kmetije v Križu pri Sežani. Poročila se je z mojim nonotom, dvakratnim vdovcem, in mu rodila sedem otrok. Prvorojenka Milka je občasno živela, kot vsi pozneje rojeni otroci, pri noni v Križu. Bilo je v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja, ko je v vasi razsajala da-

Družina leta 1942 - s leve proti desni: sestra Damjana, Ljudmila, sosedova Silva, mama Mila, ata Franc, bratec Marjan, sestrčna Milena in Milena z Griž.



POGOVOR

nes je naša mama dosti skuhala!" Tako se je ob sejmihi nabralo v hiši tudi do deset be-
račev, za katere je moja radodarna mama
vedno poskrbela. Njen stari rek, ki ga je po-
dedovala po noni, je bil: Kar daš skozi vra-
ta, se vse skozi okno vrne!

In potem je prišel čas življenja pod Italijo?

Mislím, da ni Kraševca, ki bi mu
bil tisti čas v lepem spominu. Čeprav ni bilo
pomanjkanja, je nad našo hišo neprestano
visel občutek nelagodaja in strahu. Ta strah
sem še dolgo čutila, ko sem že odrasla. Mar-
sikdaj me je oviral pri navezovanju stikov z
okolico in ljudmi. Moja starša sta bila, za
razliko od drugih vaščanov, jugoslovanska
državljanca. Moj oče, tako kot mnogi mladi
fantje, se je moral po prvi vojni fašizmu
umakniti v Jugoslavijo. Najprej je služboval
v Ljubljani kot policijski pripravnik. Ob ne-
kem sokolskem zletu je spoznal mojo mamo
in tako sta se v Ljubljani vzela ter postala ju-
goslovanska državljanca. Nekaj časa sta ži-
vela v Banatu, nato sta se vrnila v Sežano in
prevzela kmetijo, a jugoslovansko držav-
ljanstvo obdržala.

Na osnovno šolo nimate lepih spominov?

Osnovna šola je bila zame pekel.
Čeprav se z veseljem spominjam Marjuče,
Elke, Merice, Lidije, Slavke in Uča, me še
sedaj stresa ob misli, kako hudo je bilo. V
razredu sem bila edina, ki ni znala in razu-
mela ene same italijanske besede. Starša me
nista dala v otroški vrtec, kjer bi se naučila
prvih osnov italijanščine. Bila sta prava Slo-
venca, zavedna do skrajnosti in včasih tudi
do mene in mojih otroških potreb preveč
stroga. V prvem razredu še nisem bila stara
šest let. Bila sem majhna, prestrašena in
zgubljena.

Doma smo bili naročeni na časnik
Jutro in spominjam se, da sem v šoli nestrp-
no čakala, kdaj bodo na vrsti slovenske črke
č, š, ž. Zaradi moje drugačnosti, saj sem ko-
maj kaj razumela, sem bila deležna vseh vrst
maltretiranja. Mojemu očetu je zato preki-

pelo in je tožil šolo in učiteljico zaradi psi-
hičnega in fizičnega trpinčenja. V tistih ča-
sih je bilo to veliko dejanje. Učiteljico so res
suspendirali, vendar je hitro prišla kazen.
Kmalu nisem smela več v šolo; prepovedali
so mi obiskovati pouk, ker sem pač bila ta-
kih stavršev. Šolanje sem nadaljevala v Tr-
stu, kjer sem končala osnovno šolo in se vpi-
sala v italijansko gimnazijo.

Kot otrok sem s starši doživljala
vse strahove takratnega časa, ki so prežali
na vsakem koraku. Očeta so fašisti zaprli.
Najprej je bil v sežanskem zaporu, nato je bil
dolgo časa v Coroneju v Trstu. Mama je na-
kupila velike kovčke in začela vanje zlagati
vse, kar se ji je zdelo vredno. Dobili smo na-
mig, da nas bodo izselili. Nato je prišla voj-
na s še večjimi pastmi in negotovostmi.

O vsem tem je težko govoriti.
Odraščanje je bilo otožno in žalostno.



Med obiskovanjem 6. razreda Slovenske gimnazije v Trstu - na obali. Z desne proti levi:
Ljudmila ter sošolki Mirella in Danica.

In kot vedno v zgodovini so se
stvari potem le obrnile. Prišla je osvobodit-
ev in z njo je nastopil nov čas: vesel,
grenâk, težak, otožen; vsega po malem je
bilo. Otožen in žalosten predvsem za tiste, ki
so ostali sami, ker jim je vojna vzela može,
sinove, matere.

Kako čustvuje Kraševac, me je ne-
kega dne, nekaj let po vojni, pretreslo med
obiskom pri sorodnici, mamini sestrični v
Tomaju. Stali sva na borjaču in se poslavlja-
li. Ko sem se ozrla na staro hišo, sem opazi-
la, da je bilo eno okno zazidano. Na moje
vprašanje, zakaj, mi je odgovorila: "Veš, ko
so Pepota odpeljali Nemci v Dachau, sem z
vsemi tremi sinovi, še majhnimi fantki, stala
pri oknu in gledala, kako ga vodijo. Še nekaj
let po vojni sem čakala, da se vrne. Ker pa
ga ni bilo, sem dala okno zazidat!"

Nadaljevanje v naslednji številki!

Po štirih letih izhajanja...

REVIJA

Kras

ŠIRI KRASOSLOVNO ZNANJE

Andrej Kranjc - Tadej Slabe

Krasoslovci se zavedamo, da je treba znanje ne le poglobljati in urejati temveč tudi približevati vsem, ki jih kras zanima. Torej tistim, ki načrtujejo življenje na krasu in tistim, ki na njem živijo.

Po petdesetih letih delovanja Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU, ki deluje v Postojni, je raziskovalec na bogati tradiciji uspelo pokriti najbolj pomembna področja krasoslovja. Proučujemo zakrasevanje različno sestavljenih, skladovitih in pretrtih karbonatnih kamnin, oblikovanost kraškega površja, razvoj posameznih kraških jam, njihovo obliko, naplavine in sigo v njih in seveda njihovo prepletenost v kraških vodonosnikih. Posebno pozornost posvečamo tudi proučevanju kraških vodâ, ki se pretakajo skozi vodonosnike. Podzemeljske vodne zveze proučujemo s pomočjo sledenj. Poglobljeno temeljno znanje o krasu bogati naše vedenje o naravni dediščini in je izhodišče za načrtovanje življenja v tej občutljivi pokrajini. Sodelujemo pri načrtovanju oskrbe z vodo in gradnji avtocest na krasu. Naše izsledke objavljamo v najrazličnejših znanstvenih in strokovnih knjigah ter zbornikih, deloma tudi v lastnih izdajah.

Seveda pa strokovnjaki ne smemo pričakovati, da bi laiki, "ljudske množice", brali ozko usmerjeno strokovno in znanstveno literaturo ter si iz nje sami iskali razlage in rešitve za ustrezna vprašanja, ki jih je prav na krasu veliko še nerešenih ali ne dovolj poznanih. To bi bilo nemogoče in tudi nesmotno. Zato so toliko bolj pomembni mediji in občila, ki grade mostove med laiki in strokovnjaki. Revija Kras je s tega vidika še posebej primerna in pomembna, saj je, kot je nekaj časa pisalo v podnaslovu, "revija za vsak dom", torej namenjena najšir-

šim krogom prebivalstva, po drugi strani pa precej ozko usmerjena, ne v "kras" (z malo začetnico), ampak prav na "Kras". Kljub temu, ali pa prav zaradi tega, kar je po svoje presenetljivo, pa je zanimiva tudi za širši krog bralcev, lahko bi rekli izbranih bralcev, zunaj samega Krasa. Raziskovalci z inštituta pa imamo s "Krasom" lepo priložnost, da svoje znanje in spoznanja posredujemo prebivalcem Krasa, ki naj bi jih moralo to najbolj zanimati in kar je prav zanje tudi najpomembnejše.

Zato smo se na inštitutu z veseljem odzvali vabilu uredništva revije Kras, naj zanjo kaj napišemo o krasu. Od enajstih inštitutskih raziskovalcev jih je devet že objavilo vsaj en prispevek. Vsega skupaj pa je bilo v Krasu objavljenih kakšnih 40 prispevkov inštitutskih sodelavcev, kar je že prava mala bibliografija. V povprečju bi bilo to po dva prispevka na številko. In v resnici so inštitutski prispevki v več kot polovici številke. V nekaterih manj, v drugih več, največ seveda v 21. številki, kjer je teh prispevkov kar 16. Posebno se nam zdi razveseljivo, da smo s prispevki sodelovali že od prve številke Krasa dalje - in upam, da bomo še dolgo!

In s čim smo poskušali seznanjati bralce Krasa?

Največ, in tudi najdaljših, je poljudnoznanstvenih prispevkov. Med njimi so taki, ki govorijo splošno o krasu (pretakanje podzemeljske vode, življenje v jamah, drobne kraške oblike), drugi pa govorijo o snovi, značilni za Kras oziroma jo obravnavajo v mejah Krasa (kamnine, tektonska zgradba, vodonosnik Krasa). Nekateri prispevki osvetlujejo ožja vprašanja, kot je npr. nastanek jam na podlagi raziskave razpok v Veliki dolini v sklopu Škocjanskih jam ali starost sige v jamah na Krasu. Nekateri prispevki so posebej posvečeni varstvu okolja - vpliv prometa, poselitve, industrije, gradnje avtocest, monitoring. Poročali smo tudi o dogodkih, pomembnih za Kras (mednarodna srečanja), nekaj prispevkov pa je, kot običajno, "raznih" - o prostem plezanju, o inštitutu, itd. Omenila sva že zanimanje širših krogov za revijo Kras, ne le s Krasa, in tudi posluš revije za širša vprašanja: to dokazuje prispevka o Cerkniškem jezeru in o posebnosti s kitajskega krasa - "kamnitem gozdu". Z vidikov inštituta je posebne pohvale vredno uredništvo oziroma vodstvo revije Kras zaradi 21. številke: posebne številke, v kateri so v slovenščini in angleščini predstavljene osnovne naravne značilnosti Krasa. V bistvu gre za popoln, sicer precej zgoščen, opis Krasa in za razlago njegovih temeljnih značilnosti in posebnosti, vključno z najnovejšimi dognanji raziskovalcev. Morda za prebivalce Krasa na prvi pogled to ni tako zelo pomembno, je pa toliko bolj pomembno za vse, ki Krasa ne poznajo, a bi radi kaj več zvedeli o njem. Obenem je ta številka tudi prodor revije "navzven", saj ji angleščina omogoča "svetovni doseg". Morda ni veliko, toda samo na inštitutu smo našim gostom in drugim obiskovalcem iz tujine razdelili že okoli 400 izvodov te 21. številke, kar je tudi eden izmed kazateljev, koliko nam revija pomeni.

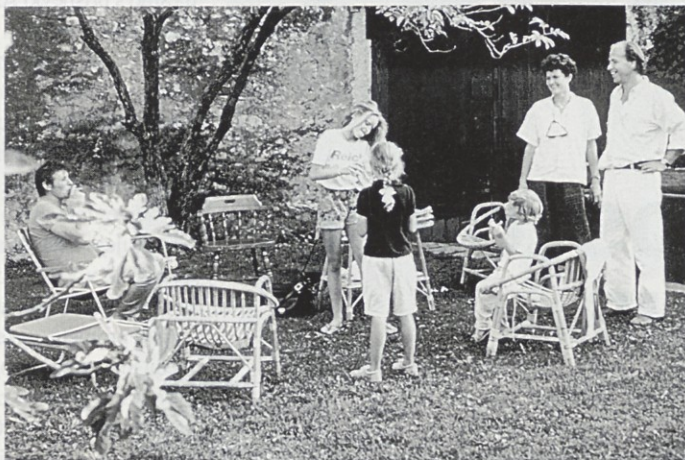
Ne moreva soditi, kaj pomenijo prispevki inštitutskih sodelavcev za revijo Kras, lahko pa na koncu pripiševa, da je za nas možnost - celo več, vabilo k sodelovanju in objavljanju - zelo pomembna in dobrodošla. In lahko le želiva ter upava, da bo tako sodelovanje potekalo še vnaprej vsaj tako lepo in uspešno, kot je potekalo do sedaj!

Izredni član SAZU dr. Andrej Kranjc, dipl. arheolog, doktor geografskih znanosti - znanstveni svetnik na Inštitutu za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Titov trg 2, 6230 Postojna
Dr. Tadej Slabe, dipl. geograf in dipl. sociolog - višji znanstveni sodelavec na Inštitutu za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Titov trg 2, 6230 Postojna

Literarni večer z Marjanom Rožancem

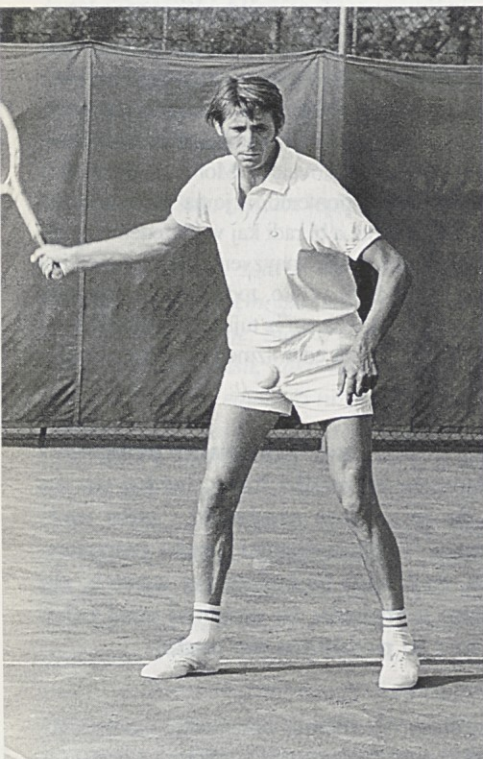
Brez Krasa PO KRAŠKO

Leto 1998 je literarno občinstvo Kluba Lili Novy v Cankarjevem domu v Ljubljani začelo z besedami Marjana Rožanca, 21. novembra 1930 rojenega in 19. septembra 1990 preminulega pisatelja. Uredništvo revije Kras svojim bralcem prinaša v Cankarjevem domu brani odlomek. V spomin na Marjana Rožanca, ki je zadnja leta najraje živel v svoji domačini v Volčjem Gradu. V spomin na pisatelja, ki je bil Kraševcec po duhovnem prepričanju, kot je rad poučeval...



Manca Košir

Prijateljski obisk
družine arhitekta
dr. Podrecca
pri Rožančevih
na Krasu.



Marjan Rožanc
na enem izmed teniških turnirjev.

Revija za preboj v živo kulturo Apokalipsa je svojo zadnjo (18.-19.) številko minulega leta v celoti posvetila neznanim besedilom Marjana Rožanca iz zapuščine in jih pospremila z esejema glavnega urednika **Primoža Reparja** (Demosko v luči religioznega iskanja) in člana uredniškega odbora **Miklavža Ocepka** (Ljubezen kot umetnost). V pogovoru, ki je sledil imenitnemu branju Rožančevih besedil igralca **Pavla Ravnohriba** (tudi on ima domačijo na Krasu), sta urednika povedala, da je umestitev Marjana Rožanca v posebno številko revije Apokalipsa logična poteza, saj gre za misel literata, ki je svoje življenje in delo gradil na temelju paradoksalne eksistence. Zato je bil svojevrstni "duhovni oče" te revije za ekzistencialna vprašanja. In eden med najpomembnejšimi slovenskimi personalisti, kot je poudaril **prof. dr. Edvard Kovač**, razmišljujoč o Rožančevem hrepenenju in njegovem nemirnem religioznem iskateljstvu.

Pisatelj Marjan Rožanc je največ ustvaril v zadnjih desetih letih življenja, ko je Kras postal njegov prvi dom. "Šele na Krasu sem našel, kar sem mislil, da ne bom nikoli - svojo hišo in avtentični dom", mi je povedal Marjan, in tudi mene, kot še mnoge kulturnike iz Ljubljane, opijani s svojo zagledanostjo v kraško arhitekturo in njeno božansko krajino. Na Krasu sta se kultura in natura harmonično zlili v eno, je pel himno Krasu pisatelj. "Gorenjci me ne morejo navdušiti,

ne, bolj me Kraševci", je pribil tudi v najinem pogovoru s študenti na Gerbičevi 51, ki sva ga imela marca 1985 in je bil v celoti predstavljen v Apokalipsi, odlomek pa bran ta večer v Cankarjevem domu. "Mene Slovenci zanimajo, kolikor smo mediteranski narod (...). Jaz smatram, ko pridem v Koper, da uresničujem neko avtentično željo vseh Slovanov, da bi prišli na mediteransko morje. (...) Zakaj to mediteranstvo? Ja, hudiča, Mediteran je središče svetâ!" je vzkliknil Marjan tam med svobodnega duha željnimi študenti, in misel mnogokrat ponovil na različnih srečanjih in v marsikaterem besedilu. Mediteran, predvsem pa, ah, Kras, ki je bil Marjanu "popek" lastnega bivanja in mere za objem bogastva razsežnosti svetâ.

V Klubu Lili Novy ni bilo besede o Krasu, pa se je vendarle "zgodil" na svojstven način. Kajti bili smo tam ljudje, zaljubljeni v Kras, in med nami kot živ njegov veliki trubadur - Marjan Rožanc. Ko smo pletli besede o njem, se mi je zazdelo, da lebdi nad nami in se smehlja s tistim svojim značilnim hudomušnim nasmehom: "Lepo sem vas skupaj spravil, kaj?" Svojo ljubljeno Janjo in hčerko Tonco, prijatelja Žarka Petana, Petra Kolška, Matjaža Kocbeka in Denisa Poniža, pa še mnoge druge, ki smo prišli, da bi spet slišali Rožančev glas, tako aktualen in potreben v tem norem dezorientiranem času.

"Tudi mene prevzema strah pred nesmisлом in praznino; lastna tesnoba, s katero sem obseden. In ena izmed najglobljih človekovih bolečin je biti zunaj", pravi Marjan Rožanc, "ki ostaja ves čas zvest svoji lastni osebi", je v zaključku svojega eseja v Apokalipsi zapisal Primož Repar.

Da, Marjan Rožanc je ostal ves čas zvest svoji osebi. Del te osebe je bil tudi - Kras. Prav zato je bilo tisti prelepi večer v Cankarjevem domu kraško vzdušje, ko je vel med nami duh Rožančevega doma. Ni naključje, da so sodelavci revije Apokalipsa številko z Marjanom Rožancem premierno predstavili prav v njegovi domačiji v Volčjem Gradu. In potlej polna pljuča Krasa prinesli še v Ljubljano, ki je zasvetila ta večer kot luč. Zaradi Rožanca, kakopak! Pa tudi zaradi Krasa!

Prof. dr. Manca Košir - predstojnica Katedre za novinarstvo na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana



Pisatelj v svoji delovni sobi domačije v Volčjem Gradu, 1988.

KRIZA JAZA*

Marjan Rožanc

Novih religioznih gibanj, vsega tistega, kar prihaja do nas kot Religija Nove dobe, Ljubezen v akciji, Nova zemlja in še pod kakšnim drugim imenom, se drži - tako se mi vsaj zdi - nekakšen ideološki apriorizem, nekakšno prepričanje, da je mogoče v svet brezpogojne ljubezni s preprosto odločitvijo zanj, bolj z racionalnim sklepom kot z milostjo božjo... Izjema so seveda verniki v raznih družinah, kot so Findhorn na Škotskem ali Terre Nouvelle v Epouressu v južni Franciji, ki se ne posvečajo samo opoldanski meditaciji, temveč tudi nekakšni samokritiki, ker jim pač skušnje skupnega življenja dokazujejo, da je tudi v najnaprednejšem članu družine nekaj Moči, Avtoritete in podobnega. Vse druge oblike teh gibanj, zlasti na teoretični ravni, rade govorijo o Človeku kot brezgrešnemu bitju. In ker je ta Človek brezgrešen, je seveda res njegov vstop v brezpogojno ljubezen samo vprašanje njegove volje in odločitve.

Toda ali ni prav človekova volja tudi samovolja, odločanje pa včasih tudi že greh....? Treba se je kratko malo spustiti v človeški svet in dovoliti v njem tudi nekaj manihejskega, dovoliti tudi človekovo nebrzdano potrebo po samem sebi, ker je pač samoljubni Jaz največkrat naš prvi korak k Bogu.

Brezpogojne ljubezni namreč ni. Prav brezpogojna ljubezen ima svoj pogoj. Človek mora biti najprej Jaz, da bi mogel postati kdaj drugi. Človek mora najprej občutiti vso grozo osamljenosti, zaprtosti vase, tujstva in odtrganosti od sveta, da bi se lahko z veseljem odrekel samemu sebi, prislusnil drugim in svetu, občutil veselje dejanja, zaživel v resnični brezpogojni ljubezni, ko ljubi in za svojo ljubezen ne postavlja nikakršne cene. Ko mu je končno dovolj, da se je znebil bremena lastnega Jaza, in mu je prav neobremenjenost s samim seboj v največje veselje.

Toda brez Jaza ni te ljubezenske sreče, kakor tudi brez greha ni zveličanja, brez umrljivosti nesmrtnosti...

Zato brezpogojna ljubezen tudi ni in ne more biti nekaj trajnega, ampak samo nekaj trenutnega. Trenutna milost, ki se nam dogaja v trenutni odsotnosti našega Jaza. Ta naš Jaz je kar naenkrat ob povezanost svojega bivanja in nima več ne preteklosti in ne prihodnosti, temveč samo zdajšnji trenutek. In tudi svetâ in ljudi okrog sebe ne vidi več takih, kakršni so bili in kakršni morda še bojo, temveč samo take, kakršni so ta trenutek. Kakor se je sam sebi odprl v neznanu, tako se mu tudi bližnji odpirajo v svoji zdajšnjosti in drugačnosti in ga vabijo v svoje skrivnosti, ki so sicer prekrite z znanimi pomeni.

Toda že naslednji trenutek smo spet zunaj, spet samo Jaz, ki nase in na svet okrog sebe gledamo z nekakšnim vnaprejšnjim vedenjem. Zadostuje, če ohranimo spomin, da smo bili deležni trenutne milosti in da se svet in ljudje dogajajo tudi drugače, v brezpogojni ljubezni. In da je prav ta samoljubni Jaz, ki nas je spet zajel vase, pogoj te ljubezni.

* Objavljeno v reviji Apokalipsa, št. 18-19, letnik 1997, in prebrano (Pavle Ravnohrib) na literarnem večeru z Marjanom Rožancem 21. novembra 1997 v Klubu Lili Novy v Cankarjevem domu v Ljubljani



Zavzeta prizadevanja,
da se zagotovi nadaljnje šolanje
Barbare Škrlj

REVIJA KRAS ZA SKLAD

BARBARE ŠKRLJ

Slovenski balet lahko dobi klasično baletno umetnico mednarodne ravni

O trinajstletni Barbari Škrlj iz Sežane, učenki sedmega razreda osnovne šole, petega oziroma četrtega razreda glasbene šole in tretjega letnika baletne šole, so se že razpisali številni časniki in revije, pa tudi televizijske in radijske postaje so objavile že več prispevkov o tej nadarjeni deklici. Vsi prispevki, od poročil, reportaž, pogovorov do kritičnih zapisov, poudarjajo nujno, naj se mladi plesalki klasičnega baleta omogoči po osnovnem šolanju v domačem kraju - Sežani - baletno šolanje v tujini. Ker je za to en sam pogoj - denar, se revija Kras pridružuje prizadevanjem strokovnjaka, pedagoga in nekdanjega baletnega plesalca Miloša Bajca, ki je prvi opazil in ocenil Barbarin baletni talent. Tudi drugi poznavalci baletne umetnosti se zavzemajo za ustanovitev SKLADA BARBARE ŠKRLJ. Ker pa je to kar zahteven postopek, uredništvo revije do ustanovitve sklada priporoča sponzorjem in donatorjem, ki so pripravljeni denarno podpreti Barbarino šolanje, naj pokličejo njene starše, ki že vseskozi smotno razporejajo denar za šolanje hčerke. Telefon Škrljevih je 067/31-032!



Stroške šolanja so krili Barbarini starši iz svojih prihrankov. Skupaj z Milošem Bajcem so poskušali pridobiti ustrezno državno pomoč za plačilo vrhunskega pedagoga Vasileja Solomona. Kljub najrazličnejšim priporočilom vrhunskih baletnih strokovnjakov o nespornosti Barbarinega talenta so ostale želje o pokroviteljstvu države neuresničene. Za letošnje šolsko leto pa so se skupaj s pedagogom Solomonom dogovorili, da je prevzel v Sežani njeno poučevanje, tako da bo lahko konec šolskega leta opravljala izpit pred komisijo Srednje glasbene in baletne šole iz Ljubljane. S pomočjo sponzorjev in v okviru Sklada Barbare Škrlj upajo vsi, ki bedijo nad učenkinim šolanjem, da bodo zbrali manjkajoča finančna sredstva ter z njimi omogočili, da bo svojo baletno pot nadaljevala!

Mnenje ustanovitelja
baletne pripravljalnice Romeo in Julija
v Sežani

BALETNI TALENT BREZ PRIMERE

Srečni starši, ki imajo otroka, kakršna je Barbara, in srečni podagogi, ki imajo učenko, kakršna je ona! Barbara Škrlj je namreč vzorna učenka v osnovni šoli, v glasbeni šoli in v baletni šoli!

Slovenski balet še ni imel talenta, kakršnega ima za to umetnost Barbara Škrlj. Njen umetniški razvoj je odvisen od baletnega pedagoga maestra Vasileja Solomona, pri katerem naj bi se šolala do 31. avgusta 1999, in od nadaljevanja baletnega šolanja na pariški baletni šoli od 1. septembra 1999 do 31. avgusta 2003.

Če nam bo uspelo pridobiti dovolj mecenov za predvideno Barbarino baletno šolanje, bo slovenski balet pridobil baletno plesalko mednarodne ravni. Zato se tudi v tem mnenju za revijo Kras iskreno zahvaljujem vsem ljudem "dobre volje", ki so nam že pomagali pri njenem dosežanju šolanja in ki nam bodo pomagali njeno načrtovano šolanje dokončati!

Prepričan sem, da bo Barbara Škrlj zaradi svojega izjemnega odnosa do soljudi in do baletne umetnosti dostojno predstavljala svoj Kras in svojo domovino Republiko Slovenijo povsod po svetu!

Miloš Bajc

Barbara Škrlj je prišla prvič v neposredni stik z baletom pred dvema letoma in pol. V baletni krožek pod vodstvom učitelja Miloša Bajca je prišla na prigovarjanje dve leti mlajše sestre Tine. Miloš Bajc je že po nekaj vajah spoznal Barbarin izjemen smisel za balet.

Oktobra 1996 je Barbara naredila prvi razredni izpit na sežanski glasbeni šoli, v okvirih katere je delovala baletna šola. Profesorja Srednje glasbene in baletne šole v Ljubljani Alenka Tomc in Franci Ambrožič sta že takrat ocenila, da učenkinino znanje zdaleč presega raven za prvi razred in da ji ne manjka veliko za znanje, ki ga učenec osvoji do konca drugega razreda baletne šole. In dala sta ji oceno odlično.

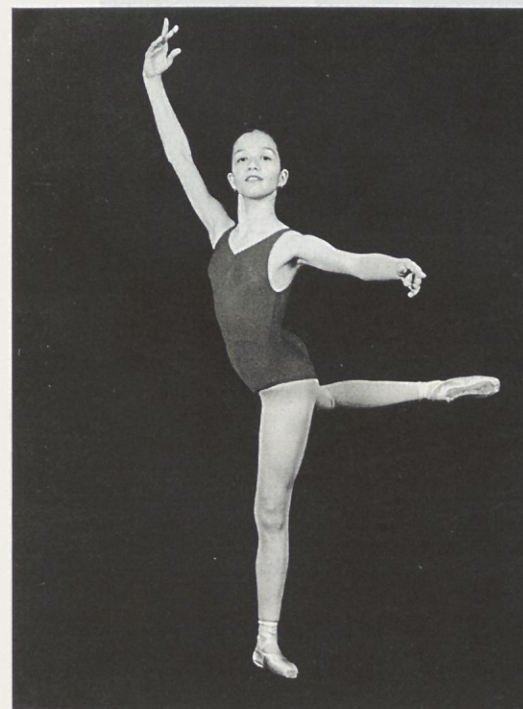
Komaj štiri mesece baletne vadbe je bilo za Barbaro, ko je njen nastop videla balerina in koreografinja svetovnega slovesa Natalija Riženko, zaslužna umetnica Rusi-

je. Bila je tako navdušena, da je ravnatelj Srednje glasbene šole Sežana Leandru Peganu napisala pisno oceno o Barbarinem baletnem znanju. V njem je zapisano:

"V štirih mesecih, odkar je Barbara začela osvajati osnove klasičnega baleta, je pokazala tako veliko, da lahko govorimo o izrednem prirojenem talentu. Vendar bo treba temu dodati osnovno izobrazbo, ustrezno temu, kar mi, ruski izvajalci in koreografi, pridobivamo na Baletni akademiji gledališča Bolšoj teatr v Moskvi. Kolikor vem, v Sloveniji sedaj ni takšne pedagoške ustanove. Barbara živi v majhnem kraju in najbrž nima finančnih možnosti, da bi se učila v Moskvi ali Petersburgu. Zdaj je celo v Rusiji za učenje nadarjenega otroka v takšni akademiji potrebna državna podpora ali sponzoriranje kakšne organizacije oziroma sklada. Tragično in celo pregrešno bi bilo, če Barbara ne bi bila deležna ustrezne izobrazbe zaradi navedenih razlogov, kajti sloven-

ski balet bi z njo lahko dobil klasično baletno umetnico na mednarodni ravni. Deklica je stara dvanajst let; treba bo pohiteti!"

Ko je Miloš Bajc z Barbaro in z njenimi starši pretehtal, kakršne so dejanske možnosti za kakovostno šolanje, in ko je Barbara pristala na veliko samoodrekanje in da je pripravljena delati več kot drugi, da bi kdaj postala prava balerina, je s pomočjo svojih prijateljev pridobil vrhunskega baletnega učitelja. To je Romun Vasile Solomon, zrel, razmišljajoč pedagog klasičnega baleta, ki je v letih od 1975 do 1977 v podrobnostih osvojil celoten program Moskovskega akademskega koreografskega vseučilišča ter na izpitih prejel odlično oceno. Tako je v juliju 1996 prvič Barbari razkril profesionalne zahteve klasičnega baleta. Barbarin talent in njena velika zavzetost za delo sta priznane strokovnjaka prepričala, da se je v novembru 1996 vrnil v Sežano in delal s svojo varovanko dva meseca.



Barbara Škrlj - Foto: V. Franetič

O tem, kakšen je Barbarin delovni dan, kako hkrati izpolnjuje zahteve osnovne šole, glasbene šole in baletne šole, kako s pedagogom Vasilejem Solomonom sodelujeta in se trudita, da bo omenjena komisija potrdila hitro dvigajočo se raven njenega baletnega znanja, in kaj sodijo o svoji odločitvi, podpreti šolanje nadarjene učenke s Krasa, sponzorji in donatorji, pa tudi, kako deluje sklad, boste lahko brali v naslednjih izdajah revije Kras. Uredništvo se je namreč odločilo spremljati njeno zahtevno in naporno umetniško pot. Vodstvo revije pa je že začelo pogovore z možnimi sponzorji.

Uredništvo

“Zame je balet nekaj čudovitega, skoraj nadnaravnega!”

Preberite, kaj pove sedmošolka Barbara Škrlj o baletu, o sebi in o ljudeh, ki jo podpirajo na njeni poti do znanja in umetniške popolnosti..!

Barbara, je res, da se ti je balet priljubil po televiziji?

“Če dobro pomislim, sem se z baletom seznanila, ko sem bila še čisto majhna. S svojem otroškem albumu imam zapisano, da sem že pri šestih letih rada gledala televizijske oddaje o baletu in umetnostnem drsanju. Z baletom pa sem začela šele pri enajstih letih, ko se je začel v Sežani baletni krožek Romeo in Julija. Takrat sem si skupaj s sestro in s še nekaj prijateljicami ogledala predstavo, v kateri so nam predstavili balet... Najprej smo k baletu hoteli vpisati samo sestro Tino, vendar me je, še preden so se vaje začele, balet zelo zamikal. Tako sva na prve vaje odšli obe, sestra in jaz, da bi se še jaz vpisala k baletu. In ker mi je balet kmalu postal še bolj všeč, sem z njim nadaljevala”.

Kdaj in kako se je z baletom začelo zares?

“V poletju 1996 je Miloš Bajc povabil v Sežano pedagoga Vasileja Solomona, ki je začel poučevati in me poučuje še sedaj”.

Kaj je v baletu tako privlačnega, da te je povsem prevzel?

“Balet mi je zelo všeč in mi pomeni nekaj čudovitega, skoraj nadnaravnega, saj je balet umetnost, v kateri so združene tri različne umetnosti: glasba, ples in igra. Žal pa mi je, ker mnogi ne razumejo, kaj v resni-

ci je balet; njim se zdi, da je to nekaj, kar se lahko naučiš čez noč, kot se reče, in zato gledajo nanj zviška. Vendar balet ni nekaj tako preprostega. Poklic baletne plesalke oziroma baletnega plesalca je v resnici zelo garaški. Za vrhunsko plesalko ne zadostuje samo talent; plesalka mora biti vztrajna, samozavestna in ne sme obupati že ob prvem

neuspehu. Poleg tega mora znati izražati čustva, da se lahko brez težav znajde v kakšni koli vlogi. Mora pa biti še potrpežljiva in skromna... In enako velja tudi za plesalca!”

Te je balet kaj osebno spremenil. Kakšna si, Barbara, v primerjavi z vrstnicami?



Sestri Tina in Barbara v Kranjski gori (1996)

I.V.R.

“Jaz se sama sebi ne zdim nič posebnega in hočem, da me za tako tudi imajo! Najraje berem ali rišem. Zelo rada sem tudi v družbi svojih prijateljc!”

Seveda zahteva baletno šolanje veliko samoodpovedovanja, ali ne?

“Čeprav mi je balet zelo všeč, se moram zaradi njega včasih masičnemu odpovedati; tako nekaterim skadkarijam pa tudi prostemu času. Dostikrat tudi zmanjka denarja za stvari, ki si jih želim, pa si jih ne morem privoščiti zaradi šolnine, za katero gre precej denarja”.

In kdo te v tvojih umetniških prizadevanjih najbolj podpira?

“Sedaj sem v sedmem razredu osnovne šole, v petem oziroma četrtem razredu glasbene šole in v tretjem letu baletne šole... Zaradi vsakodnevnih baletnih vaj imam manj časa za učenje, vendar so mi učitelji in ravnatelj šole Zmago Barič zelo naklonjeni. Za to sem jim zelo hvaležna. Veliko se imam zahvaliti svojemu pedagogu Vasileju Solomonu, prav tako tudi baletniku Milošu Bajcu, ki se je zavzel za moj razvoj. Zahvaliti se moram tudi vsem tistim, ki so mi do zdaj kakor koli pomagali. In, seveda, hvala mojima staršema, ki mi vseskozi stojita ob strani in me spodbujata!”

ODMEV

Še o tem,

KAKO PISATI ZEMLJEPIŠNA IMENA

France Šušteršič

Oglašam se na sestavek Jožka Žiberne “Kako pisati zemljepisna imena”, objavljen na 34. strani 23. številke revije Kras, ki je izšla v oktobru 1997!

V svoji petintridesetletni praksi sem ugotovil, da je dostikrat težje, kot priti jami do dna, pravilno napisati njeno domače ime. Še posebej tedaj, kadar gre za splošno znane jame, ki so jih domačini nedvomno poznali že davno prej, kot so prvi Slovani prekoračili Karpate. Pokojni dr. Bohinec mi je nekoč dejal, da je najmanj tretjina krajevnih imen v Sloveniji napisanih narobe. Zato menim, da se je g. Žiberna zelo upravičeno lotil kočljive teme. Ker se do neke mere čutim “zaslužnega” za navedke v Atlasu Slovenije (med njimi Trhlovca in Košava jama), se mi zdi primerno, da pojasnim ozadje teh zapisov.

Sredi šestdesetih let smo se v tedanjem Jamarskem klubu Ljubljana Matica (sedaj ponovno Društvo za raziskovanje jam Ljubljana) odločili, da pomemben del svojih raziskav posvetimo jamam nad domnevnim tokom podzemske Reke. Pričeli smo južno od Sežane, nato pa težišče polagoma bližali Divači. Tako sta se 22. februarja 1970 v Divačo odpravili dve skupini, izmed katerih je ena raziskovala in merila prvo (Atlas Slovenije: Trhlovca, J. Žiberna: Trglavca), druga pa je raziskovala in merila drugo navedeno jamo (Atlas Slovenije: Košava jama, J. Žiberna: Koševa jama).

Prav na Divaškem krasu je bil med pomembnejšimi motivi poiskati in zabeležiti prava domača imena, saj so se po literaturi za večje jame že udomačile različne spakedranke. Zato smo načrtno iskali stika z domačini, povprašali tudi po več ljudi in poskušali ugotoviti, kako oni posamezne besede sklanjajo, po možnosti pa tudi, kaj naj pomenijo. Za mnoge razlage smo ugotovili, da so hudo za lase privlečene, za ime na pa, da v kontekstu, miselni zvezi zvenijo drugače, kot bi pravzaprav pričakovali.

V “Trhlovco” smo se odpravili zato, ker v jamskem katastru ni bilo nobenega dokumenta, razen zabeležke, da je tam in tam približno taka jama. Prijazni domačini so nam povedali njeno ime in nam razložili, da izvira od trhlega kamna v oboku, namreč preperle sige. Ime se nam je zdelo posrečeno in razlaga pravilna, saj vhod v jamo je dejansko tak. Zato smo ga zabeležili tako, kot smo ga bili slišali. Istočasno smo zvedeli, da sta onkraj proge še dva spodmola, namreč Velika in Mala Triglavca, ki smo ju raziskali pozneje. Imeni sta zveneli tako, kot sem tukaj zapisal, in razlika od Trhlovca je bila očitna. Razlage ni vedel nihče!

S “Košavo jamo” ni dosti drugače! V katastru je bil edino osemdeset let star Mariničev načrt z napisom Kosova jama - Amselgrotte, na mapi pa je pisalo enako - Kosova jama. Dodajam še, da jo vsa italijanska literatura navaja kot Grotta del merlo. Do imena naj bi prišla tako, da so ob košnji nekoč vanjo spuščali vodo v steklenicah, da bi ostala hladna... Razlaga je vsekakor zvenela logično. Naglašali so prvi zlog (Kó...). Samoglasnik v drugem zlogu so izgovarjali nekje med a-jem in e-jem in verjetno bi bil zapis “Koševa jama” enako pravilen/napačen. Ker pa bi bilo to videti tako, kot da ima jama kaj opraviti s košem - kar navaja J. Žiberna - smo se odločili za zapis Košava. Izkušnje, pa tudi Žibernova opomba, me navdajajo k misli, da ne drži nobena razlaga, vključno s “ptičjo”, in da ime izvira iz kake predrimске besede, ki bi lahko pomenila nekaj čisto drugega.

Takih primerov je še dosti in morda je prav revija Kras tisti forum, kjer naj se zbirajo različne informacije in mnenja izčiščujejo! Svoje pa morajo povedati tudi slavisti! Kako naj, na primer, zapišem ime Jame v Hrbci? Ali Jama v Hribčku ali Jama v Hrbtičku? Morda bo učiteljica zadovoljna, ampak kaj, ko zapisa ne bo razumel noben domačin!

Dr. France Šušteršič, dipl. inž. geologije, dr. geoloških znanosti - Univerza v Ljubljani, Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo, Montanistika - Odsek za geologijo, Aškerčeva 12, 1000 Ljubljana

Državni podsekretar Ivo Piry
o medresorski koordinaciji
in projektnem svetu za Kras

LOKALNE SKUPNOSTI SE MORAJO MEDSEBOJNO POVEZATI

Dušan Rebolj

Na strokovnem posvetu o Škocjanskih jamah 28. novembra 1996 v Matavunu je svojem prispevku "Kulturna dediščina in varovana območja" govoril mag. Ljubo Lah s Fakultete za arhitekturo v Ljubljani, ki je tudi član projektnega sveta medresorske koordinacije za razvojne projekte Kras. Prispevek je revija Kras objavila v 19. številki z naslovom "Upanje na zgledno sodelovanje" (str. 12-13). V svojih sklepnih besedah je poudaril svoje upanje, da bo kmalu prišlo do zgledega sodelovanja in partnerskih odnosov med vsemi nosilci razvojnih projektov za Kras. Zavzel se je, naj projektni sveti in medresorski odbor (koordinacija) omogočijo vpogled v posamezne projekte in zagotovijo transparentnost njihovega delovanja do tega prostora - do Krasa.

In da bi bralcem revije Kras predstavili vlogo medresorskega odbora kot koordinacije vlade Republike Slovenije za razvojne projekte na Krasu in delo njenega projektnega sveta, smo se pogovarjali s predsednikom tega sveta gospodom Ivom Piryjem, ki je državni podsekretar v Ministrstvu za ekonomske odnose in razvoj.

Gospod Piry, ste član medresorskega odbora v vladi Republike Slovenije za razvojne projekte na Krasu in hkrati predsednik njenega projektnega sveta... Zakaj v vladi prav za Kras takšna medresorska koordinacija in projektni svet?

"V Sloveniji potekajo številne aktivnosti, ki naj bi zagotovile bolj usklajeno načrtovanje razvoja funkcionalno ali drugače povezanih območij. Ministrstvo za ekonomske odnose in razvoj si jih prizadeva tudi prek programa PHARE čim bolj tesno povezati. Z različnimi oblikami pomoči, kot so tehnična pomoč in investicijski projekti, si prizadeva za usklajeno povezovanje njihovih razvojnih programov. To velja še zlasti za programe, ki niso izključno lokalnega značaja, ampak zagotavljajo pomembne učinke na daljši rok za bodoči razvoj Slovenije.

Kras kot območje Slovenije s svojimi svetovnimi fenomeni, katerega ime uporablja svet za poimenovanje določenega zemeljskega površja in podzemlja ter posebnih pojavov na njen oziroma pod njim, je za vlado Republike Slovenije nekakšen preizkusni kamen za preverjanje učinkovitosti kordiniranega dela njenih resorjev oziroma njenih ministrstev, hkrati pa je tudi preizkusni kamen za ocenjevanje učinkovitosti programov PHARE, ki deloma potekajo tudi v okvirih našega ministrstva."

Za ta pogovor smo se izdajatelji revije Kras zavemali tudi zato, ker je bilo v zadnjem času mogoče v medijih prebrati očitke iz lokalnih skupnosti, češ da medresorska koordinacija za razvojne projekte na Krasu ne deluje... Je ta očitek upravičen?

"Pogosto izrečeni očitki, da je koordinacija med resorji oziroma ministrstvi v vladi prepočasna, so deloma upravičeni. Smo v obdobju oblikovanja javnih ustanov in preoblikovanja državne uprave, ko se njihove pristojnosti šele kažejo v svoji stvarni potrebi in ko se v posameznih resorjih postavljajo temelji za njihovo bolj učinkovito in stalno sodelovanje. Zato je vlada imenovala posebno medresorsko skupino, ki jo sestavljajo državni sekretarji iz ministrstev za: okolje in prostor, kulturo, gospodarske dejavnosti, ekonomske odnose in razvoj, promet in zveze, kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, itn. Vlada se je odločila na svoji najvišji operativni ravni zavezati posamezne resorje oziroma ministrstva, da bodo učinkovito sodelovali, čeprav se je zavedala, da je takšno operativno sodelovanje sekretarjev zaradi njihovih številnih zadolžitvev in obremenitev razsežno in težko izvedljivo.

Takšno odločitev vlade je v bistvu sprožila pobuda Sveta Evropske zveze, zasnovati in uresničiti celovit razvojni program za Kras, čeprav je bila v okviru čezmejnega sodelovanja med Slovenijo in Italijo v programu PHARE sprva prijavljena samo prenova srednjeveškega naselja Štanjel. Pred tem se je začel uresničevati v okvirih tega sodelovanja še projekt Timav-Kraški park, ki je dobil z razglasitvijo Regijskega parka Škocjanske jame za metek načrtovanega Kraškega parka. Z ustanovitvijo Javnega zavoda Park Škocjanske jame pa je na tem prostoru nastalo še prvo koordinacijsko središče. In ko se je pokazala še potreba po razpisu javnega natečaja za manjše projekte, katerih cilj je trajnostni razvoj, upravljanje in sodelovanje na območju bodočega Kraškega parka, je postalo očito, da omenjeni medresorski odbor za usklajenost



vseh programov PHARE ne bo zadosti operativna. Zato je vlada imenovala v okvirih te koordinacije poseben projektni svet, katerega delo usklajujemo v Ministrstvu za ekonomske odnose in razvoj.”

Torej je projektni svet tisti, ki dejansko pripravlja vsebinske in organizacijske predloge medresorski koordinaciji?

“Res je! Projektni svet dela zelo operativno in zavzeto, redno se sestaja in iz prvih gradiv, ki so bila pripravljena že pred več kot letom, smo v svetu pripravili dispozicijo projekta Kras. V njegovem ospredju ni več edino in samo prenova Štanjela, kar je bilo spočetka edini cilj - da bi se ta zgodovinski in srednjeveški ter arhitekturni spomenik revitaliziralo. Sedaj je cilj projekta, ki je dobil ime z zelo širokim pomenom Kras-Štanjel, na območju vsega Krasa organizirati in povezati vse uporabne vzvode, s katerimi bi obvarovali in ohranili tip kraške kulturne krajine, vse naravne danosti Krasa in vse njegove naravne in kulturne posebnosti.

Projekt Kras-Štanjel je postal za Svet Evrope nekakšen pilotni ali preizkusni projekt za prenovo, za oblikovanje arhitekturnih vzorcev, za zavarovanje krajine in spomenikov ter znamenitosti, za upravljanje itn. Njegovo besedilo smo v projektne svet sprejeli in je že predloženo v medresorski koordinaciji, da ga potrdi in predloži vladi Republike Slovenije v sprejem.”

Kdo pa bo neposredno skrbel za medsebojno povezanost razvojnih projektov za Kras?

“V razpravah med delom projektne sveta se je pokazala kot izjemno pomembna

vloga bodočega projektne vodje, to je osebe, ki ji bo zaupana skrb za uresničevanje projekta Kras-Štanjel. Dosedanje izkušnje - tako s projekti iz PHARE programov kakor tudi z drugimi podobnimi projekti - kažejo, da nastajajo kakovostne vsebinske in organizacijske rešitve le interdisciplinarno, to je v povezavi različnih strok oziroma različnih resorjev, za njihovo uresničitev pa mora biti nujno nekdo odgovoren. To je posameznik, ki je strokovno pristojen in hkrati še malo idealista, kar pomeni, da ga sama tematika projekta osebno privlači in da ga - ne samo kot menedžerja - tudi z osebno noto zavezuje, načrtovano uresničiti. V projektne svet smo enotnega stališča, da je takšnega sposobnega vodjo treba poiskati. In menim, da v Sloveniji je nekaj ljudi, ki se s problematiko Krasa že več časa zavzeto in poglobljeno ukvarjajo in ki so hkrati pokazali potrebno voditeljsko in organizacijsko sposobnost.”

V projektih PHARE programov - torej tudi na Krasu - pa morajo s finančnimi deželi sodelovati tudi lokalne skupnosti, ali ne?

“Seveda! Ker sta za uresničitev slehernega projekta zelo pomembna tudi iniciativa in neposredno sodelovanje lokalnih skupnosti, se bodo morale tudi lokalne skupnosti na Krasu medsebojno povezati za izoblikovanje in določitev skupnih razvojnih kapacitet ali zmogljivosti. Pri tem pa bodo morale upoštevati in spoštovati osnovne prednosti in zmogljivosti, ki jih Kras ima. To bo namreč pomenilo zagotovilo prepotrebne materialne in moralne podpore projektu Kras, saj se je treba zavedati, da brez lastnega materialnega vložka lokalnih skupnosti ne bo prepotrebne zavzetosti za uresničitev projektov. Taka izkušnja vodi Svet Evrope tudi pri zagotavljanju finančne in tehnične pomoči v okviru PHARE programa. Pri vsakem projektu, razen posebnih izjem, namreč svojo pomoč veže s pogojem, da z ustreznim sofinančnim deležem sodeluje tudi zainteresirana lokalna skupnost ali namesto nje država.”

Rekli ste “zainteresirana lokalna skupnost ali namesto nje država”? Zakaj tudi država?

Država mora pomagati pri uresničevanju regionalnih razvojnih projektov, torej tudi pri uresničevanju projekta Kras-Štanjel! In to se že udejanja, saj že vseskozi, od začetkov projektov čezmejnega sodelovanja med Slovenijo in Italijo v okviru programa PHARE, usmerja del tako pridobljenih sredstev, skupaj s sredstvi države, tudi na Kras.

V Ministrstvu za ekonomske odnose in razvoj pričakujemo, da bo pozneje, z izoblikovanjem in sprejetjem instrumentarija regionalne politike, ki je v pripravi, za takšne spodbude in za takšne projekte na voljo več denarja, kot ga je sedaj. Prav oblikovanje razvojnih projektov, kakršen je Kras, menimo, da bo eden izmed poskusnih razvojnih regionalnih programov oziroma strategij, na osnovi katerih bo država v bodoče dodeljevala subvencije ali podpore. To pa pomeni, da ne bo šlo več za razdrobljeno financiranje različnih vladnih resorjev oziroma ministrstev, ko se zaradi tega včasih čisto natančno ne ve, kaj kdo in za kakšen namen sofinancira, ampak bo tak celovit program oziroma taka celovita razvojna strategija osnova za razpravo o tem, koliko in iz katerih resorjev bo država v bodoče prispevala za uresničitev nekega razvojnega programa.”

Za konec je prav, da seznanimo bralce, kdo so člani medresorskega odbora in kdo člani projektne sveta Kras?

“Sedaj so člani medresorskega odbora: predsednik Dr. Edo Pirkmajer, državni sekretar v Ministrstvu za ekonomske odnose in razvoj, ki ga bo zamenjal državni sekretar v istem ministrstvu Rado Klančar; podpredsednika mag. Dušan Blaganje, državni sekretar v Ministrstvu za okolje in prostor, in Silvester Gaberšček, državni sekretar v Ministrstvu za kulturo; Jožef Adamič, župan Občine Komen; Mladen Berginc, državni podsekretar v Ministrstvu za okolje in prostor; Zofija Klemenčič, direktorica Urada R Slovenije za Unesco; Tanja Orel-Šturm, državna podsekretarka v Ministrstvu za zunanje zadeve in predsednica Sveta za kulturno sodelovanje s Svetom Evrope ter Nataša Pobega, svetovalka vlade v Ministrstvu za gospodarske dejavnosti.

Predsednik projektne sveta sem s sklepom vlade Republike Slovenije jaz, v njem pa so še: Blanka Bartol iz Urada za kulturno dediščino - Ministrstvo za kulturo; Živa Deu iz Urada za prostorsko planiranje, Ministrstva za okolje in prostor; Damjan Grmek kot predstavnik kraških lokalnih skupnosti; mag. Ljubo Lah s Fakultete za arhitekturo; Janja Kokolj-Prošek, svetovalka vlade v Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano; Nataša Pobega, svetovalka vlade v Ministrstvu za gospodarske dejavnosti in Alma Vičar iz Uprave za varstvo narave, Ministrstvo za okolje in prostor”.

Komisija je izbrala...

18 ODOBRENH PROJEKTOV PHARE PROGRAMA TIMAV - KRAŠKI PARK

Agencija Kras

Ministrstvo za okolje in prostor je v novembru 1997 objavilo razpis za sofinanciranje projektov iz sredstev PHARE - Program čezmejnega sodelovanja Slovenija/Italija - Timav/Kraški park. Kandidirale so lahko neprofitne fizične in pravne osebe, če so v roku predložile po razpisnih pogojih sestavljene projekte, ki medtem že potekajo na območju bodočega Kraškega parka in ki bodo spodbujali okoljsko zavest ter sodelovanje prebivalstva pri nastajanju parka. V območje Kraškega parka sodijo občine Divača, Hrpelje-Kozina, Komen, Miren-Kostanjevica in Sežana ter delno občina Koper. Projekti morajo koristiti lokalnemu prebivalstvu in naravi na območju Kraškega parka.

Celoten razpis z razpisnim gradivom in razpisnim postopkom, organizacijo izbora projektov in podpis pogodb je pripravil in opravil za to izbrani Regionalni center za okolje za srednjo in vzhodno Evropo iz Ljubljane, ki bo vodil tudi spremljanje projektov in nadzor nad njihovim uresničevanjem.

V razpisnem roku, to je do vključno 8. decembra 1997, je bilo predloženih 92 projektov, izmed katerih je po njihovi predhodni ocenitvi skupine ekspertov posebna komisija (Steering Committee PHARE CBC Timav/Kraški park) izbrala 18 projektov.

Da bi javnost imela vpogled v cilje in vsebino financiranih projektov in da bi mogla spremljati ter ocenjevati njihovo uresničevanje, pa tudi njihovo korist za lokalno prebivalstvo in naravo na območju Kraškega parka, je Ministrstvo za okolje in prostor pooblastilo uredništvo revije Kras vse financirane projekte enakovredno predstaviti v tej številki revije in jih po njihovi uresničitvi konec leta 1998 ovrednotiti z mnenji in ocenami ekspertne skupine ter s sklepnim poročilom o uspešnosti razpisnega programa PHARE CBC Timav/Kraški park.

PHARE PROJEKTI

Razpisni pogoji

Osnovni namen razpisa je spodbujati trajnostni razvoj, upravljanje in sodelovanje na območju bodočega Kraškega parka. Za sofinanciranje iz programa PHARE - Program čezmejnega sodelovanja Slovenija/Italija - so primerni projekti, ki ustrezajo enemu izmed ciljnih področij, kot so:

1. **Razvojne študije in njihovo uresničevanje** - Cilj: podpora trajnostnemu razvoju območij, ki so zanimiva za kmetijstvo in turizem, ter podpora drugih oblik trajnostne rabe virov. - Za finančno podporo so se lahko potegovali projekti o ohranjanju naravne in kulturne dediščine, načrti upravljanja na manjših območjih, razvojni in drugi načrti. - Sodelujoči na razpisu so morali pripraviti programe, ki vključujejo udeležbo javnosti in sodelovanje lokalnih prebivalcev ter spodbujajo okoljsko ozaveščenost.

2. **Sanacijski programi** - Cilj: podpora programom za obnovo pomembnih območij, ki bodo regiji dali novo veljavo. - Za finančno podporo so se lahko potegovali, na primer: projekti popisovanja črnih odlagališč odpadkov, načrti za njihovo odpravo, načrti za varstvo naravnih dobrin in za gospodarjenje z njimi, renaturacijski načrti, sanacijski načrti za mestne in vaške trge, tržnice, predele vasi, projekti za zaščito osnovnih elementov okolja (zraka, vode, prsti), rekultivacijski projekti in drugi podobni programi. - Projekti so lahko vključevali tudi dejansko izvedbo na podlagi veljavnih dovoljenj.

3. **Izobraževalni programi, kadri, predstavitev Krasa, spodbujanje okoljske zavesti** - Cilj: razvijanje načrtov za širjenje znanja o Krasu, za njegovo predstavitev in za razvoj novih načinov predstavljanja, itn. - Projekti morajo biti odprti za javnost in predstavljeni tako v Sloveniji kot v tujini.

Način financiranja in višina finančne pomoči ter nadzor nad uresničevanjem projektov

Možnost za financiranje iz programa PHARE so imeli projekti, ki so bili predloženi v obliki, določeni s posebnimi in vsakomur dostopnimi Navodili ponudnikom za sodelovanje na razpisu. Čeprav je razpis predvidel možnost financiranja odobrenega projekta v celoti, so imeli prednost tudi projekti, ki bodo sofinancirani še iz drugih virov. Za vsak odobren projekt so bili predvideni zneski financiranja med 1.000 in 10.000 ekujev (1 eku je bil 17. februarja 186,665 slovenskih tolarjev!).

Predlagatelj projekta je moral predstaviti tudi sistem in možnosti za zagotavljanje kakovosti ter zato opisati dela in način reševanja problemov. Nosilec projekta bo moral navesti, da projekt financira Evropska skupnost na vsaki javni ali nejavni priložnosti (tiskovna konferenca, govor ipd.), v vsakem javnem ali nejavnem dokumentu, gradivu ali opremi, kadar se ne uporabi logotipa ali znaka Evropske skupnosti.

Nosilec - organizacija odobrenega projekta - mora ohraniti popolno neodvisnost v odnosu do drugih organizacij ali vladnih teles, nevtralna mora biti v odnosu do stališč in prepričanj, še zlasti političnih in religioznih, v državi, kjer projekt poteka, in komisiji, ki spremlja uresničevanje projektov, mora nuditi vse zahtevane informacije v zvezi z uresničevanjem projekta.

Odobreni projekti bodo finančno podprti tako, da je njegov nosilec - organizacija prejel 50 % odobrenih finančnih sredstev po podpisu pogodbe, kar se je zgodilo 15. januarja 1998, 30 % sredstev bo prejel po predložitvi faznega poročila o uresničevanju projekta in 20 % po predložitvi končnega poročila.

Potek in uresničevanje vseh odobrenih projektov bo nadziran, s čemer bo mogoče zagotoviti uresničitev rezultatov, predvidenih v projektih. Sredstva se izplačuje na podlagi predloženih računov.

Dvostopenjski pregled in izbor projektov

Vseh 92 pravočasno predloženih projektov je pregledala ekspertna skupina petih strokovnjakov. Po posamičnem točkovanju na osnovi veljavnih meril za PHARE projekte Evropske skupnosti in po skupnem usklajevalnem točkovanju je ekspertna skupina po točkovanju sestavila zaporedje vseh predloženih projektov. Po taki prvi stopnji ocenjevanja in razvrstitve projektov je o njih na drugi stopnji razpravljala Steering Committee (Upravljalna komisija) PHARE CBC Timav/Kraški park in med njimi z glasovanjem izbral osemnajst projektov, ki bodo financirani. V tej komisiji so bili štirje predstavniki kraških občin, dva predstavnika Ministrstva za okolje in prostor ter predstavnik koordinatorske celotnega projekta PHARE CBC Timav/Kraški park, ki so imeli vsak po en glas. Odločitve te komisije so, skladno s pravili PHARE, dokončne in nanje Ministrstvo za okolje in prostor ne more vplivati. Kot opazovalci in nadzorovalci so sodelovali še predstavniki delegacije Evropske skupnosti v Republiki Sloveniji, PHARE program - Enota za izvajanje programa, Centralno finančna in pogodbenena enota, regionalni koordinator PHARE.

Seznam odobrenih projektov programa PHARE Timav/Kraški park

Med 92 predloženimi projekti je Steering Committee izbral in odobril naslednje projekte, ki bodo financirani iz programa

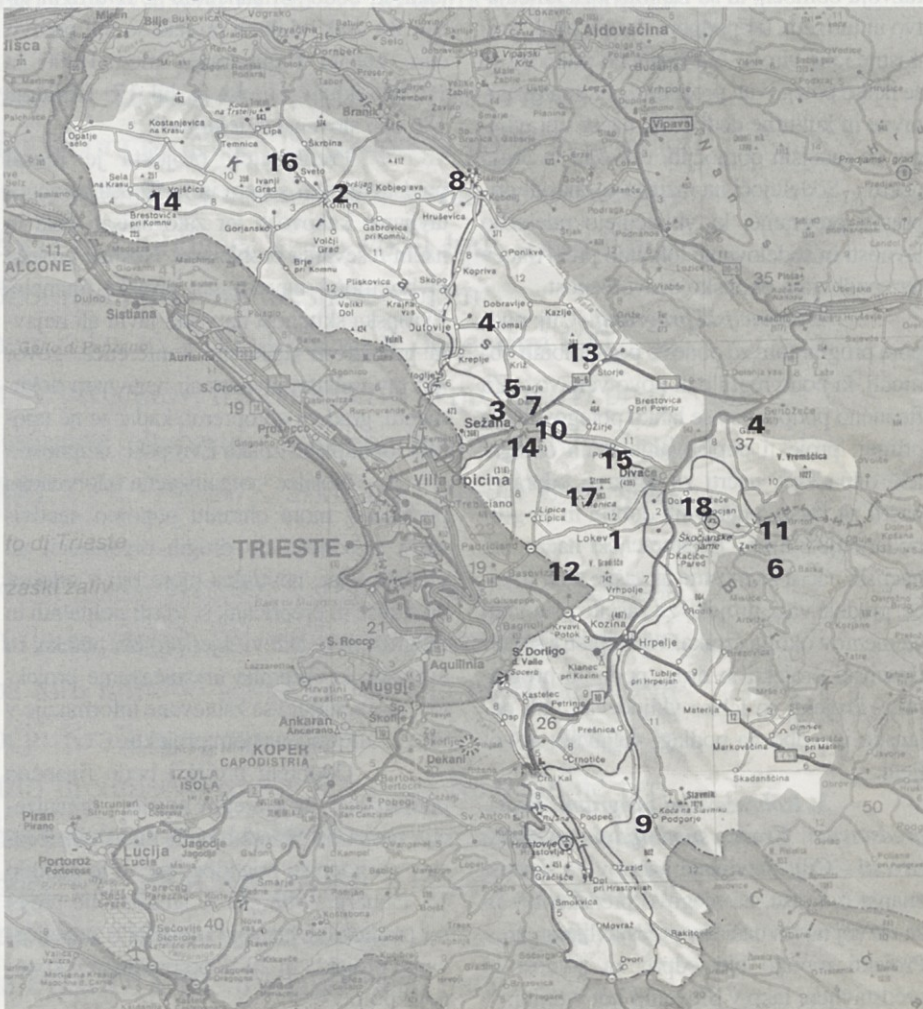
PHARE Timav/Kraški park (po zaporedju so navedeni podatki o številki projekta, naslovu projekta, nosilcu - organizaciji projekta in odobrenih finančnih sredstvih v ekujih:

1. PK-061: Trajnostni razvoj KS Lokev, KS Lokev - 8.500
2. PK-018: **Prezentacija naravnega spomenika Cirje**, vaška skupnost Komen - Občina Komen - 5.204
3. PK-070: **Osmica**, Društvo Fraska, Sežana - 10.000
4. PK-071: **Ohranjanje kraške kulturne krajine**, Društvo rejcev drobnice s Krasa - 8.700
5. PK-019: **Gozdna učna pot Tabor**, Zavod za gozdove Slovenije-OE Sežana, Sežana - 8.586.
6. PK-058: **Projekt za pripravo sanacijskega programa in pridobitev dokumentacije za sanacijo vodnega vira Vareje-Barka**, Občina Divača - 9.716
7. PK-068: **Interaktivna multimedijška predstavitev turizma Kraškega regijskega parka** - 9.911
8. PK-045: **Odvajanje in čiščenje odpadnih voda naselja Štanjel kot osnova za nadaljnji razvoj turizma**, Turistično društvo Štanjel - 5.180
9. PK-036: **Sanacija skupnega vaškega vodnega zbiralnika**, krajevna skupnost Podgorje - 3.000
10. PK-072: **Izdelava vzorčnih primerkov narodnih noš s Krasa**, Društvo kmetič sežanske regije - 5.320
11. PK-025: **Ureditev poti ob Reki**, Turistično društvo Vremska dolina - 10.000
12. PK-026: **Označitev povezovalnih poti do planinske kočice na Kokoški**, Planinsko društvo Sežana - 2.500
13. PK-065: **Preureditev mrliške vežice v lapidarij**, krajevna skupnost Štorje - 10.000
14. PK-051: **Sanacija onesnaženih jam**, Jamarsko društvo Sežana - 6.690
15. PK-008: **Kačna jama**, Jamarsko društvo Logatec - 7.100
16. PK-060: **Sveto skozi vse leto - krajinske značilnosti spodnjega Krasa**, vaška skupnost Sveto, Občina Komen - 5.311
17. PK-049: **Elektrifikacija jame Vilenica**, Jamarsko društvo Sežana - 3.082
18. PK-087: **Etnološka razstava**, Turistično društvo Škocjan - 2.200

KAJ PONUJAJO PROJEKTI ?

Soglasno z razpisovalcem - Ministrstvom za okolje in prostor - v nadaljevanju predstavljamo povzetke projektov, kakor so jih predložili predlagatelji, in v njih s polkrepkim tiskom poudarjamo, kaj materialno novega predlagatelji v projektih ponujajo oziroma zagotavljajo. Hkrati predstavljamo še nosilce - organizacije projektov, predstavnike (pooblaščenca) ter druge sodelavce in odgovorne podpisnike pogodb, kdaj so se projekti začeli in kdaj bodo dokončani, ter odobrene zneske v ekujih. Lokacije vseh osemnajstih odobrenih projektov so z zaporednimi števkami od 1 do 18 vnešene na spodnjem nedokončnem zemljevidu predvidenega Kraškega parka!

Nedokončni zemljevid predvidenega Kraškega parka z označenimi lokacijami projektov iz programa PHARE



PHARE PROJEKTI



Lokev, vaško jedro - Foto: M. Mljač

1 Trajnostni razvoj krajevne skupnosti Lokev

Za krajevno skupnost Lokev je značilna središčna lega med državnioma zavodoma Kobilarna Lipica in Park Škocjanske jame. Varstveni režim obeh zavodov in bližina mesta Trst narekujeta usmeritev krajevne skupnosti v trajnostni razvoj, ki bo temeljil na oživljanju kmetijstva, okolju prijazni rekreaciji in turizmu. Oživljanje kmetijstva (melioracije zaraščajočih površin, reja drobnice in govedi, predvsem konj) so v tesni povezanosti z razvojem turizma (kmečki turizem, jahanje, kolesarjenje, sprehodi z ogledi zanimivosti). Ukrepi morajo zato pospeševati razvoj obeh dejavnosti.

Temu sledijo tudi aktivnosti v predlaganem projektu: **sanacija in revitalizacija vaških kalov in vaških vodnjakov ter ureditev turistične ceste med Lipico in Škocjanskimi jamami z odcepi do turističnih jam Vilenica in Divaška jama za potrebe kolesarjenja in jahanja. Projekt predvideva izdelavo projektne dokumentacije in vzorčno izvedbo sanacije in revitalizacije.**

Načrtovane aktivnosti bodo prispevale k oživitvi kmetijstva, povečale bodo turistično privlačnost kraja, katerega celovit razvoj bo tako še bolj izrazil sledil načelom trajnosti.

PK-061: Nosilka krajevna skupnost Lokev; predstavnik (pooblaščenec) predsednik krajevne skupnosti Živko Race; vodja projekta Vladimir Mljač, dipl.inž.; sodelavci: Matjaž Garzarolli, dipl.inž.arh., Igor Maher, dipl.biol., Matej Mljač; podpisnik Živko Race. Začetek projekta 15.1.1998, konec projekta 10.9.1998. - Odobrenih 8.500 ekujev.

2 Prezentacija naravnega spomenika Cirje

Naravni spomenik Cirje se nahaja v komenski občini, v samem središču Komna in v neposredni bližini meje z Italijo. Gozdni kompleks je bil razglašen za naravni spomenik v letu 1985 z občinskim odlokom, vendar se od takrat dalje v njem ni opravilo nobenih del. Današnja podoba tega gozda je zelo klavna. Gozd je prepuščen zaraščanju in sušenju starih znamenitih dreves. Zaraščajo se tudi poti in zidovi, kakor tudi kala (kal v Cirju in divški kal). Taka podoba gozda zagotovo ne opravlja svoje vloge, kot bi jo sicer.

Zato se kaže **potreba oziroma nuja po ureditvi in sanaciji celotnega ekosistema gozda in kala. Hkrati bo gozd tudi gozdna učilnica za lokalne šole, ki ga že zdaj uporabljajo v ta namen. S primer-**

predstavitev turizma
Kraškega regijskega parka

no ureditvijo bo gozd približan vsem, ki v gozd radi zahajajo zaradi potreb po rekreaciji, po spoznavanju zgodovine gozda in gozda kot ekosistema ter po spoznavanju preteklega gospodarjenja s kraško krajino. Gozd ima tudi primestni značaj in opravlja zaščitno in klimatsko funkcijo za Komen.

Zato smo v vaški skupnosti Komen odločili, da gozd primerno uredimo s pomočjo strokovnega osebja Zavoda za gozdove, ki bodo pripravili strokovni ureditveni načrt v sodelovanju z Zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica v Novi Gorici ter z Osnovno šolo Komen. Istočasno poteka tudi projekt ureditve-sanacije kala v Cirju, ki ga pripravlja Herpetološko društvo Slovenije in je funkcionalni del tega projekta.

PK-018: Nasilka vaška skupnost Komen - Občina Komen; predstavnik (pooblaščenec) župan Jožef Adamič; vodja projekta Alojz Zega; sodelavci: Zavod za gozdove Slovenije - OE Sežana, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica v Novi Gorici, Osnovna šola Komen; podpisnika: Jožef Adamič in Ivan Žvokelj. Začetek projekta januar 1998, konec projekta september 1998. - Odobrenih 5.204 ekujev.

3 Osmica

Društvo turizma na kmetijah Fraska je prostovoljno, samostojno, nepridobitno združenje fizičnih oseb, ki skrbi za izobraževanje, promocijo, razvoj in dvig kvalitete turizma na kmetijah, ter za ohranitev osmic na Krasu. S svojimi aktivnostmi strokovno, nesebično in prizadevno deluje v korist kraškega območja s promocijo in za izboljšanje turistične ponudbe na slovenskem in italijanskem krasu. Na območju Kraškega parka je mnogo posebnosti: kraški pojavi (jame, burja,...), arhitektura, konj lipicanec, kulinarčne posebnosti (teran, suhomesnati izdelki, siri), navade ljudi in tudi osmice. Te posebnosti je treba ohraniti v izvirnih in naravnih možnostih. Kot takšne bodo oblikovale Kraški park zanimiv za obiskovalce in

omogočile prebivalcem dohodek in s tem obstoj in razvoj teh območij.

Izdelana bo študija o osmici, ki bo temeljila na tradiciji slovenskih in italijanskih osmic, **in bo predstavljena v zgi-banki Osmica** (v slovenskem in italijanskem jeziku). Izdelana bo tudi celostna grafična podoba društva Fraska z logotipi, usmerjevalnimi in označevalnimi tab-lami za vse vrste turizma na kmetijah (os-mice, stacionarne in izletniške turizme, vi-notoče). Tako se bodo vsi ti lahko aktivno vključevali v druge projekte na tem območ-ju (Kraška vinska turistična cesta - VTC-3, PHARE,...).

Projekt bo nudil slovenskemu in italijanskemu prostoru rešitve za ohrani-tev osmic in razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah. Spodbujal bo razvoj podeže-lja, ohranitev urbanega okolja in dvig kako-vosti turistične ponudbe. Projekt je vreden 14.228 ekujev in **4.228 ekujev bodo pris-pevali za njegovo uresničitev člani druš-tva.** S pomočjo 10.000 ekujev bomo projekt v celoti izvedli na najboljši možen način. V njem bodo sodelovali Društvo turizma na kmetijah Fraska, Kmetijska svetovalna skužba Slovenije - Enota Sežana, Kmeč-ka zveza iz Trsta, podjetje Design in Kmetijsko veterinarski zavod Nova Gori-ca.

PK-070: Nosilec Društvo turizma na kmetijah Fraska, Sežana; predstavnik (pooblaščenec) predsednik društva Igor Sanabor; vodja projekta Srečko Horvat; sode-lavec Miloš Jogan, dipl.inž.arh.; podpisnik Igor Sanabor. Začetek projekta 1.1.1998, ko-nec projekta 30.9.1998. - Odobrenih 10.000 ekujev.

4

Ohranjanje kraške kulturne krajine

Postopno se zaraščajo kmetijske površine na Krasu že ves povojni čas. Kraško kmetijstvo je bilo že od nekdaj predvsem v funkciji preživetja kmečke družine, saj skromni naravni pogoji in majhna zemljiška posest niso omogočali razvoja tržnega kme-tijstva in dviga ekonomske moči kmetij. Možnosti za zaposlitev zunaj kmetijstva in

občutno zmanjševanje finančnih podpor družbe od srede osemdesetih let naprej so pospešili proces opuščanja kmetijstva na Krasu. Obseg zaraščanja Krasa je zato zav-zel že takšne razsežnosti, da po nekaterih ocenah grozi popolna zaraslost pokrajine že v naslednjih desetih letih. **Zato je nujna us-treznna odločitev na ravni celotne družbe: ali naj pustimo naravnim procesom prosto pot z vsemi posledicami za krajinsko in biotsko raznovrstnost ter poselitveni prostor, ali pa naj poskušamo zadržati opuščanje kmetijske pridelave in kontro-lirati zaraščanje vsaj tam, kjer so za to tehtni razlogi.**

V projektu predvidevamo mul-tidisciplinarno ovrednotiti prostor z vidi-ka kmetijstva, gozdarstva, varovanja kul-turne in naravne dediščine ter drugih uporabnikov prostora na dveh ožjih ob-močjih (krajevnih skupnostih) na Krasu. Ena lokacija je na območju nizkega Kra-sa, to je krajevna skupnost Tomaj, kjer je v kmetijstvu najpomembnejše vinograd-ništvo, gozd pa ima predvsem varovalno funkcijo. Druga lokacija je na visokem Krasu, krajevna skupnost Senožeče, kjer je v kmetijstvu možna predvsem živino-reja, gozd pa ima tudi gospodarski po-men. Eden izmed pomembnih ciljev pro-

jekta je tudi spodbuditi lokalne skupno-sti, da začnejo aktivno razmišljati o tej problematiki. Z metodo anketiranja gos-podinjestev v krajevnih skupnostih Tomaj in Senožeče nameravamo preveriti odnos lokalnega prebivalstva do okolja in nje-govo pripravljenost za sodelovanje v ak-tivnostih za sanacijo stanja. Definirali bomo tudi pristope in ukrepe, s katerimi naj bi se dolgoročneje zagotavljalo zažele-no stanje v prostoru.

PK-071: Nosilec Društvo rejcev drobnice s Krasa, Sežana; predstavnik (pooblaščenec) predsednik društva Evgen Gerželj, dipl.inž.kmet.; vodja projekta Mi-ran Sotlar, dipl.inž.agr.; sodelavci: Evgen Gerželj, Milan Race, dipl.inž.gozd. in mag. Neva Pajntar, dipl.inž.agr.; podpisnik Evgen Gerželj. Začetek projekta 15.1.1998, konec projekta 15.10.1998. - Odobrenih 8.700 ekujev.

5

Gozdna učna pot Tabor

V mejah Kraškega parka ni nobe-ne opremljene gozdne poti, ki bi aktivno vo-dila in seznanjala obiskovalce z naravnimi posebnostmi kraškega sveta - še posebej

Pogled na Tabor





gozda, nepogrešljivega dela narave v krajini - ter hkrati zadovoljevala potrebe po rekreaciji in sprostitvi.

Izkušnje iz preteklosti kažejo potrebo šol, vrtcev in ljubiteljev narave po naravnem učnem objektu v bližini mesta. Menimo, da je hrib Tabor nad Sežano zelo primeren prostor v krajini, ki bi zadovoljil te potrebe. Za mesto Sežana predstavlja zeleno oazo sredi hitro razvijajočega se prometnega omrežja. Po svoji vlogi je tipični mestni gozd za rekreacijo, sprehode in vsakodnevne stike krajanov z naravo.

Gozdarji Zavoda za gozdove Slovenije s sodelavci bomo uredili gozdno učno pot na Tabor. To pomeni, da jo bomo opremili s poučnimi tablami in z drugimi učnimi pripomočki (prerez debela, lovska preža, profil tal), na primernih mestih pa uredili prostore za oddih, jih opremili s klopmi ter poudarili rekreacijsko vlogo. Izdali bomo zloženko in vodnik s predstavitev gozdne učne poti in s podrobnejšim opisom posameznih točk.

Z ureditvijo gozdne učne poti ter z izdajo zloženke in vodnika bodo šole in drugi obiskovalci imeli priložnost aktivnega spoznavanja pomena gozda, procesov v njem in s tem tudi pestrosti kraškega sveta.

PK-019: Nosilec Zavod za gozdove Slovenije-PE Sežana; predstavnik (pooblaščenec) Silvester Čehovin, dipl.inž.gozd.; voditeljica projekta Andreja Poklar, sodelavci: Egon Rebec, Andrej Sila, Matija Šemrov, Magda Sluga, Pavel Skrinjar, Vojko Franetič in Mirjam Gorkič, podpisniki: Primož Ilesič, Živan Veselič, Tone Lesnik in Lavra Krničar-Dremelj. Začetek projekta 1.1.1998, konec projekta 30.9.1998. - Odobrenih 8.586 ekujev.

6

Projekt za pripravo sanacijskega programa in pridobitev dokumentacije za sanacijo vodnega vira Vareje-Barka

Občina Divača ima sedaj bakteriološko onesnaženih 9 lokalnih vodnih virov. Največji med onesnaženimi je lokalni vodni vir Vareje-Barka na robu predvidenega Kraškega parka. S pripravo sanacijskega programa in s predvideno sanacijo tega vodnega vira bo trajno rešeno vprašanje o kakovosti vode in odstranjena pretnja, da bi morali ta vodovodni sistem zapreti.

Konec bo tudi strahu prebivalcev pred možno okužbo s higiensko oporečno vodo.

Ministrstvo za zdravstvo - Zdravstveni inšpektorat RS, Izpostava Sežana - je z odločbo naložilo Občini Divača izdelavo programa za sanacijo vodnega vira. Vaški vodovod Vareje je sestavljen iz zbirnega objekta, zajemnega objekta, rezervoarja iz dveh celic, dveh gravitacijskih cevovodov in razdelilnih vaških omrežij. Zajemni objekt v potoku ne odgovarja higienskimi normam, zajemnozbirni objekt nima nameščene fizične zaščite, vsakomur je mogoč dostop do teh objektov ter možnost, da vodo onesnaži, voda se ne čisti niti ne klorira pred dobavo porabnikom. Zato je neposredna nevarnost za izbruh hidrične epidemije velika.

Projekt za zavarovanje oziroma sanacijo vodnega vira Vareje-Barka ima zaradi svoje narave veliko težo, saj se oskrbuje z oporečno vodo ne le 160 prebivalcev vasi Vareje in Barka, ampak se oskrbuje z njo tudi vsakdo, ki zaide na to območje, ki je le kakšnih 7 kilometrov od Regijskega parka Škocjanske jame in kakšnih 20 kilometrov od meje z Italijo. Kražani morajo vodo za pitje prekuhavati in preti jim prepoved rabe tega vodnega vira. Občina Divača bi morala v takem primeru zagotoviti drug način oskrbovanja prebivalstva s pitno vodo. To je možno samo s priključkom na omrežje Kraškega vodovoda Sežana, vendar možnosti za to ne bo še najmanj pet let. Preostaja le dovažanje pitne vode s cisternami, kar pa je lahko le intervencijske narave, pa tudi stroškovno ni sprejemljivo, saj bi to stalo vsako leto blizu 20 milijonov SIT, kar je več, kot je ocenjena vsa naložba v sanacijo vodnega vira Vareje-Barka.

Sanacija vodnega vira Vareje-Barka - in v naslednjih letih še ostalih vodnih virov - bo pomenila tudi sanacijo zaledja ponikajoče kraške vode, kar bo imelo ugoden vpliv tudi na sam Kraški park.

PK-058: Nosilka Občina Divača; predstavnik (pooblaščenec) župan Rajko Vojtkovszky, dr.vet.med; vodja projekta Rajko Vojtkovszky, sodelavec Stane Kristan, dipl.kom.inž.; podpisniki: Rajko Vojtkovszky, Drago Škamperle, Miran Fakin in Damijana Gustinčič-Keser. Začetek projekta 1.2.1998, konec projekta 31.5.1998. - Odobrenih 9.716 ekujev.

7

Interaktivna multimedijška predstavitev turizma Kraškega regijskega parka

Ker predlagatelj projekta ni ponudil povzetka, ga je naredilo uredništvo za to predstavitev naknadno!

Za turistično promocijo je vse bolj pomembna vključenost v omrežje Internet s predstavitenimi stranmi (elektronski propekt). Tako je predstavitev na voljo vsem, ki se zanimajo za turistično ponudbo.

Turistične točke predvidenega Kraškega parka so sedaj na Internetu predstavljene v zelo skopi verziji v osrednji multimedijški bazi "Dobrodošli v Sloveniji". Predstavljeni so samo največji turistični ponudniki, pa še ti zvečine le v najosnovnejši verziji (osnovni podatki, naslov, telefon). Osnovni pogoj za res kakovostno predstavitev turistične ponudbe Kraškega parka pa je, da se na njegovem območju naredi inventarni popis turističnih točk - subjektov, ki so zanimivi za gosta - tako, in da se jih predstavlja po Turistični informativni mreži svetu. Tak izbor bo osnova za vse nadaljnje aktivnosti. Na podlagi takega popisa se bo v okvirih medobčinskega izbora določilo do deset najbolj kvalitetnih turističnih segmentov, ki še niso (dovolj kvalitetno) predstavljeni v Turistični informativni mreži "Dobrodošli v Sloveniji".

Ker je za kvalitetne podatke zelo pomembno njihovo vzdrževanje in ažuriranje, bomo za vse območje Kraškega parka izbrali enega izmed članov mreže, ki bo urejal informacije. Za izbrane predstavitvene točke bomo izdelali predstavitevno elektronsko stran, ki bo zajemala za plačilo 49.900 SIT in mesečni prispevek 4.000 SIT osnovni vpis: naslov, logotip, eno fotografijo (sliko), 100 znakov besedila s prevodi in možnost za navezovanje stikov po Internetu (Varianta: za 85.520 SIT in mesečni prispevek 400 SIT osnovni vpis: naslov, logotip, eno fotografijo (sliko), 100 znakov besedila s prevodi, možnost navezovanja stikov po Internetu ter 1000 znakov dodatnega besedila). Za tako ceno bo zagotovljena predstavitev na Internetu in CD ROM-u.

Poleg predstavitve Kraškega parka na Internetu je pomembno tudi odprtje pisarne za člane Turistične informacijske mreže, ki bo delovala po dokončanju tega projekta za potrebe Kraškega

PHARE PROJEKTI

parka. Minimalna strojna oprema so: računalnik Pentium 90 Mhz, 16 MB RAM, 850 MB HDD, 14" barvni ekran, Windows 95, CD ROM 4X, zvočna kartica, zvočniki, grafični pospeševalnik 2 MB, fax modem 14.400 bps ter dostop do Interneta in tiskalnik.

Član mreže bo lokalna pisarna, v kateri se bodo zbirale in pripravljale lokalne informacije za ažuriranje osnovne baze podatkov. Povezovala bo lokalno raven z osrednjo podatkovno bazo. Člani mreže bodo uporabljali in lokalno distribuili informacije iz najobsežnejše slovenske turistične multimedijske baze "Dobrodošli v Sloveniji". Član mreže bo sproti ažuriral podatke na svojem področju in dodajal informacije v podatkovno bazo. S pristopom bo pridobil vso programsko opremo, potrebno za vključitev v Turistično informacijsko mrežo in lokalno distribucijo turističnih informacij (ter hkratni osnovni vpis na CD ROM in v Internet). Članarina za članstvo v mreži bo enkratni znesek 365.000 SIT za nabavo ustreznega softvera ter po 16.000 SIT mesečno za skrbništvo mreže.

Dolgoročni cilj projekta je vse pomembne turistične zanimivosti Kraškega parka predstavljati na tem modernem mediju s celovito ponudbo svojih storitev. Dolgoročno je predvidenih pet informacijskih centrov, ki bodo na pomembnih turističnih točkah, kjer je velik pretok turistov - uporabnikov turističnih informacij. Dolgoročna vizija narekuje opremo takih centrov v Lipici, Štanjelu, Škocjanskih jamah, na vstopnem postajališču ob avtocesti v Fernetičih, ...). Tako si bo lahko turist, ki se bo zadrževal na taki točki, v vsakem trenutku postregel z informacijami o turistični ponudbi območja Kraškega parka in vse Slovenije.

PR-068: Nosilka Občina Sežana; predstavnik (pooblaščenec) župan Benjamin Jogan, dr.med.; vodja projekta Dušan Škrli, dipl.oec.; sodelavci: Vida Rojc, dipl.oec., Vili Borjančič, dipl.um.zgod. in mag. Edvard Plut; podpisnika Benjamin Jogan in Jurij Repič. Začetek projekta 10.1.1998, konec projekta 10.9.1998. - Odobrenih 9.911 ekujev.

8 Odvajanje in čiščenje odpadnih vodâ naselja Štanjel kot osnova za nadaljnji razvoj turizma

Kras je tipična krajina s svojimi površinskimi in podzemskimi posebnostmi. Ena izmed temeljnih značilnosti krasa je tudi odsotnost površinskih vodâ zaradi velike prepustnosti kraških kamenin. Padavinska in onesnažena voda si neposredno utirata pot s površja v kraški vodonosnik.

Štanjel je med redkimi naselji, če ne celo edino naselje nastajajočega Kraškega parka, ki ima že zgrajeno kanalizacijsko omrežje, nima pa še ustrežno rešenega končnega čiščenja zbrane odpadne vode. S sanacijo odvajanja in čiščenja odpadnih vod bo mešan kanalizacijski sistem sklenjen z ustrežno čistilno napravo - kompostno gredo in kalom - za sekundarno rabo očiščene vode. Takšen sistem obdelave odpadne vode narekuje sodobno racionalno gospodarjenje z vodo in recikliranje odpadne vode.

S projektom bomo prikazali uvajanje čiščenja odpadnih vodâ v manjših naseljih, ki so na območju Kraškega parka najpogostejša oblika poselitve in ki lahko služi kot možen način za reševanje tovrstnih problemov v tem prostoru.

PK-045: Nosilec Turistično društvo Štanjel; predstavnica (pooblaščenka) Duška Švagelj; vodja projekta Ivo Švagelj; sodelavca Vlasta Kukanja, dipl. biol., in Dimitrij Kukanja, dipl.inž.arh.; podpisnik Ivo Švagelj. Začetek projekta 15.1.1998, konec projekta 15.10.1998. - Odobrenih 5.180 ekujev.

9 Sanacija skupnega vaškega vodnega zbiralnika

Nad vasjo Podgorje stoji na zemljiški parceli št. 1048/2 nekaj sto let star vaški vodnjak "Na fontani", zgrajen iz masivnih kamnitih blokov, velikih kakšnih 12 x 7 metrov. Ker so zunanje stene popustile, se je ogromni obok porušil. Vodnjak je izjemna zgodovinska in arhitekturna zanimivost.



Štanjel naj bi dobil lastno čistilno napravo - Foto: Lev Lisjak

tuje turiste, saj takih gradenj ni v daljnji okolici!

PK-036: Nosilka Krajevna skupnost Podgorje; predstavnik (pooblaščenec) Jože Koren; vodja projekta Jože Rojc; sodelavca Eda Benčič-Mohar in Iztok Kleibencel; podpisnika Saba Andrejašič in Jože Hreščak. Začetek projekta 1.6.1998, konec projekta 30.9.1998. - Odobrenih 3.000 ekujev.

10 Izdelava vzorčnih primerkov narodnih noš Krasa

Društvo kmetič sežanske regije je nastalo že pred 21 leti z združenjem kmetič v Aktiv kmečkih žena Sežana. Vsa ta leta članice aktivno delujejo na območju občin Komen, Sežana, Divača in Hrpelje-Kozina. Organizacija predvsem skrbi za povezovanje kmetič, izobraževanje, prenos koristnih izkušenj, družabne in kulturne aktivnosti kmetič ter si prizadeva za ustrežno mesto

kmetič v družbi ter za dvig kakovosti življenja na vasi. S svojimi 150 članicami je med največjimi društvi na območju upravne enote Sežana. Vključeno je v Zvezo kmetič Slovenije, v kateri ima dve predstavnici, in prek Zveze sodeluje z mednarodnimi organizacijami kmetič.

Da bi razumeli sedanost, moramo poznati preteklost. Oblačila, v katerih so bili oblečeni naši predniki, so izraz ljudi na določenem območju. Iz oblačil lahko spoznamo navade in obnašanje ljudi. Iz materialov, ki so jih uporabljali, pa lahko spoznamo, kaj so pridelovali oziroma, kaj so imeli na razpolago. Iz krojev so razvidni vplivi drugih narodov na avtohtono prebivalstvo. V oblačilih se tudi prepozna družbeni pomen in blagostanje prebivalcev. Ker so vsi pomembni segmenti družbe združeni v živopisnosti narodne noše, je pomembno, da je ta izoblikovana, zbrana in dostopna za ogled sedanjim prebivalcem območja ter tistim, ki značilnosti narodne noše želijo spoznati.

Kmetice, članice Društva kmetič kraške regije, bodo s svojim delom pripomogle k zbiranju informacij in podatkov o oblačilih na Sežanskem, nakar bodo strokovnjaki iz podatkov uresničili ideje in izdelavo narodnih noš. Izdelava vzorčnih primerkov noš bo imela širok pomen v naši družbi, kmetice pa jih bodo najlepše z veseljem in ponosom predstavljale ob različnih priložnostih vsem, ki bodo to želeli. Vrednost projekta je 6.650 ekujev, kmetice pa bodo iz lastnih sredstev vložile vanj 1.330 ekujev in z odobrenimi 5.320 ekuji uresničile celoten projekt.

PK-072: Nosilec Društvo kmetič sežanske regije; predstavnica (pooblaščenka) Darinka Mahne; vodja projekta Srečko Horvat; sodelavca prof. Romeo Volk in Ivanka Večko; podpisnica Darinka Mahne. Začetek projekta 1.1.1998, konec projekta 1.9.1998. - Odobrenih 5.320 ekujev.

11 Ureditev poti ob Reki

Turistično društvo Vremska dolina je pričelo s pripravo projekta "Ureditev poti ob reki Reka". Pri tem je društvo zaprosilo za pomoč zunanje strokovne sodelavce in ustrezne izvajalce. Projekt je pripravljen v skladu z vabilom na razpis Ministrstva za okolje in prostor za projekte iz sredstev PHARE. Z uresnitvijo tega se bo doseglo vse cilje oziroma namene, predvidene v razpisu.

Projekt pomeni razširitev akcije za obnovo starih poti ob Reki in širitev ponudbe Škocjanskih jam. Projekt poteka na osnovi prostovoljnih prispevkov in prostovoljnega dela članov Turističnega društva Vremska dolina.

Projekt smo usmerili v sanacijo pešpoti po bregovih Reke od mosta pri vasi Škoflje mimo izvira Studenec do edinega, še boljše ohranjenega Dujčevega mlina pod vasjo Škoflje. Obenem bomo uredili prostor za spravilo čolnov in omogočili dostop s čolni k Reki. Z ureditvenimi deli bomo ohranili in zagotovili neposreden stik z reko, preprečili nadaljnje propadanje starih obrečnih poti in obnovili - izboljšali urejenost poti ob Reki. S tem se bo poveča-

PHARE PROJEKTI

lo zanimanje ljudi za ohranjanje izjemne lepote edine kraške reke z vsemi njenimi značilnostmi.

Projekt bo omogočil tudi ustrezno čiščenje dela obrežja Reke in nekontroliranih odlagališč smeti v neposredni bližini vasi Škoflje. Pomeni tudi širitev turistične pešpoti po soteski Reke in hkrati tudi povezavo Škocjanskih jam s Škofeljskim mostom. Z napovedano možnostjo uporabe vodne poti po Reki bo omogočeno spoznavanje tudi sicer nedostopnih bregov njenega kanjona.

Uresničitev projekta pomeni ohranjanje dela dediščine in spodbujanje zavesti ljudi za ohranjanje naravnih lepote. Pokazal pa bo tudi način reševanja podobnih problemov na bregovih Reke in na območju bodočega Kraškega parka.

PK-025: Nosilec Turistično društvo Vremška dolina; predstavnica (pooblaščenka) Mirjam Frankovič-Franetič; voditeljica projekta Magda Svetina-Mercina; sodelavci Kars, projektiranje, d.o.o., Sežana in Marex, d.o.o., Sežana; podpisnica Mirjam Frankovič-Franetič. Začetek projekta 1.2.1998, konec projekta 30.10.1998. - Odobrenih 10.000 ekujev.

12

Označitev povezovalnih poti do planinske koče na Kokoši

Projekt za označitev poti pripravlja Planinsko društvo Sežana s svojimi člani ob finančni pomoči Občine Sežana in sponzorjev. Je del širšega projekta za oživitve obmejnega območja v planinske in rekreacijske namene. Navezuje se na obsežnejši projekt o ureditvi planinskega doma na Kokoši iz zapuščene stražnice.

Z uresnitvijo projekta želimo spodbuditi zanimanje za razmeroma lahko dostopen hrib Kokoško, ki ga deli državna meja med Slovenijo in Italijo. Označili bomo dostop k vrhu, ki povezuje več okoliških vasi in različnih občin - Kozina in Sežana v Sloveniji in Bazovica v Italiji. Vključitev širšega kroga uporabnikov teh poti je smotrna tudi zaradi širšega zaledja

Kobilarne Lipica in rejcev konj v okoliških vaseh. Lahka dostopnost, obstoječa gozdna pot in ostala turistična infrastruktura so izjemno privlačni za obiskovalce. Tako bo, ob primerni popularizaciji, koristno vključen sedaj neizrabljen rekreacijski prostor v širše zaledje Kraškega parka, primorskih krajev in Trsta.

Tradicionalna prireditve - množični Pohod po poteh bazoviških junakov - vsako leto na tem prostoru vključuje tudi tako imenovano odprto mejo, ki združuje prebivalce z obeh strani meje.

PK-026: Nosilec Planinsko društvo Sežana; predstavnik (pooblaščenec) Izток Bernetič; vodja projekta Izток Bernetič; sodelavca Jože Šonc in Stojan Gorup; podpisnik Izток Bernetič. Začetek projekta 1.1.1998, konec projekta 1.9.1998. - Odobrenih 2.500 ekujev.

13

Preureditev mrliške vežice v lapidarij

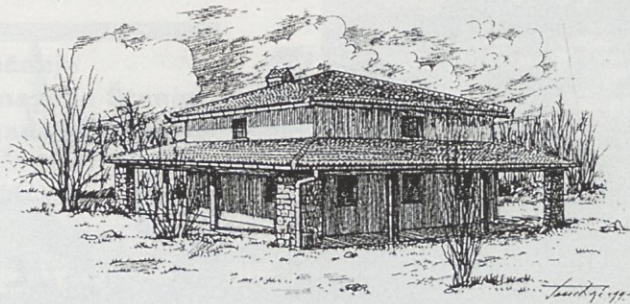
Projekt Preureditev mrliške vežice v lapidarij na pokopališču v Štorjah je prijavila Krajevna skupnost Štorje z ustreznimi strokovnimi sodelavci in izvajalci. Projekt se posredno nanaša na tri ciljna področja razpisa in pomeni uresničitev sanacijskega

PLANINSKA KOČA NA KOKOŠI 670

(Koča na Kokoši)

φ 45°39' λ 13°54'

PD SEŽANA



1997: v gradnji - under construction - im Bau - in costruzione



Lipica-Kokoš-Koča na Kokoši 1°30' □, Lokev-Lokavsko polje-Koča na Kokoši 1°30' □, Lokev-Veliko Gradišče-Koča na Kokoši 2°30' □



Tumova koča 6° □, Koča na Nanosu 8° □



Kokoš 674 0°10' □, Veliko Gradišče 741 0°30' □

Iz zapuščene stražnice na Kokoši nastaja planinska koča

programa. Navezuje se na obsežnejši projekt o prenovi kaplanije v neposredni sosesčini, ki poteka s sredstvi iz samoprispevka in je v sklepni fazi.

S projektom se bomo osredotočili na ustrezno prenovo nekdanje mrliške vežice (velikost okrog 5x5 m), ki je sestavni del pokopališča in sakralnega kompleksa v Štorjah. Z vzdrževalnimi deli in preureditvenimi posegi bomo ohranili značilnosti vežice in preprečili njeno nadaljnje propadanje. V njej bomo uredili lapidarij - zbirko starejših, odvrženih in zapuščenih nagrobnih kamnov, ki so kakovostno oblikovani. Na domačem pokopališču imamo več kot dvajset takih kamnitih spomenikov.

Uresničitev projekta bo ohranila, zavarovala in obvarovala pomemben del kulturne dediščine kraja. S tem bomo prispevali k splošnemu spodbujanju okoljske zavesti, k spoštljivemu in kulturnemu odnosu do ostalin kulturne dediščine, ki jo predstavljajo in simbolizirajo nagrobni, ter neposredno preprečili nadaljnje propadanje - po mnenju nekaterih odsluženih - spomenikov, ki sta jih načela zob časa in naša brezbržnost.

Projekt lahko postane vzorčni način za reševanje podobnih problemov na območju Kraškega parka.



PK-065: Nosilka Krajevna skupnost Štorje; predstavnik (pooblaščenec) Branko Korošec; vodja projekta Darko Likar; podpisnik Branko Korošec. Začetek projekta 1.1.1998, konec projekta 30.9.1998. - Odobrenih 10.000 ekujev.

14

Sanacija onesnaženih jam

Projekt je potreben zaradi ogroženosti zajetij pitne vode v Brestovici na Komenskem Krasu in Devinu pri Trstu v Italiji. Jame, ki jih bomo po tem programu pregledali, so nad domnevnim podzemskim tokom Reke. To potrjujejo tudi dosedanja odkritja, med njimi sledenja podzemskega toka Reke, ki jih je opravil Hidrometeorološki zavod leta 1965. Že zdavnaj se ve, da ta reka izvira kot Timava pri Devinu v Italiji, njen podzemski tok pa so raziskovalci ugotovili še v Kačni jami pri Divači, v jamah Drča in Dolenca pri Brestovici ter v jami Lobodnica pri Trebčah v Italiji. In ker so v kraških jamah tektonske razpoke, se skozi nje izpirajo odpadki in odplake neposredno v tok podzemске reke.

Po pregledu jam nad podzemskim tokom Reke in virov njenega onesnaževanja bomo naredili nadrobno poročilo s popisom onesnaževalcev ter predlagali, kako in kje predvsem ukrepati, da se vire onesnaževanja čim prej odpravi.

PK-051: Nosilec Jamarsko društvo Sežana; predstavnik (pooblaščenec) Jordan Guštin; vodja projekta Jože Gustinčič, org. dela; sodelavka Vlasta Kukanja, dipl.biol.; podpisniki Jordan Guštin, Emil Kariž in Tomaž Zorman. Začetek projekta 15.1.1998, konec projekta 10.9.1998. - Odobrenih 6.690 ekujev.

15

Kačna jama

Značilnost kraškega sveta so kraški pojavi. Med največje in najbolj znane take pojave vsekakor sodijo kraške jame. Reka, ki v podzemlje izginja v znamenitih Škocjanskih jamah, teče po slabo poznanih podzemnih poteh proti izvirom v Italiji. Edina jama, ki nas še privede do podzemne Reke, je Kačna jama pri Divači. Več kilometrov dolg splet podzemnih rogov Kačne jame poteka prav pod samo Divačo, njeno železniško postajo in neposredno blizino avtoceste.

Kras je izredno ranljiv ekološki sistem in osnova njegovega varovanja je njegovo dobro poznavanje. Za to lahko veliko naredimo tudi jamarji.

Edini način za spoznavanje podzemnega sveta je jamarsko reziskovanje. Zato je cilj tega projekta Kačna jama, da nadaljujemo raziskave v 12,5 kilometra dolgem sistemu, da se naredimo načrte njenih rogov, kjer teče Reka, ter uredimo dokumentacijo z opisi rogov in njihovih značilnosti. Nova odkritja in spoznanja bodo osnova, da bo mogoče v bodoče sprejemati boljše in natančnejše odločitve, ki imajo - če so napačne - lahko nepopravljivo škodo za naravo in človeka v Sloveniji ter v sosednji Italiji.

PK-008: Nosilec Jamarsko društvo Logatec; predstavnik (pooblaščenec) Miran Nagode; vodja projekta Miran Nagode; sodelavci: dr. Andrej Mihevc, Janez Jeraj in Drago Korenč; podpisnik Janez Jeraj. Začetek projekta 1.2.1998, konec projekta 31.10.1998. - Odobrenih 7.100 ekujev.

16

Sveto skozi vse leto - krajinske značilnosti spodnjega Krasa

Predmet projekta je sprehajalna pot skozi vas Sveto in okolico. Krožno speljana trasa bo povezovala bogato naravno in kulturno dediščino. Sveto s bližnjo okolico ponuja tipično podobo kraške planote z vsemi značilnimi krajinskimi tipi, ponaša

pa se tudi s številnimi spomeniki, ki poudarjajo zanimivo preteklost kraja in Krasa v celoti.

Program dejavnosti v okviru projekta prevede pripravo podrobnega programa za uresničevanje projekta, pripravo projektne dokumentacije, postavitve trase poti, označitev poti in promocija sprehajalne poti. Program bo določil cilje (tehnične, ekonomske, ekološke in socialne), stroške in časovne omejitve projekta. Projektna dokumentacija bo obsegla popis in ovrednotenje naravnih ter kulturnih vrednosti, vrednih ogleda, pridobitev ustreznih soglasij, izdelavo idejnega projekta sprehajalne poti in grafično oblikovanje oznak ter druge opreme na poti. Izboru trase sprehajalne poti bo sledilo čiščenje rastja ob trasi, izravnavanje in nasisanje trase, popravilo suhih kamnitih zidov in ureditev prostorov za počivališča. Pri tem bodo s prostovoljnim delom sodelovali domačini, organizirali pa bomo tudi akcije, na katere bomo povabili obiskovalce in tako že med nastanjanjem sprehajalne poti poskrbeli za njeno promocijo. Pripravljeno traso sprehajalne poti bomo opremili s potrebno signalizacijo (smerniki, napisne table) in z dodatno opremo (počivališča, smetnjaki). Oprema bo usklajena z naravnim okoljem in narejena iz naravnih materialov ter nenasilno umeščena v prostor. Za promocijo sprehajalne poti ter vasi Sveto in sploh Krasa bomo pripravili zloženko, zahtevnejšim obiskovalcem pa bo na vo-

Vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne v Svetem



PHARE PROJEKTI

ljo brošura, v kateri bodo zbrani podatki o poti in o vseh zanimivostih ob njej.

Širše gledano projekt lahko prispeva k bolj enakomernemu razvoju območja. Bo pa lahko služil tudi v okviru Kraškega parka kot primer okolju in domačinom prijazne turistične dejavnosti, ki spodbuja trajnostni razvoj podeželja.

PK-060: Nosilka vaška skupnost Sveto; predstavnik (pooblaščenec) župan Jožef Adamič; vodja projekta Bogdan Colja; sodelavci Igor Maher, dipl.biol., Osnovna šola Komen, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica v Novi Gorici in Zavod za gozdove Slovenije - PE Sežana; podpisnika Jožef Adamič in Ivan Žvokelj. Začetek projekta 15.1.1998, konec projekta 15.9.1998. - Odobrenih 5.311 ekujev.

17

Elektrifikacija jame Vilenica

Kras in kraški pojavi so svetovna posebnost, ki jih radi ogledujejo ljudje iz Evrope in ostalega sveta. Jama Vilenica je v osrčju bodočega Kraškega parka. Tudi v preteklosti je bila središče podzemnega spoznavanja krasa, saj je prva turistična jama v Evropi z zapiski o turističnem upravljanju iz leta 1633.

V jami Vilenica obiskovalci spoznavajo erozijske in korozijske procese v podzemlju, odražanje zunanjih vplivov v jami in pretakanje vod ter veliko občutljivost krasa za onesnaženje.

Projekt za elektrifikacijo jame Vilenica zagotavlja njen varnejši in bolj kakovosten obisk. Predvideva postavitev energetskega dovoda in glavnega razdelilnika, energetski razvod po jami in razdelilne omarice, sektorsko razsvetljavo posameznih odsekov jame, osvetlitev posameznih sektorjev jame, telekomunikacijsko in signalizacijsko povezavo sektorjev, zasilno razsvetljavo, nadomestno generatorsko energijo in ozemljitev.

PK-049: Nosilec Jamarsko društvo Sežana; predstavnik (pooblaščenec) Jordan Guštin; vodja projekta Edi Fabjan, dipl.inž.elektr.; sodelavci Marko Gombač, Jože Gustinčič, Jaka Jakofčič, Jure Jakofčič,



Vhod v Vilenico

Sandi Juren, Darjo Pajk in Peter Pipan; podpisniki Jordan Guštin, Emil Kariž in Tomaž Zorman. Začetek projekta 19.1.1998, konec projekta 30.8.1998. - Odobrenih 3.082 ekujev.

18

Etnološka razstava

Turistično društvo Škocjan je bilo ustanovljeno v začetku leta 1994, da bi ohranjalo in predstavljalo značilne navade in običaje prebivalcev kraških vasi Škocjan, Betanja in Matavun na območju Škocjanskih jam, vpisanih v Unescov Seznam svetovne dediščine. Turistično društvo sedaj tudi oživlja in spodbuja kulturno in turistično ponudbo tega območja in prispeva k širšemu poznavanju teh krajev, običajev in navad. Vsako leto prireja skupaj s Turističnim društvom Vremska dolina pohod po območju Regijskega parka Škocjanske jame in po dolini Reke. V poletnih mesecih organizira gledališke in glasbene prireditve, v sodelovanju z Zvezo kulturnih organizacij Sežana

pa bo v letu 1998 organiziralo zbor gledaliških amaterskih skupin Primorske in Notranjske. Društvo skrbi še za čist in urejen videz vasi ter okolice, vzdržuje pa tudi stare turistične in poljske poti v parku.

Etnološka razstava bo predstavila nekdanji tipični ambient - črno kuhinjo (ognjišče, kotel, orodje, mentrgo, omare, sklednik,...) in v nadstropju ali "na podu" izbo ali "kambro" s staro opremo (posteljo, omaro, skrinjo, stojalo s skledo in broko, zavese, petrolejko, svečnik, ...) in balo ter običaje v naših treh vaseh. Razstava bo v prenovljeni nekdanji šoli v Škocjanu, kjer ima društvo sedež in svoje prostore.

PK-087: Nosilec Turistično društvo Škocjan; predstavnik (pooblaščenec) Franc Ivančič; vodja projekta Vilma Žnidarčič; sodelavci člani Turističnega društva Škocjan; podpisnika Franc Ivančič in David Gombač. Začetek projekta januar 1008, konec projekta maj 1998. - Odobrenih 2.200 ekujev.



Kronika

UGLEDNI KRAŠEVCI

NEKAJ O DIVAČI PO ZGRADITVI JUŽNE ŽELEZNICE

Jožko Žiberna



*Divaški železničarji, zaposleni pri Državni železnici
(Istrska proga Divača-Pulj) pred 1. svetovno vojno.*

Po zgraditvi cesarske ceste in povezav z morjem se je začelo življenje v vasi spreminjati, saj je vas postala važno počivališče za tovarnike - furmane posebno še po tem, da se je v vasi razvil nov "poklic" priprežnikov - forajterjev, ki so s svojimi volvskimi vpregami pomagali, da so mogli težke tovore prepeljavati čez Čebulovico do Gabrč oziroma Senožec. Iz tistih časov so tudi furmanske gostilne oziroma spomini nanje v nekaterih še kolikor toliko ohranjenih zgradbah.

Prvi vlak skozi Divačo

In že smo pri zgraditvi Južne železnice in njenem datumu 29. juliju 1857, ko je peljal skozi Divačo ali bolj točno tik ob vasi prvi vlak iz Ljubljane v Trst. Ta dan naj bi bil namreč nekaj mejnik v njenem razvoju, čeprav ne smemo prezreti še dveh drugih datumov, to je 1. 9. 1876 in 26.1.1898. Prvi pomeni slovesno odprtje železniške proge

od Divače do Pulja, drugi pa pomeni dograditev njenega odcepa iz Kozine po dolini Glinščice v Trst.

Tako je Divača postala ne le za nas temveč tudi za Evropo pomembno železniško in vedno bolj tudi cestno križišče, kar je pomenilo začetek njenega razvoja na vseh področjih - gospodarskem, kulturnem in političnem, ki še ni končan, marveč se nadaljuje. Vas se je razvijala in se razvija v novo središče na območju klasičnega Krasa, ki hkrati z navedenim skriva v sebi poleg znamenitih Škocjanskih jam še druge znamenitosti, ki pa so še premalo izkoriščene v turističnem smislu.

Z zgraditvijo železnice so dobili zaposlitev mnogi domačini; tako pri Južni železnici kot pri Državni železnici, ki je upravljala Istrsko progo in delavnice. In skupino divaških železničarjev, zaposlenih pri Državni železnici iz časov tik pred prvo svetovno vojno, prikazuje slika zgoraj. Takšne ugodne razmere za zaposlitev domačinov so trajale tja do konca te vojne, ko je na-

Gradnja in dograditev najprej Južne železnice Ljubljana-Trst in potem še Istrske železnice od Divače do Pulja pomeni za Divačo in njeno območje enega izmed najbolj pomembnih časovnih mejnikov v njenem razvoju. Morda sploh najbolj pomembnega. Do takrat je bila Divača namreč majhna revna kmečka vas sredi pustega kraškega svetâ, ki je s farovžem in šolo štela 33 hišnih števil. Kot katastrsko območje je bilo divaško, na primer, celo za polovico manjše kot sosednje ležeško. Vaščani so se ukvarjali v glavnem z ovčjerejo, saj viri govore, da so redili tisoč in celo več ovc. Občinski sedež je bil celo v Naklem, sedaj vasi na robu divaške občine.

stopilo za železničarje in za vse prebivalstvo z italijansko okupacijo in s fašističnim terorjem eno med najtemnejšimi obdobji na našem prostoru, ki ga lahko primerjamo s časi turških vpadov in s časi kuge, ki so nekoč prizadejali tudi te kraje.

Že takoj po italijanski okupaciji so bili prvi, nad katere se je spravil okupator, železničarji. Deloma jih je pregnal ali so se sami izselili v Jugoslavijo. Tiste, ki so ostali, pa je premestil po vsej Italiji, daleč od doma. V prvih letih po vojni so izmed kakšnih petsto prebivalcev pregnali kakšnih 140 ljudi, največ železničarjev. Njihova mesta so prevzeli italijanski železničarji, ki pa so ob italijanski kapitulaciji leta 1943 izginili v nekaj več kot tednu tako, kot so prišli. Tako hitro, da so pozabili izbrisati na zidu proti burji ob divaškem železniškem mostu napis "Vinceremo" - "Zmagali bomo". Po kratki nemški zasedbi postaje in po kratkem tamkajšnjem bivanju njihove posadke so postajo z osvoboditvijo spet prevzeli domači uslužbenci in delavci. Zanimivo pri tem je



UGLEDNI KRAŠEVCI

tudi, da se pod Avstro-Ogrsko tisti, ki jih je država poslala na Kras iz notranjosti - zlasti vodilne - niso obdržali. Pravijo, da jih je sproti odganjala - burja.

Iz Divače dve filmski igralki: Ida Kravanja - Ita Rina in Meta Bučar!

Divačo navadno omenjajo v zvezi z podzemskimi jamami, v prvi vrsti pa jo omenjajo v zvezi z eno izmed najstarejših in značilnih kraških hiš, to je s Škrateljnovo hišo. Njena slika je prišla celo v šolske čitanke. V zadnjem času je postala bolj zanimiva po tem, da se je v njej leta 1907 rodila naša prva filmska igralka **Ida Kravanja - Ita Rina** (O njej je objavljen članek v 1. številki revije Kras!), o kateri so posneli tudi film. Moram pa v tej zvezi pripisati, da se je je istega leta v Divači rodila še ena slovenska filmska in predvsem dramska igralka **Meta Bučar**. Nastopala je v številnih slovenskih filmih, starejši gledalci pa se jo bodo spomnili zlasti po njeni pretresljivo odigrani vlogi Travnikarice, matere treh otrok, ki jo Nemci ustrelijo, v prvem slovenskem igranem filmu po scenariju Cirila Kosmača "Na svoji zemlji". Igrala je tudi v enem med najboljšimi slovenskimi filmi "Trenutki odločitve", v filmih "Vesna" in "Ne čakaj na maj" ter v komediji "Tistega lepega dne". Poleg tega je pisala scenarije, besedila za operete in pesmi.

Iz Divače so tudi doktorji znanosti Alojz Vadnal, Rudi Kiofsky, Vladimir Truhlar...

Z zgraditvijo Južne železnice so zrasle v vasi številne nove hiše, ki predstavljajo skupaj s starejšimi hišami poleg Škrateljnove hiše svojevrsten arhitekturni in zgodovinski spomenik in ki vsaka zase lahko mnogo pove o zgodovini njenih prebivalcev. Ker pišem o hitrem razcvetu Divače po zgraditvi železnice, moram omeniti postajno poslopje, ki je bilo sicer sezidano po avstrijskih standardnih načrtih za postaje ob Južni

železnici, vendar je imela posebnost, ki pa je ni več. Pravili so, da je bila med (naj)lepšimi ob tej progi od Dunaja do Trsta, ker so jo ob stebrih na peronu krasili zimzeleni grmi.

Od zgraditve železnice se je začela spreminjati tudi sestava prebivalcev. Ker se tuji uradniki in delavci pri železnici niso obdržali, čeprav so jih tod nastavili kot vodilne, zlasti Nemce in kakšnega Čeha, so namesto njih prišli mnogi tudi od drugod iz Slovenije in pripomogli k priseljevanju inteligence in šolanih ljudi, česar prej kmečki ljudje niso zmogli. Vseh seveda tukaj ne morem naštet, nikakor pa ne smem prezreti v Divači rojenega univerzitetnega profesorja in znanega matematika **dr. Alojzija Vadnala**, ki je predaval na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Znana so njegova strokovna dela s področja gospodarske matematike, matematičnega programiranja in matematične terminologije. Drugi pomembni znanstvenik, ki je preživel nekaj otroških let v Divači, je akademik in univerzitetni profesor **dr. Rudi Kiofsky**, znani mednarodni strokovnjak za delovno pravo. Po rodu iz Divače po materi, ki je iz Škrateljnove hiše, je univerzitetni profesor **dr. Vladimir Truhlar**, profesor duhovne teologije na gregorijanski univerzi v Rimu, sicer tudi pesnik in pisatelj. Znana je njegova študija o Srečku Kosovelu, ki ga primerja s R. Tagorejem... Kot lahko sklepamo iz priimkov Kiofsky in Truhlar, sta oba češkega rodu, katerih starše je sem pripeljala železnica... In končno moram v tej zvezi omeniti še **Franca Mahorčiča mlajšega**, diplomiranega inženirja kemije, ki je bil med vodilnimi strokovnjaki v ravenski železarni. Njegovi uspehi pri izpopolnjevanju taljenja ter vlivanja jekla pa tudi metalurške in mehanske predelave sploh so imeli odmev tudi v svetu. Bil je sin Franca Mahorčiča, sicer gostilničarja v nekdanji Baraki, o čemer lahko berete v nadaljevanju.

Z železnico in železničarji lahko povežemo tudi prvi spust v takrat znano najgloblje brezno pri nas, to je v Kačno jamo. Spust je organiziral svetovno znani jamar **Anton Hanke**, opravil pa ga je - da se je vanj prvi spustil 26.1.1892 - domačin **Gregor Žiberna** ob sodelovanju domačinov - železničarjev, ki so naredili vitel in z njim rokovali med spustom. Vse to je s posebno skico zabeležil Hanke, ki je zapisal tudi ime na sodelujočih pri vitlu.

Divaška Baraka...

In sedaj o baraki oziroma o Baraki, to je nekdanji gostilni, sicer 45 metrov dolgi pritlični, več kot 150 let stari stavbi med železnico in lokavsko cesto!

Stavbo so zgradili med gradnjo železnice in zaradi nje, postavil pa jo je nekdo sprva kot barako za kantino ali točilnico, ki se je pozneje z dograditvijo razvila v gostilno. Treba je upoštevati, da je tisti čas delalo na progi na tisoče delavcev vseh strok, kar je podjetni krčmar dobrega izrabljaj. Krčma je po leseni gradnji dobila ime Baraka in to ime se jo je oprijelo ter ohranilo do današnjih dni, čeprav je pozneje več ali manj izgubila svoj prvotni videz s postopnimi dozidavami... Kakšna je bila med obema vojnama, pa kaže slika na naslednji strani!

Zadnji gostilničar v Baraki Franc Mahorčič st.



... in Mahorčičev rod

Stavbo je leta 1877 kupil prednik zadnjega gostilničarja **Franca Mahorčiča starejšega Franc Mahorčič senior**, ki je prišel iz Trsta. Tam je imel v Goldonijevi ulici veliko trgovino z manufakturo, a jo je pred prihodom v Divačo prodal. Zadnji lastnik Franc Mahorčič st. je to stavbo od svojega prednika s "patentom" za gostilno podedoval. Zaradi zgodnje očetove smrti je moral opustiti študij na goriški realki ter se posvetiti novemu poklicu, pred tem in po tem pa še prehoditi zanimiv del svoje življenjske poti.

Ko se je Franc Mahorčič st. izučil za natakara in kletarja, je odšel v tujino, najprej v Benetke, potem v Basel in končno prek Pariza v Anglijo. Tam je služil v takrat znamenitem hotelu Queens v Birminghamu in nato pri nekem lordu, kjer se je izkazal z



Gostilna "Baraka" med obema vojnama.

organizacijo in pripravo gostij na raznih grofovskih slovesnostih, ki so navadno trajale po več dni in noči. Potem so ga vpoklicali na odluženje vojaščine v takratno Avstro-Ogrsko. Odredili so ga avstrijski mornarici v Pulju. Zaradi znanja angleščine in drugih jezikov so ga dodelili neposredno admiralu Kleinu. Vkrca se je na vojno admiralsko ladjo Aspern in kmalu z njo odplul na pot okrog sveta. Skozi Suez, Rdeče morje, Perzijski zaliv, ob Indiji vse do Kitajske in tam po reki Jangce do mesta Čieu. Tam pa je pot okrog sveta prekinila rusko-japonska vojna, zato so se morali vrniti. Vračali so se mimo Japonske in Avstralije ter nato skozi Panamo in po več kot letu pripluli domov. Na ladji je Franc Mahorčič st. kuhal za admiralu in nekaj oficirjev in se pri tem, ko je nabavljaj živila, naučil nekaj kitajščine. Sicer pa je tekoče govoril italijansko, angleško, nemško in francosko. Zanimivo je, da je bilo na ladji zaposlenih precej naših ljudi in Čehov, zlasti v godbi, ki je prirejala koncerte na ladji in v mestih, kjer se je ustavljala. In program za enega izmed takih koncertov, bil je 9.3.1903 v Šanghaju, prikazuje desna slika.

Po tem potovanju je Franc Mahorčič st. prevzel v najem restavracijo Mahorčič v Sežani, dvignil s kakovostjo gostinskih storitev njen ugled in jo razširil tako, da je naenkrat zmogla pogostiti do tristo gostov. Prav iz tistega časa je na sliki ob koncertnem programu prikazan jedilni list, ko je Mahorčič pogostil več kot tristo angleških gostov, ki so jih pripeljali iz Trsta. Tam so morali čakati, da so oskrbeli njihovo izletniško ladjo z

živežem in s kurivom, kar je v tistih časih trajalo tudi teden ali celo več. Poleg obiska Lipice so jim med čakanjem priredili izlete v bližnjo okolico in celo v Postojno...

Ko se je pričela prva svetovna vojna, je Franc Mahorčič st. končno prišel v Divačo, potem ko je moral kot avstrijski vojak skozi prenekatero preizkušnjo. V Divači je vodil že omenjeno gostilno Baraka, ki je postala nekakšno vaško središče. V njej so se zlasti v nedeljah shajali domačini in gostje iz sosednjih vasi, predvsem pa železničarji, ki so ob svojem "kvartinu" ob prostih urah balinali. Na vrtu so amaterji pred italijansko okupacijo po prvi svetovni vojni prirejali igre in zabave. Gostilna je imela dve gostinski sobi za dnevne goste. Večja soba, ki so ji rekli salon, je služila obiskom večjih skupin in za ples. Posebej sta bili na vrtu lovska soba in soba za zaključene družbe. Tam je bila tudi velika senčna uta - glorieta, senco pa

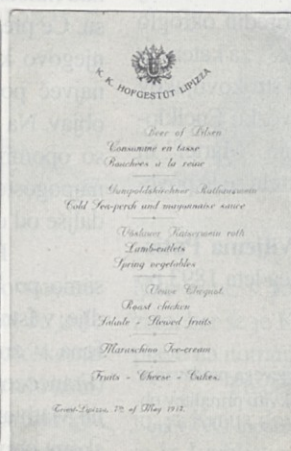
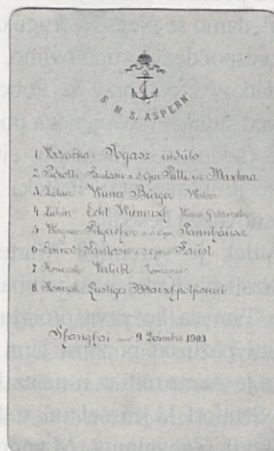
sta dajala še dva košata kostanja... V salonu je stala gasbena omara - orkestron, ki je predvajala glasbo na posebne glasbene trackove (glasbene zapise, predhodnike gramofonskih plošč - op. ur.), če se je navilo pogonski vzmetni mehanizem in ga pognalo. Ta orkestron s(m)o otroci pozneje z veseljem razstavili na njegove sestavne dele.

Posebej je zanimivo, da so si k stari stavbi prizidali dnevno sobo s spalnico lovci. Bili so to bogati Tržačani, s katerimi je navezal stike že Mahorčičev prednik, pred prihodom v Divačo trgovec v Trstu. Sicer pa je Mahorčičeva gostilna slovela po dobri kuhinji, po pršutu, mesninah in, seveda, po pi-jaci...

Franc Mahorčič st. je imel tri sinove: Evgena, ki je bil dolga leta komercialist v izvozno-uvoznem podjetju Jadran Sežana, Ladislava, kmetijskega tehnika, ki je bil zaposlen na Ministrstvu za kmetijstvo in gozdarstvo, ter že omenjenega Franca ml., dipl. inženirja metalurgije. Umrli je 14. 5. 1945, to je po osvoboditvi, potem ko je bil nekaj časa predsednik krajevne skupnosti.

Zakaj sem se toliko razpisal o rodbini Mahorčičevih? To je pomembna kraška rodbina z izdelanim rodovnikom za več kot tristo let v preteklost. Zato bo revija Kras o Mahorčičih objavila še kaj! In medtem ko se njihov rod nadaljuje, gostilne Baraka ni več. Stoji pa stara stavba, ki s svojo zgodbo še pripoveduje o nekdanji Divači in o takratnih njenih ljudeh!

Jožko Žiberna, dipl. pravnik -
Erjavčeva 22, 1000 Ljubljana



Program za koncert godbe
z admiralske ladje Aspern
v Šanghaju 9. marca 1903
in jedilni list
Mahorčičeve ponudbe
za obisk angleških turistov,
ki so si 7. maja 1914
prišli iz Trsta ogledat Lipico.



Po "Martelovem letu 1997"

MARTELOV POMEN ZA SPELEOLOGIJU NA SLOVENSKEM*

Andrej Kranjc

Edouard-Alfred Martel (1859-1938) je v Franciji poznan kot utemeljitelj in pionir francoske speleologije, kot začetnik turizma na francoskem krasu in kot "odkritelj" Sevenov. Opravi je vrsto pomembnih raziskav in odkritij tudi v drugih deželah, v Španiji, na Irskem, v Angliji in tudi na Slovenskem. Na krasu nekdanje Kranjske je bil trikrat - v letih 1879, 1893 in 1896. Bistvo njegovih obiskov pri nas je mogoče strniti v naslednje: frankofono (francosko govorečo) javnost je seznanil z našim Krasom in z njegovimi jamami; na podlagi njegovih raziskav je postala Postojnska jama najdaljša v Evropi; svet je zvedel za postojnsko jamarsko društvo Anthron, ki je bilo prvo tako slovensko in slovansko sploh; opozoril je na obsežna (še neraziskana) območja dinarskega krasa.

Podrobnosti o Martelovih raziskavah na Kranjskem, posebej leta 1893, so bile že opisane oziroma objavljene (Kranjc & Kranjc, 1988; Kranjc, 1993), zato v tem prispevku predvsem opozarjam na njegov pomen in vpliv na speleologijo na Slovenskem; ne toliko na vpliv njegovih raziskav kot predvsem na vpliv njegovih objav in njegovega slovesa. Od kolokvija ob 100. obletnici francoske speleologije (1988), na katerem so o tem podrobneje govorili, se je na Slovenskem v zvezi z Martelovim pomenom dogodilo precej novega. Izmerjena je bila Martelova dvorana v Škocjanskih jamah. Ob stoletnici Martelovih raziskovanj na Kranjskem (1993) smo priredili okroglo mizo "Martel in slovenski kras", za katero je o tej tematiki govorilo sedem strokovnjakov iz Slovenije in tujine. V 7. zvezku Enciklopedije Slovenije je izšlo geslo "Martel" in slovenska bibliografija o Martelu se je povečala za 15 enot.

Najprej omenjam **Viljema Puticka**, Martelovega spremljevalca leta 1893 po Kranjskem krasu!

* Prispevek je prirejen prevod avtorjevega predavanja na kolokviju o Martelu, ki je bil v okviru prireditev ob "Martelovem letu 1997" 17. in 18. oktobra 1997 v kraju Mende (Lozère, Francija).

V knjižici, ki so jo slovenski geografi pripravili za svetovni geografski kongres, je bil kot primer Slovenije - stičišča evropskih znanstvenikov - izbran prav Martelov prihod v Postojno. Martel je pripotoval iz Pariza, Putick je prišel iz Ljubljane, z Dunaja pa sta se pripeljala dvorni svetnik Hauuer, da je predstavil Puticka Martelu, in Kraus, ki je pomagal pri raziskavah.

Putick je imel leta 1893 za seboj že sedem let dela v kraškem podzemlju na Kranjskem in o svojem delu je tudi veliko objavljaj. Ko preberete poglavje "Karst" (=Kras) na 57 straneh v Martelovi obsežni knjigi "Brezna..." (1894), ste presenečeni nad množico podatkov, ki jih je zbral o Krasu. Če pregledamo še njegova druga dela in njegovo korespondenco, ugotovimo, da je največ podatkov črpal prav iz Putickovih objav. Na več straneh omenjenega poglavja so opombe (izvlečki iz literature, citati in najpogostejše je citiran prav Putick) precej daljše od osnovnega besedila.

Putick je spremljal Martela ne samo po krasu na Kranjskem, ampak tudi dlje, v Istro. Tam sta, kot prva, prodrli do sifona v znani pazinski ponorni jami Fojbi (Francozom je znana tudi iz romana J. Verne Mathias Sandorf, ki je izšel tudi v slovenskem prevodu). Zahvaljujoč Martelovemu

delu in njegovim objavam je tudi Putick poznan širše, čez meje nekdanje Avstro-Ogrske oziroma nemško govorečih dežel.

Izmero Škocjanskih jam sem že omenil... V Martelovem času so v Škocjanskih jamah tržaški speleologi s pomočjo domačih "jamskih delavcev" že dosegli Mrtvo jezero oziroma končni sifon. Takoj ob odkritju velikega podzemeljskega prostora (1890) tik pod Mrtvim jezerom so ga Martelu v čast krstili za Martelovo dvorano (Martel-Dom).

Ko je Martel leta 1893 obiskal Škocjanske jame, je upal, da bo s svojim zlozljivim čolnom "Osgood" odkril nadaljevanje jamskega sistema ali kak nov rov. Žal pa so po dolgotrajnem obilnem deževju vode tako narasle, da ni bilo tvegati spusta s čolnom po podzemeljski Reki... Za boljše razumevanje naj spomnim, da so za premaganje znamenitega Šestega slapa prvi raziskovalci potrebovali osem ur trdega in nevarnega dela. Zato je Martel namesto tega s pomočjo balona na topel zrak poskušal izmeriti nekaj višin stropov (André et al., 1997). Da je višine v Škocjanskih jamah, tako kot druge razdalje, zelo težko meriti - še posebej, če upoštevamo deročo Reko v dnu soteske - najbolje potrjuje dejstvo, da so oziroma smo v vseh teh časih, to je od leta 1890 do leta 1990, uporabljali praktično isti načrt, ki je bil narejen na podlagi meritev raziskovalcev s konca 19. stoletja.

Treba je bilo počakati, da je prišel laserski žarek v splošno uporabo, preden je bilo mogoče narediti nov in natančen načrt! Z laserskim inštrumentom A.MT. Profiler 2000 so med drugim ugotovili, da so višine stropov še večje, kot se je dotlej domnevalo. V Svetinovi dvorani je strop visok 104 metre, v Martelovi dvorani pa je najvišja izmerjena točka stropa kar 146 metrov nad strugo Reke. Rinaldinijeva, Putickova, Schade-loockova in Martelova dvorana so v resnici

SPELEOLOGIJA

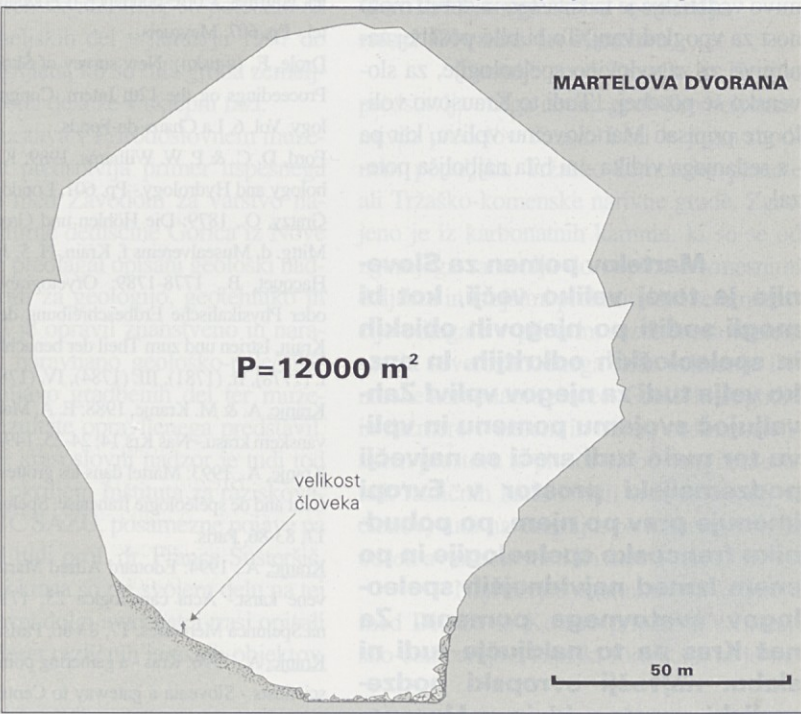
en sam ogromen podzemeljski prostor, česar iz starega načrta ni tako dobro videti. Prostor je dolg 630 metrov, do 126 metrov širok in do 146 metrov visok. Površina njegovega tlorisa je 46.000 kvadratnih metrov, površina največjega prečnega prereza je 10.000 kvadratnih metrov, prostornina tega prostora, izračunana na osnovi petnajstih prečnih prereзов po Winklerjevem obrazcu pa je 2,7 milijona kubičnih metrov (Drole, v tisku). Po podatkih, objavljenih v literaturi (Ford & Williams, 1989), je ta "velika Martelova dvorana" zaenkrat največji znani podzemeljski prostor v Evropi in obenem med največjimi na svetu!

Če se ozrem še malo na Martelov pomen za kraško terminologijo, ga lahko primerjamo z **Baltazarjem Hacquetom**, tudi Francozom, ki je živel na Kranjskem v letih od 1766 do 1787, "tujcem med svojim narodom", kot je sam zapisal. Kranjsko je namreč zapustil zaradi "pobožnjakarskega in neukega ljudstva" in odšel za profesorja naravoslovja v Lvov (Wester, 1954). Poleg drugega je objavil tudi knjigo v štirih delih z naslovom Oryctographia Carniolica.. (1778-1789), v kateri med drugim piše, da kras ni le na Krasu, ampak da se razteza veliko dlje proti jugovzhodu in da mu ljudje pravijo "krš" ali "karoš". Bil pa je s svojimi trditvami preveč pred svojim časom in treba je bilo počakati še petdeset let, da je bil uveden splošni pojem "kras" (karst). Ko pa bil ta izraz že polno uveljavljen, je nastopil Martel in hotel namesto "krasa" vpeljati pojem "apnenčev" (na primer: apnenčev relief, pojavi v apnencu, itn.). In kakor ni uspel Hacquet, tudi Martel ni! Njegovim prizadevanjem navkljub je bil prav on, torej Martel sam, tisti, ki je bistveno pripomogel, da so besedo "karst" sprejeli tudi v frankofonih deželah.



Edouard-Alfred Martel (1859-1938)

Največji prečni prerez Martelove dvorane z izmerjeno največjo višino stropa 146 metrov



Putick ni bil edini Martelov tovariš iz Avstrije. V literaturi je omenjeno, da je F. Kraus z Dunaja zapustil Speleološkemu društvu v Parizu oziroma prav Martelu zbirko podatkov o avstrijskih jamah (jamski katarster). Velik del teh podatkov so predstav-

ljale jame s Kranjske; v veliki meri prav zato, ker se je Kraus posebej zanimal za poplave na notranjskih poljih.

Preden so kataster poslali v Francijo, je Kraus dovolil članu Deželnega muzeja iz Ljubljane O. Gratzyju, da je prepisal



SPELEOLOGIJA



Pogled na zgornji del
Rudolfove dvorane, visok
"samo" kakšnih 100 metrov
(Pazze, 1893)

gradivo za Kranjsko in ga tudi objavil (Gratzy, 1897). Za države, ki so na območju nekdanje Avstro-Ogrske, bi bilo zelo zanimivo vedeti, kje je ta kataster, in dobiti možnost za vpogled vanj. To bi bilo posebej zanimivo za zgodovino speleologije, za slovensko še posebej... Tudi to Krausovo volilo gre pripisati Martelovemu vplivu, kar pa - s sedanjega vidika - ni bila najboljša poteza!

Martelov pomen za Slovenijo je torej veliko večji, kot bi mogli soditi po njegovih obiskih in speleoloških odkritjih. In enako velja tudi za njegov vpliv! Zahvaljujoč svojemu pomenu in vplivu ter malo tudi sreči se največji podzemeljski prostor v Evropi imenuje prav po njem, po pobudniku francoske speleologije in po enem izmed najvidnejših speleologov svetovnega pomena. Za naš Kras pa to naključje tudi ni slabo: največji evropski podzemeljski prostor, ki je v Unescovem seznamu svetovne kulturne in naravne dediščine, ima ime po največjem evropskem speleologu.

Dopisni član SAZU dr. Andrej Kranjc, dipl. arheolog, dr. geografskih znanosti - znanstveni svetnik na Inštitutu za raziskovanje krasa ZRC SAZU, Titov trg 2, 6230 Postojna

VIRI:

- André, D. & M. Casteret & P. Carlier & A. Gautier & G. Kalliatakis & C. et L. Renouard, 1997: La plume et les gouffres, Correspondance d'Edouard-Alfred Martel.- Pp. 607, Meyrueis.
- Drole, F., (v tisku): New survey of Škocjanske jame.- Proceedings of the 12th Intern. Congress of Speleology, Vol. 6, La Chaux-de-Fonds.
- Ford, D. C. & P. W. Williams, 1989: Karst Geomorphology and Hydrology.- Pp. 601, London.
- Gratzy, O., 1879: Die Höhlen und Grotten in Krain.- Mittg. d. Musealvereins f. Krain, H. 5, Jg. X, 133-180.
- Hacquet, B., 1778-1789: Oryctographia Carniolica oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogtums Krain, Istrien und zum Theil der benachbarten Länder.- I. (1778), II. (1781), III. (1784), IV. (1789), Leipzig.
- Kranjc, A. & M. Kranjc, 1988: E. A. Martel na jugoslovanskem krasu.- Naš Krš 14, 24-25, 149-158, Sarajevo.
- Kranjc, A., 1993: Martel dans les grottes yougoslaves.- Cent et de spéléologie française, Spelunca Mémoires, 17, 83-86, Paris.
- Kranjc, A., 1994: Edouard Alfred Martel and the Slovene karst.- Acta carsologica 23, 171-176, Ljubljana.
- Kranjc, A., 1996: Kras - a gathering point for European scientists.- Slovenia a gateway to Central Europe, 84-91, Ljubljana.
- Martel, E. A., 1894: Les Abîmes, ... - Pp. 578, Paris.
- Miševec, A., 1994: The Martel's Chamber in Škocjanske jame.- Acta Carsologica, 23, 205-214, Ljubljana.
- Pazze, P. A., 1893: Chronik der Section Künsteland der Deutschen und Oesterreichischen Alpenvereins, 1873-1892.- Pp. 372, Triest.
- Wester, J., 1954: Baltazar Hacquet prvi raziskovalec naših Alp.- Pp. 63, Ljubljana

Razstava
Prirodoslovnega
muzeja Slovenije
o geološki spremljavi
gradbenih del na
avtocestnem odseku
Divača-Kozina

Od začetka decembra 1997 je v Prirodoslovnem muzeju Slovenije na ogled razstava Dokumentirana geološka dediščina na avtocestnem odseku Divača-Kozina. Na njej so predstavljeni rezultati geološko-paleontološke spremljave gradbenih del. Z razstavo želimo opozoriti na geološko naravno dediščino, ki je bila doslej ob podobnih posegih v prostor marsikdaj prezrta (Jurkovšek, Krivic in Kolar-Jurkovšek, 1997). Kamnine ozemlja, po katerem poteka avtocesta, so se od zgornje krede do eocena z vmesnimi daljšimi in krajšimi prekinitvami sedimentacije odlagale v plitvem, razmeroma toplem obkontinentalnem morju severozahodnega dela nekdanje Dinarske karbonatne plošče. To dogajanje se je odvijalo v obdobju med 85 in 50 milijoni let. V plasteh je torej zapisanih častitljivih 35 milijonov let zemeljske zgodovine.

AVTOCESTE NA KRASU IN GEOLOŠKA DEDIŠČINA

**Bogdan Jurkovšek
Tea Kolar-Jurkovšek
Katarina Krivic**

Kadar govorimo o geološkem nadzoru velikih gradbenih del, kot je na primer gradnja avtocest, si ponavadi predstavljamo geomehanski, geofizikalni, hidrogeološki ali katerikoli drugi bolj ali manj specializiran in tehnično naravn nadzor, od katerega je neposredno odvisna varnost objektov ali okolja. Verjetno sta izjemi le arheološki in na kraškem ozemlju še krasoslovni nadzor, ki ju do neke mere predpisuje zakon. Le malokdo ob tem pomisli na zakladnico dragocenih geoloških podatkov, ki je ob velikih zemeljskih delih za mesec ali dva, včasih pa le za nekaj ur odprta in na voljo znanosti, da preveri svoje hipoteze in teorije ter popravi napake, ki jih je morda zagrešila s sklepanjem iz površine. Dovoljeno ji je poseči v to zakladnico, pobrati vzorce in jih shraniti za poznejše rodove raziskovalcev.

Nekaj o razstavi

Na razstavi so prikazane kamnine in fosili ter večji del raziskovalne dokumentacije geološko-paleontološke in krasoslovne spremljave gradnje odseka avtoceste med Divačo in Kozino. Ob tem je bila za ožje območje avtoceste izdelana geološka karta v merilu 1:5.000, ki prikazuje v glavnem stanje na površini takoj po odstranitvi vegetacije, humusa in preperine (Jurkovšek, Kolar-Jurkovšek in Ogorelec, 1997). V sklepnih gradbenih fazah, predvsem po končanju

cestnih usekov, so se pokazali nekateri novi geološki elementi, druge pa so z zgraditvijo nasipov in dokončanjem cestišča že zbrisali.

Terenske raziskave so potekale od začetka zemeljskih del v januarju 1997 do oktobra istega leta, ko so bila groba zemeljska in gradbena dela že v sklepni fazi.

Razstava v Prirodoslovnem muzeju Slovenije predstavlja primer uspešnega sodelovanja med Zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica iz Nove Gorice, ki je predlagal opisani geološki nadzor, Inštitutom za geologijo, geotehniko in geofiziko, ki je opravil znanstveno in naravovarstveno naravnano geološko-paleontološko spremljavo gradbenih del ter muzejem, ki je rezultate opravljenega predstavil. Že omenjeni krasoslovni nadzor je tudi tod potekal pod okriljem Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU, posamezne pojave pa je proučeval tudi prof. dr. France Šušteršič. Raziskovalci krasa so pri svojem delu na tej šest kilometrov dolgi avtocestni trasi opisali več kot petdeset različnih jamskih objektov.

Dela je financirala Družba za avtoceste Republike Slovenije.

Geološka zgradba ozemlja med Divačo in Kozino

Ozemlje med Divačo in Kozino predstavlja enega izmed geološko bolj zanimivih predelov Krasa. Leži v jugovzhodnem podaljšku Tržaško-komenske planote ali Tržaško-komenske narivne grude. Zgrajeno je iz karbonatnih kamnin, ki so se od zgornjega santonija do eocena z vmesnimi daljšimi in krajšimi prekinitvami sedimentacije odlagale v plitvem, razmeroma toplem morju severozahodnega dela nekdanje Dinarske karbonatne plošče. Geološki dogodki in razmere v širšem in ožjem sedimentacijskem prostoru te plošče so povzročili nastanek različnih kamninskih enot (formacij in členov) tudi na ozemlju, po katerem poteka odsek avtoceste med Divačo in Kozino.

Najstarejše kamnine na ozemlju med Divačo in Kozino pripadajo santonij-sko-campanijski Lipiški formaciji, ki jo oz-

Razstavo je v majhnem razstavnem prostoru Prirodoslovnega muzeja Slovenije z občutkom oblikoval Marjan Loboda, dipl. inž. arh. Njeno postavitve so omogočili Družba za avtoceste R Slovenije (DARS), Milena Verbovšek, s.p. - hidrogeološko vrtnanje, izdelava vodnjakov in Geotehnika Portorož, za kar se jim Prirodoslovni muzej Slovenije lepo zahvaljuje!



GEOLOGIJA

načuje množica rudistnih ostankov (Jurkovšek et al., 1996). Zaradi debelih plasti in ugodne strukture rudistni apnenec v bližnjih lipiških kamnolomih še danes izkoriščajo kot cenjen arhitektonsko-gradbeni kamen. Nad Lipiško formacijo se je po razmeroma dolgi kopni fazi, o kateri pričajo pojavi paleokrasa, odložila Liburnijska formacija. Nastajala je v bolj ali manj zaprtih lagunah z občasnim dotokom sladke vode, v katerih so se poleg različnih strukturnih tipov apnenca odložile tudi tanke plasti in leče premoga. Zato je bil spodnji del Liburnijske formacije za lokalno prebivalstvo ekonomsko zanimiv že v 19. stoletju. Gradbišče avtoceste je plasti te formacije presekalo najbolj radikalno, saj je za vselej izbrisalo del erozijske meje, ki nakazuje kopno fazo med sedimentacijo Lipiške in Liburnijske formacije, izginili pa so tudi trije manjši rudniški rovi in izdanki premoških plasti. Ob njih je verjetno že Guido Stache (1889) zbiral polže rodu *Stomatopsis*.

V tem delu Liburnijske formacije je skrita tudi znamenita meja med kredo in terciarjem, ki jo povezujemo s padcem meteoritov in katastrofo svetovne razsežnosti pred petinšestdesetimi milijoni let. To je bil eden med prelomnimi dogodki, ki je neizbrisno vplival na življenje na Zemlji. Za vselej se je končala doba starinskih reptilov - dinozavrov in svetu so zavladali uspešnejši sesalci.

Po vznemirljivem dogajanju med kredo in terciarjem se je morje postopoma poglobljalo in postajalo vse bolj odprto. Občasno so nekateri deli karbonatne plošče še pogledali nad morsko gladino, vendar se obdobje plitvih, z organsko snovjo bogatih brakičnih lagun ni več ponovilo. Zato v vrhnjem delu Liburnijske formacije sledi povsem morski, z miliolidami bogat paleocenski Slivski apnenec. Zanimiv je krajši odsek blizu četrtega kilometra avtoceste, na katerem se je v osrednjem delu gradbišča pojavil manjši koralni greben, ki so ga spremljale številne spužve, trdoživnjaki in rdeče alge. Grebena danes ni več, zbrano pa je precej fosilnega materiala, ki si ga lahko ogledate na razstavi in ga bo mogoče v prihodnosti natančneje raziskati.

Pri sklepni litostratigrafski enoti, formaciji Alveolinsko-numulitnega apnenca, je pomembno spoznanje, da je za razliko od zahodno ležečega ozemlja, na tem delu avtocestne trase jasno razvit Operkulinski apnenec. Gre za litostratigrafski horizont, ki tvori spodnji del formacije Alveolinsko-numulitnega apnenca. Na Operkulinskem apnencu leži apnenec s številnimi alveolinidami in z bolj redkimi numulitinami, ki je obenem najmlajša kamnina, po kateri poteka avtocesta med Divačo in Kozino.

Pred obiskovalcem razstave je primer geološke spremljave, ki je bila osredotočena na lito- in biostratigrafijo ter na vzporedno zbiranje materialne dokumentacije. V nadaljevanju gradnje avtoceste proti Kopru in tudi proti Vipavski dolini bo treba več pozornosti nameniti strukturni zgradbi ozemlja in morda še katerim drugim segmentom geoloških raziskav, ki jih bodo narekovale razmere na terenu. Vsekakor pa mora postati resna znanstveno in naravovarstveno naravnana geološka spremljava sestavni del vseh večjih posegov na zemeljskem površju in pod njim, saj se s tem tudi nepoznavalcem odkriva marsikaj zanimivega. Tudi njim je namenjena razstava v Prirodoslovnem muzeju Slovenije v Ljubljani.

Slika zgoraj: Usek v apnencu terciarnega dela Liburnijske formacije pri prvem kilometru avtocestnega odseka.

Slika na sredini: Okamnella hišica polža iz rodu Stomatopsis, enega izmed najbolj tipičnih fosilov Liburnijske formacije na Krasu.

Slika spodaj: V paleocenskem Slivskem apnencu, blizu nahajališča koral, se je v vzhodnem useku odprl vhod v eno izmed številnih kraških jam.

Pogled od četrtega kilometra avtocestnega odseka proti Kozini.

Foto: B. Jurkovšek

LITERATURA:

Jurkovšek, B., Toman, M., Ogorelec, B., Šribar, L., Drobne, K., Poljak, M. & Šribar, Lj., 1996: Formacijska geološka karta južnega dela Tržaško-komenske planote 1:50.000.- Institut za geologijo, geotehniko in geofiziko, 143 str., Ljubljana.

Jurkovšek, B., Kolar-Jurkovšek, T. & Ogorelec, B., 1997: Geologija avtocestnega odseka Divača-Kozina. Annales 11 (v tisku), Koper.

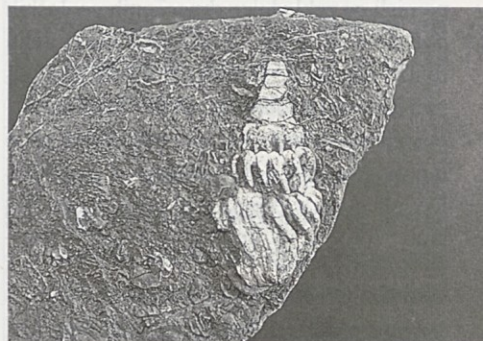
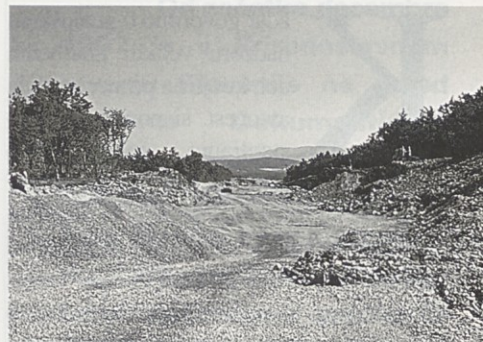
Jurkovšek, B., Krivic, K. & Kolar-Jurkovšek, T. 1997: Dokumentirana geološka dediščina na avtocestnem odseku Divača-Kozina.- Prirodoslovni muzej Slovenije, Ljubljana (zloženska k razstavi).

Stache, G., 1889: Die Liburnische Stufe und deren Grenzhorizonte.- Abh. k.k. geol. R.-A. 13/1: 1-170, Wien.

Dr. Bogdan Jurkovšek, dipl. inž. geologije - Institut za geologijo, geotehniko in geofiziko, Dimičeva 14, 1000 Ljubljana

Dr. Tea Kolar-Jurkovšek, dipl. inž. geologije - Institut za geologijo, geotehniko in geofiziko, Dimičeva 14, 1000 Ljubljana

Katarina Krivic, dipl. inž. geologije - Prirodoslovni muzej Slovenije, Prešernova 20, 1000 Ljubljana



Dr. Ivan Gams,

avtor visokošolskega učbenika Kras,

predstavlja:

PODOBA KRASA

LOKEV - NAJDALJŠA VAS

Agencija Kras

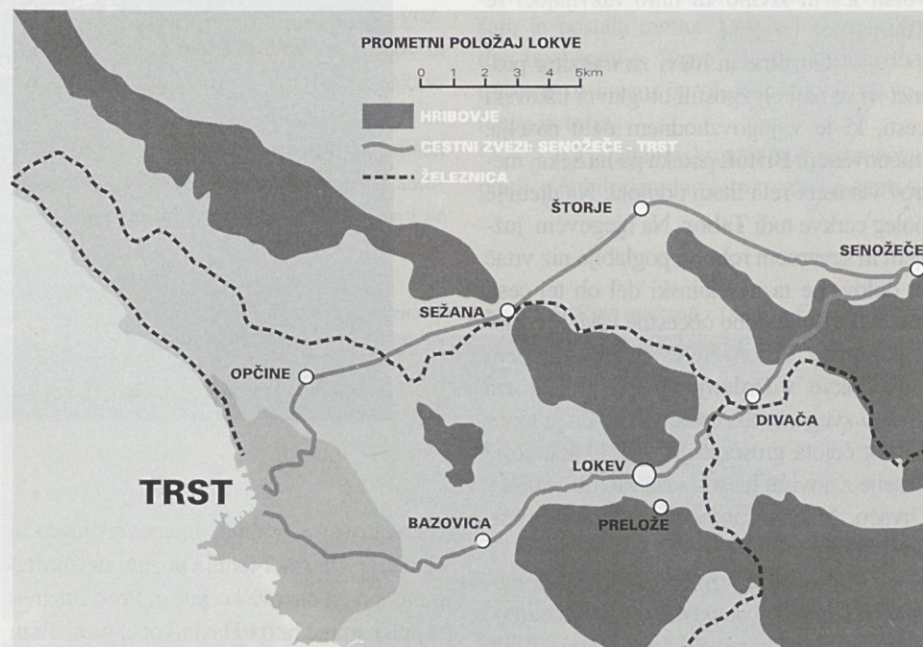
Krajevna skupnost Lokev se je avgusta 1997 prijavila na razpis Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano za dodelitev 1.500.000 SIT nepovratnih sredstev, namenjenih v državnem proračunu za celostno urejanje podeželja in obnovo vasi. Vlogi je priložila opis in prikaz območja krajevne skupnosti s predstavitvijo glavnih značilnosti.

Ker je besedilo zahtevka kot nalašč za celovito predstavitev Krajevne skupnosti Lokev, ga z dovoljenjem podpisnika vloge predsednika KS Lokev Živoja Raceta, predstavljamo prirejenega za objavo v reviji Kras...

Za opis območja KS Lokev so predlagatelji vloge uporabili besedilo dr. Ivana Gamsa v monografiji Lokev skozi čas, ki so jo izdali Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani, KS Lokev in Zveza kulturnih organizacij Sežana leta 1987.

Lokev je kraj na krasu in Krasu

"Marsikaj, o čemer govori ta knjiga, pojasnjuje en sam kratek stavek: Lokev je kraj na krasu in Krasu. Če Lokev ne bi



bila na Gornjem Krasu, temveč le ena od tisoč vasi na dinarskem in alpskem krasu Slovenije, ta vaška monografija najbrž ne bi obogatila slovenske literature. Zakaj?

Z veliko začetnico napisano ime Kras namreč pomeni pokrajino med Tržaškim zalivom, Vipavsko dolino in Brkini. V tujini jo poznajo z imenom Tržaški Kras, v Sloveniji kot Sežansko-komenski Kras, Divaško-komenski Kras, v geomorfologiji tudi kot matični Kras. S svojim spodnjim delom se planota Krasa dviga iznad sosedstva, Gorenji Kras pa zložno prehaja na Pivko. To je

pomembno zato, ker so na severni strani Pivke Postojnska vrata, okoli 600 metrov visok preval, ki združuje od pradavnine poti iz Srednje in Jugovzhodne Evrope do Sredozemlja. Za Lokev je bila pomembna tista veja te tako imenovane obalpske poti, ki vodi v Trst. Njen potek določajo vzpetine, ki vzdolžno prečkajo Kras."

Ko primerja, še pred zgraditvijo železnice, približno enako velika kraja Sežana in Lokev, dr. Gams nadaljuje: "Graditelji Južne železnice so izbrali lažji spust proti obali s pomočjo dolgega ovinka z Opčin

PODOBA KRASA

Zračni posnetek Lokve z okolico.

Foto: M. Mljaič

mimo Nabrežine v Trst. Ker je železnica dala prednost Sežani, se temu kraju ni mogla izogniti tudi novejša hitra cesta za Trst in obenem za italijanski polotok. Spremenjena prometna vloga se je odrazila tudi v rasti obeh krajev. Leta 1900 je štela Sežana 1244 prebivalcev in Lokev 1027 prebivalcev. Osem desetletij kasneje je naraslo mesto Sežana na 4825 prebivalcev in Lokev je upadla na 705 prebivalcev. V vasi so ostali prazni hlevi in furmanske gostilne. Ni bilo več Čičev, ki so nekoč tovorili oglje in drva v Trst, in Lokavci niso več tovorili soli s koprškega primorja na Notranjsko, od koder so vozili les in živino za hitro razvijajoči se Trst.

Gostilne in hlevi za tranzitni promet so se najbolj zgostili ob glavni lokavski cesti, ki je v jugovzhodnem delu naselja, imenovanem **Britof**, poteka pa na nekaj metrov visokem reliefnem pomolu. Na njem je poleg cerkve tudi **Tabor**. Na njegovem južnem in severnem robu se pogloblja niz vrtáč in dolov. Le ta naselbinski del ob tej cesti ima v tlorisu podobo obcestne vasi. Preostali domovi v Britofu in v severozahodnem delu Lokve, v **Dulanji vasi**, so prilagojeni kraško zveganemu površju, tako da je naselje kot celota gruščastega tipa. Odkar se je naselje z novimi hišami razširilo ob cestah v Divačo, Matavun in Sežano, je dolgo poldrug kilometra.

Lokev je v zračni črti le 16 kilometrov oddaljena od obale najtoplejšega evropskega morja, namreč Sredozemskega. Toda lokavskemu podnebju tu bližina morja ne hasne preveč, zlasti ne glede zračnih temperatur... Po vremenskih postajah na Opčinah in na Kozini ima v Lokvi (450 m nadmorske višine) januar okoli 2 stopinji Celzija (°C) in julij okoli 19,5°C, leto pa jih ima okoli 11°C. Veliko večje so razlike z obalo v nočnem času. Dnevni minimumi so na obali v povprečju okoli 9°C in v Lokvi okoli 7°C. V poletnih jasnih in brezvetrnih nočeh se zrak na planoti tako shladi, da pomeni nočni izlet v zaledje pravo osvežitev. Opoldansko vročino v Lokvi pogosto omili veter, ki piha skozi **Lokavska vrata**. Ker ta potekajo v smeri vzhod-zahod, poznajo Lokavci v glavnem

dva vetrova: zahodnik, imenovan jugo, in vzhodnik - burjo. Slednja pozimi ne zaostaja mnogo za bazoviško burjo. Prek Bazovice ima namreč burja glavni kanal proti Trstu in naprej proti jugozahodu, kjer jo čutijo do Benetk. Še pri povprečni januarski temperaturi okoli 2°C občutimo ob burji precej večji mraz, kot bi sodili po termometru. Lokavci so nekoč krivili burjo za kislo domače vino, odkar pa so opustili vse vinograde, so te pritožbe odpadle.

Čeprav prištevamo Kras k submediteranski Sloveniji, pade v poletnih mesecih več padavin kot pozimi. Poletni meseci v Lokvi imajo v povprečju nekaj več kot 100 milimetrov (mm) padavin, vse leto pa okoli 1300 mm padavin. Manj kot 100 mm padavin ima avgust. Tedaj je ob enaki porabi vode za rastlinstvo, kot oba meseca prej,

suša navadno največja. Zanj pa ne moremo kriviti samo klime. Plitva zemlja na vodo-prepustni skalnati podlagi ima namreč majhno sposobnost zadrževanja vode. In to dejstvo prav tako povečuje sušo."

Lokavci so morali svoje polje "pridelati"

Kako so Lokavci "pridelali" svoje polje, opisuje dr. Ivan Gams takole:

"Ko je bila Lokev pred mnogimi stoletji še majhno naselje, njena obdelovalna površina še ni bila nadpovprečno kraška. **Lokavsko polje**, ledinsko ime, ki najbrž označuje prvotni njivski svet, je navidez malo kraški, valovit, z doli in redkimi vrtačami posejan travnik zahodno in južno od naselja. Tod ni za kras značilnih suhih zidov. Vzrok



najdaljša vas

je geološki. Na geološki karti se čez Lokavska vrata širi pas terciarnih, tako imenovanih kozinskih skladov, na katerih je površje manj kraško tudi v **Lipici**. Temno sive komenske apnenice je lažje kot druge odbijati in drobiti. Da so kmetovalci na obdelovalnih površinah to delali tudi na apnencih, je videti po drobnem grušču, ki je ostal v prsti na mnogih njivah. Debelejše kamenje so večinoma odpeljali drugam. Stari domačini še vedo, da so ga nekoč mnogo zmetali v skalne žlebove, po domače buže, iz katerih so prej pobrali ilovico, grušč pa pokrili z rušo. Del kamenja so uporabili za stavbe. Za zahtevne stavbe, tudi za Tabor, so uporabili skladovite apnenice. Na južnem pobočju hriba **Klemenke** in na **Mirišču** je najti ostanke nekdanjih kamnolomov. Obilo kamnov so vgradili v podlago cest, da so manj zvjugane kot kraška podlaga. Samo v kozinskih skladih so lahko Lokavci in bližnji Preložci uredili dolge njive. Od tod ledinska imena **Velike njive** in **Družci** (domnevno od "dolgih njiv").

Ko pa se je z rastjo Lokve povečalo število ust, so morali začeti trebiti tudi bolj kamnit in vrtačast kras. Tam so zato bolj gosti zidovi in škarpe (v samem kraju nisem zasledil te besede za podporni zid med dvema parcelama v raznih nivojih, je pa splošno znana na Dolenjem Krasu). Namesto sklenjenega polja so tam nastajale majhne parcele, ki jim je obseg in obliko določala krajevno debelejša prst, iz katere so z nosili ("čever") odnašali kamenje in ga zlagali v okoliški zid. Na francisceški katastrski mapi iz leta 1822 je na ozemlju katastrske občine, ki vsebuje tudi zemljišče **Prelož**, vrisanih več kot sto takih otoških parcel. To so bile njivice sredi travnikov, lahko tudi vrt ali travnik sredi pašnika. Največ takih otoških njiv je nastalo na dnu vrtač. Do njih je na pobočju vrtače navadno speljan kolovoz. Zunaj vrtač je precej kolovozov obakraj obdajal suhi zid. Ledinsko ime **Konec ulic** zahodno od Mirišča priča, da so take kolovoze Lokavci nekdaj imenovali ulice. To ime je še živo na nekaterih dalmatinskih otokih".

Nazadovanje kmetijstva

Nazadovanje kmetijstva je opisano v odstavku:

"Agrarna doba, ki je dala pečat lokavski kulturni pokrajini, se je končala v petdesetih letih tega stoletja. Nato je nastopil vedno hitrejši proces deagrarizacije, ko je ob preslojevanju kmečkih v nekmečke poklice upadlo obdelovanje zemlje.

Skoraj vsi vinogradi (leta 1900 0,74 ha, leta 1953 0,69 ha) so bili preloški, na vzhodnem pobočju hriba **Gove** (687 m) v predelu **Barede**. Ker katastrska služba razvoj spremlja z zamudo, je verjetno zdaj gozda več, kot ga je bilo leta 1979, pašnikov in njiv pa manj. Gozd je povsem porasel lokavsko in preloško srenjsko zemljo, kjer je na pobočjih **Klemenke** in **Velikega Gradišča** šolska mladina še po 2. svetovni vojni sadila črni bor. Po večji prevladi črnega bora se

lokavska zemlja loči od okoliške v sežansko-divaškem hribovju. V gozdu bora, redkih smrek in listavcev so pod vrhom Velikega Gradišča izginile bukve, ki jih stari Preložci še pomnijo.

Upadanje obdelovanja je večinoma utemeljeno z majhnostjo parcel (povprečna velikost je bila leta 1979 31 arov) in s plitvo kraško zemljo, ki na marsikateri njiivi onemogoča traktorsko oranje. Pri tem pa ostaja neizkoriščena ali slabo izkoriščena tudi dobra in rodovitna zemlja, ki so jo pretekke generacije pripravile za njivsko ali travniško izrabo s težavnim odstranjevanjem kamenja. Ker so jo pri tem vso premešali, je postala temna. Lokavci poznajo le dva tipa zemlje: "črno", ki je navadno na trebljenem krasu, in "ilovico", ki je rjavordeča in težja.

Prehajanje kmečkih v nekmečke poklice je bilo izredno hitro v zadnji četrtini

Življenje s konji in jahanje - ena izmed novih turističnih možnosti v Lokvi. - Foto: M. Mljac



PODOBA KRASA

Pogled na Beneški stolp (stolp Tabor) iz leta 1485.

Foto: M. Mljac

stoletja. Ob popisu prebivalstva leta 1961 je bilo v vasi še 189 kmečkih prebivalcev, v letu 1981 pa jih je bilo le še 31. Tako kot drugod na podeželju Krasa tudi v Lokvi prevladujejo mešana gospodinjstva in polkmetje, ki po službi delajo na svojem posestvu. Zaposleni so v Sežani, Divači (od nekdanjih je mnogo železničarjev) in v Lipici. Popis prebivalstva je aktivne Lokavce razdelil v naslednje kategorije: industrija 27 %, trgovina 18,6 %, promet in zveze 17 %, gostinstvo 8,4 %, gradbeništvo 6 %, itn. Lokavci so nekdanj prodajali krompir, seno, meso, mleko, sedaj pa je nekaj viškov pri mleku, ki ga dnevno odvažajo, preostalo kmetovanje pa je namenjeno predvsem samoskrbi. Stalež govedi je v k.o. Lokev v tem stoletju zdrknil na tretjino (leta 1900 je bilo 534 govedi, leta 1981 le še 168). Četudi cerkev na vrhu hriba Klemenke ne bi razpadla, njen patron (sv. Klemen) kot zaščitnik ovac ne bi imel česa varovati. Od nekdanj manj kot 2000 ovac, ki jih je bilo v vasi leta 1880, jih je ostalo bore malo. To pa je škoda. Znotraj vaških zidov, ki bi lahko v večji meri kot zdaj imeli vlogo električnih pastirjev, ostaja ponekod visoka nepokošena in nepopašena trava”

Lokavsko gospodarstvo

Upadanje števila prebivalcev (ki pa se je še kar dobro obdržalo) in opis lokavskega gospodarskega stanja je prikazano v naslednjem pisanju:

“Lokev med vasi na Krasu in v Sloveniji glede deagrarizacije ni nobena izjema. Če upoštevamo, da ji je Južna železnica odtegnila dalekovodni promet in da po osvoboditvi konec 2. svetovne vojne ni dobila kakega večjega industrijskega obrata, se je prebivalstvo še kar dobro obdržalo. V drugi polovici 19. stoletja je še naraščalo; od 783 v letu 1869 je naraslo na 1028 na pragu tega stoletja, upadanje v tem stoletju pa je bilo precej enakomerno: leta 1931 933 prebivalcev, leta 1948 825 prebivalcev, leta 1961 797 prebivalcev in leta 1981 705 prebivalcev.

Kljub številčnemu nazadovanju prebivalstva je Lokev še vedno tretje največ-

je naselje v sežanski občini in na Krasu, takoj za Sežano in Divačo. Z okoli 200 hišami oziroma hišnimi številkami je med največjimi slovenskimi vasi, ki nima večjega industrijskega obrata. Pršutarna, v kateri burja suši pršut, zaposluje le kakšnih dvajset ljudi. Pa je vendar gospodarsko stanje krenilo zdaj na boljše. Zaposlitev, ki jo je bilo pred italijansko okupacijo težko dobiti, je zdaj dosegljiva v desetikilometrski okolici. Zato se zadnja leta odseli približno toliko Lokavcev, kot se jih doseli od drugod. Popis leta 1981 je ugotovil med 705 prebivalci 108 priseljenec iz drugih, večinoma bližnjih vaških naselij. Med njimi jih je zelo malo iz drugih jugoslovanskih republik. V primerjavi s prvimi povojnimi leti se tudi starostna struktura počasi izboljšuje, čeprav je še vedno slaba. Leta 1981 je bilo starih do 15 let še vedno manj kot starih 55 in več let. Na delovno sposobne letnike (od 15 do 54 let) odpade 46 % vaščanov (v Sloveniji 65 %). Tudi šolska izobrazba se počasi izboljšuje. Leta 1981 je

imela nekaj več kot tretjina Lokavcev, starih 15 in več let, končano srednjo, višjo ali visoko šolo. In vse te spremembe se kažejo tudi v živahnem preurejanju nekdanjih kmečkih stanovanj ter bivalnega okolja nasploh za potrebe višje stanovanjske kulture.

Ime Lokev po lokvah in lokvicah za zajemanje vode

Ko so leta 1978 do vasi pripeljali enega od krakov kraškega vodovoda, so končali dolgo dobo za Kras značilnega pomanjkanja pitne vode. Krajevni leksikon Slovenije navaja po lokavski župnijski kroniki, da so vaščani zajemali vodo zase v lokvah (od tod ime vasi) in lokvicah, živino pa so napajali v kalih. Ta delitev je zanimiva, ker nam pojasnjuje številna krajevna imena, izvedena iz lokve ali kala. Naselbinskih imen Lokva, Lokev, Lokvica je v Sloveniji šest, naselbinskih imen Kal, Kalce, Kale, Podkal, Kalše, Rdeči Kal, Jordankal in po-

dobnih je več kot 30, ljudje pa, podobno kot danes v Lokvi, ne vedo več za razliko med kalom in lokvo.

Lokvi pri Divači, kakor se glasi uradno ime, je bilo potrebnih več kalov in lokev zaradi tovarnikov in furmanov ter njihove živine. Franciscejska katastrska mapa jim ima vpisanih osem. Po pisnih virih v vasi do srede 19. stoletja še niso zajemali padavinske vode s streh v “cisterne”. Ob suši so ljudje hodili po vodo na izvire, zlasti v oddaljene Vroče, ki je v nadmorski višini 685 metrov nad morjem na severni strani flišnega vrha Veliko Gradišče. Kasneje si je vsaj eno “štirno” zgradila domala vsaka hiša. Leta 1981 so v vasi popisali 202 vodnjaka. Kljub temu so v tem (20.) stoletju zgradili vaške zbiralnike, lokve ali kale, navadno ob pomoči oblasti. Zadnje še v povojnih letih. O tem pričajo letnice na betonskih zidovih, za katerimi se zadržuje zdaj večji del blata in mrčesa polna voda.

Turizem in Divaška jama ter jama Vilenica

Na bitje in žitje v Lokvi bistveno vpliva maloobmejni promet in bližina Trsta, kar ustvarja posebne pogoje za turizem. Za povečanje turistične ponudbe, ki se zdaj preveč omejuje na štiri vaške gostilne, mesarijo, trgovino in občasno na množični nakup bencina na črpalki pred vasjo, pride v poštev tudi povečan obisk dveh bližnjih turističnih jam. Prva je **Divaška jama**, ki se odpira dobrih sto metrov severno od asfaltirane ceste sredi poti med Lokvijo in Divačo. Ta, 670 metrov dolga jama z obilnimi in barvitimi sigovimi tvorbami, je bila na začetku tega stoletja že odprta za turiste, nato pa je bila zapuščena, dokler ni jamarsko društvo iz Divače uredilo dostopa in jo 23. maja 1987 razglasilo za turistično odprto. Ker si je treba naročiti vodnika v Divači, je ta čas jama namenjena predvsem skupinskemu obisku.

Na nasprotnem koncu lokavskega zemljišča, pod hribom **Stari Tabor** (603 m), dva kilometra severozahodno od vasi in 170 metrov vzhodno od ceste Lokev-Sežana, se sredi travnika med zaraščajočimi se travniki odpira 700 metrov dolga jama **Vilenica**. Ta nas zanima predvsem zaradi zvez z Lokvijo in zaradi njenega odmeva v kulturi sedanjih narodov.

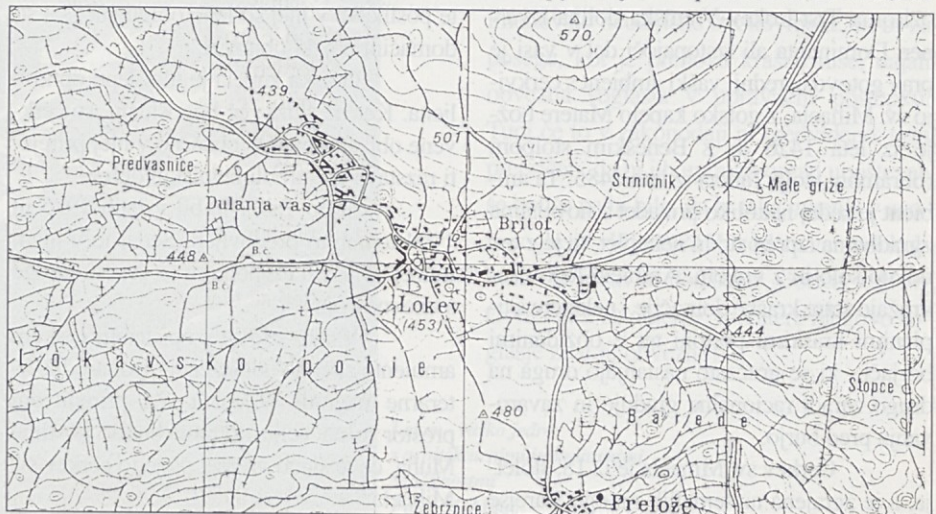
Že omenjeni Krajevni leksikon Slovenije piše, da so se Lokavci pred turškimi napadi zatekali ne le v domači Tabor ampak tudi v Vilenico. Kdaj se je v njej začel organiziran turistični obisk, ni mogoče zanesljivo ugotoviti. Mnogo znakov govori, da je Vilenica najstarejša turistična jama v Evropi.

Kot dokazuje vpisna knjiga, je Vilenica doživela svoj turistični boom v prvi polovici preteklega (19. stoletja). Potem jo

je Postojnska jama sredi preteklega stoletja zasenčila, tako da je zapadla turistični pozabi; še zlasti, ker se je po uvedbi parnika v Trstu skrajšalo čakanje na ladijske zveze s tujino. Od tod je prihajalo namreč v jama največ turistov. Leta 1963 so poti uredili in jami ponovno vrnili sloves turistične jame člani sežanskega jamarskega društva, ki zdaj jama upravlja. S tem da so uvedli električno razsvetljavo, so končali tristoletno dobo njegove razsvetljevanja z dimnimi sredstvi, zaradi katerih so potemnele navzgor obrnjene površine izredno obilnih kapnikov. Nanje so namreč iz zraka padale saje. Čeravno si je zdaj treba naročiti vodnika v Sežani, je leta 1986 obisk že dosegel kakšnih 15.000 oseb. Ko bo v jamarskem domu pri vhodu v jama skozi udornico na razpolago še vodnik, bo ta kraški biser pritegnil še precej več obiskovalcev.

Za sedanjo klimo v tem delu Evrope je značilno, da so si kulturniki iz vzhodnoalpskih in okoliških dežel za srečanja izbrali Vilenico, v kateri so Lokavci dolga stoletja imeli prireditve, dokler jim tega niso preprečili v času italijanske okupacije. Med zasiganimi skalnatimi svodi in kapniškimi stebri odmeva enkrat na leto umetniška beseda v jami, ki je bila po verovanju Kraševcev domovanje vil in drugih bajeslovnih bitij. Ta po kraševski mitologiji niso domovala po zasneženih gorah, ker jih na Krasu ni, temveč v bajeslovno zakapanih votlinah krasa, to je zemlje, iz katere je to ljudstvo štirinajst soletij črpalo energijo, da si je prilagajalo zemljo in se samo prilagajalo njej. Zemlji, ki je je bilo dovolj za delo z motiko, s srpom in z lopato, premalo pa za traktor in kombajn”.

Kopija zemljevida - specialka Lokve s Preložami.



Vodja projekta
 “Trajnostni razvoj krajevne skupnosti Lokev”
 Vladimir Mljač predlaga:

OBVEZNA NAJ BI BILA SOGLASJA NEODVISNIH STROKOVNJAKOV!

Agencija Kras

Med nosilci projektov iz sredstev Phare - Program čezmejne-
 ga sodelovanja Slovenija/Italija - Timav/Kraški park je tudi krajevna
 skupnost Lokev. Projekt “Trajnostni razvoj krajevne skupnosti
 Lokev” je predstavljen v tej izdaji revije Kras v obsežnem prispevku
 “18 odobrenih projektov Phare programa Timav-Kraški park” na str-
 ani 25. Vodi ga Vladimir Mljač, gradbeni inženir, vodja Oddelka za oko-
 lje in prostor Upravne enote Sežana, doma iz Lokve. Ker se v vasi zav-
 zemajo za ohranitev njenega kraškega videza, smo se z njim pogovar-
 jali o prizadevanjih vaščanov, da bi ohranili njeno vaško jedro in kar
 je najbolj prvobitnega v njem, pa tudi, kaj bi kazalo narediti za
 gradnjo in prenovo objektov, ki bi bili skladni s kraškim arhitektur-
 nim izročilom.

*Lokev je poznana po svojem
 vaškem jedru... Kaj so zgodovinske,
 arhitekturne in kulturne značilnosti tega
 jedra in kakšna je njihova
 turistična privlačnost?*

“Vas Lokev na Krasu je iz zgo-
 dvine poznano furmansko postajališče in sej-
 mišče, saj je skozi potekala važna promet-
 nica Trst-Lokev-Postojna-Ljubljana-Dunaj
 oziroma Trst-Lokev-Vremška dolina-Kvar-
 ner. Dominanta ali izstopajoči del v vasi je
 prav gotovo osrednji vaški ambient s cerkvi-
 jo sv. Mihaela, z gotško kapelo Matere bož-
 je iz leta 1426 in z Beneškim stolpom
 (obrambni stolp Tabor) iz leta 1485. Ta am-
 bient je sedaj nekoliko prizadet z novejšima
 zgradbama izpred sto in nekaj let, to je z os-
 novno šolo in z vrtcem. Ambient lepo zao-
 krožajo stare kraške domačije - nekatere s ti-
 pičnimi kraškimi portoni ter z obzidanimi
 borjači - ki se gručasto naslanjajo druga na
 drugo zaradi racionalne gradnje in zavaro-
 vanja pred burjo.

Cerkev sv. Mihaela je iz 18. stolet-
 ja, a je zgrajena na temeljih mnogo starejše

cerkve, verjetno iz leta 1113. Ob cerkvi je
 nekdanji templarski samostan, ki so ga cerk-
 vene oblasti prodale v času Avstro-Ogrske.
 Struktura objekta je ostala dokaj ohranjena.
 V cerkvi so zelo znane in kulturnozgodovin-
 sko zelo pomembne poslikave slikarja Tone-
 ta Kralja iz leta 1943, ki si je v času italijan-
 ske okupacije upal uprizoriti v sakralnih
 upodobitvah osvajalski in uničevalski po-
 hod fašizma v naših krajih. Cerkev in boga-
 te poslikave v njej so lepo ohranjene, saj so
 domačini objekt obnovili.

Gotska kapela je tudi lepo obnov-
 ljena. Ker ne služi več bogoslužju, so cerk-
 vene oblasti dovolile občasno v njej prireja-
 ti razstave kulturnoumetniških del.

Stolp Tabor je bil v letih 1985 in
 1994 temeljito prenovljen. Sedaj je v njem
 muzej vojaških eksponatov iz prve in druge
 svetovne vojne.

Vsako leto se v opisanem vaškem
 ambientu zberejo udeleženci mednarodne li-
 terarne nagrade Vilenica. Za prireditveni
 prostor je na voljo notranji borjač gostilne
 Muha, če je slabo vreme, pa je to cerkev sv.
 Mihaela.”

*V vasi Lokev si vaščani močno prizade-
 vate, da bi se ohranili njeno vaško jedro
 kar najbolj prvobitno, avtentično kraško.
 Kako preprečujete hotenja tistih,
 ki z novimi gradnjami jedro kazijo?*

“Vsak razvoj prinaša tudi konflik-
 te, ki jih je dostikrat treba reševati kompro-
 misno!

Način bivanja, ki je pred nekaj de-
 setletji preplaval naše kraje z zahoda, je pov-

ARHITEKTURNA DEDIŠČINA

zročil močno ekspanzijo gradnje najprej
 predvsem za potrebe bivanja in pozneje tudi
 za razne gospodarske dejavnosti. Stara vaš-
 ka jedra se je opuščalo do take mere, da je
 marsikatera prelepa kraška stavba propadla.
 Pri tem početju so oblasti novograditelje
 celo spodbujevale in to se še do današnjih
 dni ni spremenilo. Vaščani in krajevna skup-
 nost pa, žal, kaj bistveno ne morejo vplivati
 na take graditelje, kako in kaj graditi ter ob-
 navljati, saj so za to določeni predpisi na

planskem področju (občina) in na upravnem
 (upravna enota). Vaške skupnosti in krajev-
 na skupnost imajo sicer možnost, da se od-
 ločijo za tako imenovani trajnostni razvoj,
 kar naj bi pomenilo v prvi vrsti ohranjanje in
 obnavljanje starega, tudi bivalnega ambien-
 ta ali opuščene vaške ‘infrastrukture’, kot so
 kali, vodnjaki, poti, ..., vendar to še ni vklju-
 čeno v noben občinski planski dokument, ki
 ga je treba upoštevati pri izdaji upravnih do-
 voljenj. Še vedno je to prizadevanje posa-
 meznikov na ravni vasi, krajevne skupnosti,
 medtem ko tega na ravni občine ni več čuti-
 ti, ker je na tej ravni političen vpliv zaradi
 različnih pogledov že premočan. Le tam,
 kjer pride do zakonske regulative, je mogo-
 če uveljavljati in kontrolirati trajnostni raz-
 voj. Mislim na Škocjanske jame in na Lipi-
 co.

Krajevna skupnost Lokev se je od-
 ločila, da usmeri svoja prizadevanja in aktiv-
 nosti tudi v celostni razvoj podeželja in ob-

nove vasi, saj to narekuje že sama njena lega
 med dvema državnima zavodoma - med
 Javnim zavodom Park Škocjanske jame in
 med Javnim zavodom Kobilarna Lipica, ki
 sta naravovarstveno naravnana. Začeli smo
 s programom obnove in revitalizacije vaških
 kalov, vodnjakov in kolesarskih poti, v na-
 daljevanju pa se bomo lotili občutljive obno-
 ve in revitalizacije vaškega jedra. To so
 opuščena bencinska črpalka, tržnica, zgodo-
 vinski vaški ambient Tabor - cerkev - kape-
 la - šola - vrtec, smernice za obnovo stavb.”

*Ker ste poznavalec kraške arhitekture,
 Vas prosimo, da naštejete
 v krajevni skupnosti tiste tipične
 kraške hiše, ki so jih lastniki zgledno
 prenovili in bi se lahko drugi, ki namera-
 vajo prenavljati svoje domačije,
 po njih zgledovali! Njihove lastnike
 bi namreč radi za revijo Kras vprašali,
 zakaj so se odločili za takšen način
 prenove ali popravila?*

“Na to vprašanje mi je težko odgo-
 voriti, ker je veliko boljših poznavalcev ti-
 pične kraške arhitekture od mene, ki bi tudi
 oceno o zglednosti prenove kraške domači-
 je predstavili bolj kompetentno.

Predlagam pa, naj bi kraške občine
 poleg svoje urbanistične službe ustanovile -
 imenovala neodvisne strokovnjake, ki bi za
 posege, kot je prenova kraške hiše, dajali
 obvezna soglasja v upravnem postopku.
 Tudi če to v zakonodaji ni predvideno, sem
 prepričan, da bi jih upravni organ upošteval,
 še boljše pa bi bilo, da bi taka mnenja v svo-
 ja soglasja vključeval Zavod za varstvo kul-
 turne in naravne dediščine Gorica v Novi
 Gorici tudi za objekte, za katere njegovo so-
 glasje zdaj ni obvezno!”



*Lokev - vaško jedro
 z arhitekturnimi in kulturnimi
 značilnostmi
 Foto: M. Mljač*

V 24. številki revije Kras sem v Lovskih zgodbah s Krasa predstavil, kakšne so bile v 19. stoletju in v začetku 20. stoletja na Krasu razmere za razvoj lovstva, da so imeli večino lovišč v zakupu tržaški trgovci in poslovneži in da so lovišča vzdrževali in varovali lovski čuvaji - gvardjani, seveda Kraševci, domačini. Za divjad so se zanimali tudi drugi Kraševci - kmetje in vaški proletariati, ki pa si lova niso mogli privoščiti, čeprav so bili lastniki in obdelovalci zemlje, na kateri je divjad in perjad živel. Smatrali pa so jo za svojo in si jo, tako ali drugače, prilaščali... Tako sta si v takih razmerah navsezadnje stala nasproti Kraševcev-gvardjan in Kraševcev-zankar... In, kakšni so bili odnosi med njimi, sem opisal z nekaj kratkimi zgodbami iz Krajne vasi. S tremi v že omenjeni 24. številki revije Kras in s štirimi v tem nadaljevanju... S karikaturami je zgodbe s pomočjo Lovske družine Kras, Dutovlje opremil Andrej Verbič.

Jovantov Lipe in zaigran vekajoči zajec

Jovantova družina iz Krajne vasi je sprejela Lipeta, vojno siroto, dobrovoljnega nadobudneža, ki si ni kaj prida prizadeval za boljši jutrišnji dan. Življenje je jemal takšno, kakršno je pač bilo, in živel v svojem omejenem svetu. Izjema pa je bil njegov izostren čut za dogajanje v naravi; zanimal ga je predvsem živalski svet. In prav to nagnjenje ga je še posebej vezalo na gospodarja Jovanta, dobrega poznavalca divjadi, ki se ni mogel sprijazniti s privilegiji gospode, da je razpolagala s prosto živečimi živalmi. Povrhu tega pa so bili še tujci.

Jovant nikakor ni sodil v krog divjih lovcev in zankarjev; vsaj ne tistih, ki jim je bilo zankarjenje dopolnilna pridobitna dejavnost. Če pa je že tako naneslo, se ni odrekel divjačinskim dobrotam. Vse to je bilo dobro znano tudi gvardjanom Tolarjem.

Tako razpoloženi so Jovantovi nekega dne marljivo kopali na njivi za vasjo, ko jih je iznenadilo pretresljivo vekanje poljskega zajca na sosednjem, delno poraslem pašniku. Gospodar in Lipe sta se pogledala. Oba sta vedela, kaj je na stvari.

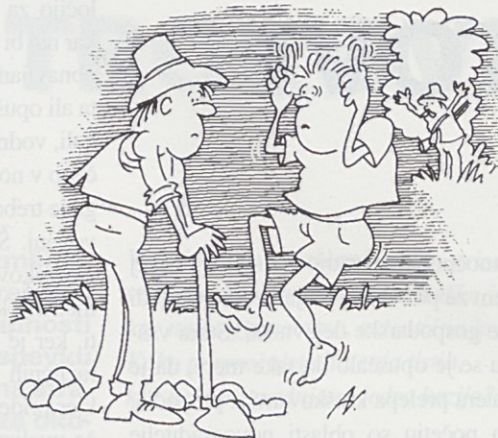
"Lipče, teci, teci duša draga in reši zajčka iz zanke!" je Jovant spodbujal Lipeta. Tega je kar odneslo na pašnik, saj ni bilo prvič, da je uspešno rešil temu podobne primere. Sredi pašnika pa je obstal, nevedoč, kam naj se obrne, kajti vekanje je utihnilo. A se je kaj hitro ponovilo, vendar komaj slišno, a dovolj glasno, da je Lipe ugotovil, odkod je prihajalo. Nihanje nekaj vej zajetnega brinovnega grma je očitno kazalo, kje naj bi bila zanka s plenom. Lipe se je zgrbljen po prstih nog in z iztegnjenimi rokami pognal proti brinu in razmaknil veje. Namesto zajca pa je zagledal režeči se obraz v grmu čepečega Hermana Tolarja. Noge so mu odrevenele; rad bi pobegnil, pa ni zmogel te moči, niti ni zmogel poklicati gospodarja Jovanta.

Herman se je pognal pokonci in v zmagovalnem plesu poskakujoč začel obkladati Lipeta: "Hja, svojat pogoltna, vam diši zajčja pečenka, kaj? No, zdaj ste pa pokazali, kaj znate!"

Lipe je končno zmogel urnih krač pobegniti k svojim. Jovant je, sodeč po glasovih s travnika, vedel, da se je zgodilo nekaj nepredvidenega. Ko se je Lipe ves skrušen ustavil pred njim, je skoraj zakričal vanj: "Kaj, hudiča, pa je bilo?"

Lovske

GVARDJANI



Lipetu se je zaradi prepadenosti pričelo kolcat in je zmogel le: "Huk - Herman zajec, huk - Herman zajec!" In da bi podkrepil Hermanovo objestnost in drznost, je dlani rok prislonil ob čelo in z migajočima kazalcema kazal peklenščkove rogove, poskakujoč kakor Herman, z noge na nogo...

Komaj pri večerji je Lipe, dovolj pomirjen, lahko povedal, kaj vse je doživel na pašniku. Gospodar ga je pomiril: "Nič ne maraj, čez sedem let vse prav pride. Mu bomo že vmili, tako ali drugače!"

Jerebičje lupine

Bogat stalež jerebic in kotorn je nudil številne možnosti, spoznati njihovo obnašanje in življenjske navade tudi preprostim ljudem na podeželju, kot sta bila Juvant in Lipe. Oba sta vedela za najbolj zasedena pasišča. Lipe pa je imel še posebno izostren sluh, ko je na večernih pašah prisluškoval sklicevanju jerebic na nočna stanišča. Zato ni bilo nobena posebna težava odkriti sicer prikrita njihova gnezdišča.

Lovozakupniki so za dokazano izpeljana jerebičja gnezda oziroma kebkce dajali tudi denarne nagrade. V dokaz za izpeljano gnezdo je moral najditelj gvardjanu prinesiti v gnezdu ostale jajčne lupine.

Jovant in Lipe sta večkrat padala v skušnjava, ali čakati na izvalitev kebkov ali pa si privoščiti okusen cvrtnjak iz jerebičjih jajc. In ob enem izmed takih pregrešnih dejanj je Jovantu kanilo na pamet, da se odolži Hermanu za pred leti zaigran zajčji vek.

Sveže jajčne lupine je izročil Lipetu in mu svetoval, naj jih posuši v senenem drobirju, nato pa lepo posuši na soncu. Rečeno - storjeno. In ko je Lipe čez dva dni z oprežanjem okrog Tolarjeve domačije ugotovil, da je Herman doma, je posušene lupine spravil v papirnato vrečko in stopil po "plačilo".

Herman je nekako obotavljajoče sprejel ponujeno vrečko, kot bi slutil, da je v njej namesto napovedanih jajčnih lupin kaj njemu osebno podtaknjene. Videč, da gre res za lupine, si jih je stresel v levo dlan in jih pričel pozorno ogledovati. Lipe je vse to opazoval z narejeno resnostjo in z navidezni mirom, čeprav je bil ves na trnilih zaradi skrbi, ali bo ukana uspela ali ne. In, glej ga, zlomka! Hermanov obraz se je pričel

zgodbe s Krasa

IN ZANKARJI - II.del

kremžiti. S sovražnimi prebliski v očeh je ostro pogledal v osuplega Lipeta, ki je dokončno spoznal, da iz te moke ne bo kruha. Herman je pač dobro vedel, kakšne so videti lupine izvaljenih kabčkov in kakšne so lupine pojenih jerebičjih jajc. Po Lipetovi zadregi pa je dokončno spoznal, da sta ga Jovant in Lipe hotela pošteno izigrati. Če bi zvijači nasedel, bi se osmešil za vse večne čase. In kaj bi na to dejali delodajalci?

Hermana je popadel bes. In ponovile so se scene, podobne onim, ko je pred leti prihitel Lipe reševati "vekajočega" zajca. Pričel je poskakovati, kakor bi plesal ples zmagovalca, in zmerjal: "Ti, matek matkasti! Kdo te je naučil zganjati take lumparije? O, kar nič mi ne pravi, kdo. Predobro poznam njega in tebe! Jajčka ste požrli, Herman pa naj bi vama plačal še lupine!"

"Krucifiks, banda...!" je preklinjal Herman in vrgel lupine v Lipeta ter ga pognal po dvorišču...



"Mona, na ôslo..!"

Bil jel čas zgodnje košnje senožeti na Rjavi zemlji, ko je Herman opravljal svojo poklicno dolžnost. Med hojo je zagledal sovaščana Kafola, kako kosi. Pa se mu je v dolgočasju utrl naklep, da bi ga neopazno zalezel po pravilih za zalaz srnjaka. Spretno, kot maček, se je kmalu znašel za koščevo hrbtom. Z roko je segel v njegov oselnik, iz njega potegnil oslo in, ker se je to dogajalo ob košatem leskovem grmu, je tatinski zalezovalec smuknil na drugo stran leskovega grma ter čakal, kaj se bo zgodilo.

Ni trajalo dolgo, ko je kosec s travo obrisal koso in z jeklenim ognilom naravnal ostrine. Slediti bi moralo brušenje kose, slišati pa je bilo samo nerazločne kosčeve samogovore in kmalu tudi kletvice.

Herman kosca ni videl, predstavljal pa si je njegovo zagato - kam neki je izginila njegova osla - in močno se je moral truditi, da ni bruhnil v smeh.

Kosčeva zadrega in nervoza pa sta se stopnjevali. S kosiščem je Kafol divje mešal pokošene redi trave in z nogami tipal po strnišču. Ko to ni pomagalo, se je kosce po tleh plazil po vseh stirih in preklinjal vse živo na nebu in na zemlji.

Končno je Herman sklenil, da je dosegel in še presegel namen poteganščine. Smejoč se, je stopil pred Kafola, rekoč: "Mona, na ôslo! Drugič pa malo bolj pazi nanjo, če ne bom ob priliki še tebe ukradel!"

Prizadetemu, čeprav besnemu Kafolu, je ob pogledu na ponujeno oslo odleglo. Še bolj, ker mu je Herman rekel: "Zvečer se oglasi pri nas, ga bova kakšen lonček zvrnila!"

"Mej oštja, a bi midva kej popila..?"

Poleg ugodnih pogojev za nizko divjad na Krasu je treba upoštevati tudi način lova. Njega dni se je vsak predel lovišča prelovil samo enkrat ali največ dvakrat, če je bil stalež izjemoma dober. To je bil za tiste čase v obdobju ene lovne sezone kar gospodaren način gojitve in lova. Tako je na običajnem nedeljskem lovu deset do petnajst lovcev uplenilo od

50 do 90 zajcev, veliko jerebic in nekaj manj fazanov. Znanih pa je tudi nekaj lovov s plenom do 140 zajcev. Če vzamemo, da so tudi zankarji pobrali ne dosti manj zajcev, ni dvomiti v reklo, da je na Krasu v tistih časih iz vsakega grma skočil zajec.

Spričo takšnih razmer so tudi pravi mojsstri zankarji največkrat ostali skoraj neopaženi, čeprav se je dobro vedelo za njihova početja. Ti se niso zanimali samo za odlov poljskih zajcev, ampak so bili tudi strastni in vztrajni kunarji. Kožuhošina je imela pred drugo svetovno vojno zelo dobro ceno. Znan je primer, ko si je zankar z izkupičkom od prodanih zajcev in kožuhošine med hudo gospodarsko krizo temeljito obnovil gospodarsko poslopje.

V takih gvardijsko - zankarskih peripetijah so hitro minevala leta. In po drugi svetovni vojni so se v spremenjenih razmerah gvardjani in zankarji marsikje srečali kot ustanovni člani sedanjih lovskih družin. Herman Tolar se je z leti umiril, pobotal in celo zbližal z nekdanjimi samozvanimi odjemalci njemu zaupane divjadi. Njegov lovski okoliš se je z leti ožil in končno zožil na domače dvorišče in vnučkov gostilno. Noge so odpovedovale poslušnost in postale nezanesljive na kraških brezpotjih. Do konca pa je hotel biti na tekočem z dogodki. Udeleževal se je skupščin in posvetov lovskega društva in družabnih srečanj. Bistrost duha in šegavost je ohranil do konca življenja.

Proti koncu se je Hermanu lovišče skrčilo samo na gostilno.

Če si vprašal njegovega vnuka: "Maks, kje pa je nono?" je bi najčešči odgovor: "Verjetno je kje v gostilni!". Ta lov pa je za Hermana pomenil, ne zamuditi nobene priložnosti za seznanjenost v lovišču. Navadno je v gostilni mirno sedel in opazoval prišleke. Kakor hitro je zagledal gozdarja, gozdnega delavca, lovca ali furmana, je bil takoj pri njem in začela so padati vprašanja: "Kje si bil, kaj si delal, kaj si videl?" Pozorno je poslušal odgovore, kadil nepogrešljivo cigareto in si vihal Franc-jožefovske brke. In kadar je slišal kaj njemu dopadljivega, je vzkliznil: "Mej oštja, a bi midva kej popila - bom jaz plačal!" Potem pa je novico prekomentiral glede na svoje bogate izkušnje, na svojo življenjsko in lovsko filozofijo.

Ko se je v 93. letu starosti izteklo Tolarjev čas, smo ga lovsko dostojno pospremili k večnemu počitku pri podružnični cerkvi sv. Neže.

Vinko Sterle

Vinko Sterle,
upokojenec -
Cesta na Lenivec,
6210 Sežana



Prenovljen kulturni dom

V HRPELJAH PRAVI KULTURNI PRAZNIK

Lučka Čehovin

Kar se je zgodilo v Hrpelja v ponedeljek, 9. februarja 1998, je prava redkost, kakor so tudi redkost taka občinska vodstva, ki se zavedajo, da brez kulture ni napredka kraja. Kaže, da se župan in svetniki občine Hrpelje-Kozina tega zavedajo. Odprli so prenovljen kulturni dom in predali svojemu namenu sodobno urejeno dvorano. Kljub bor-nim finančnim sredstvom, ki jih imajo, so se zav-zeto lotili urejanja kulturnih potreb prebival-stva.

Propadajoči Kulturni dom v Hrpeljah je pred leti ponudil v prenovljenem pritličju prostor trgovski dejavnosti. V njem že vr-sto let deluje tudi knjižnica. Z nastankom nove občine Hrpelje-Ko-zina pa so v njem dostojno uredili pisarniške prostore ter poskrbe-li za lep videz njegovega pročelja. Za letošnji slovenski kulturni praznik pa je hiša dobila še srce - prelepo dvorano, s kakršno se ne more ponašati marsikatero slovensko mesto. Dvorana ima 224 se-dežev v topli sivobarvni intonaciji. Pred njo je še manjše preddver-je, primerno tudi za razstave. Prenovitevna dela so stala 37 milijo-nov slovenskih tolarjev; delež sredstev Ministrstva za kulturo je 1,7 milijona slovenskih tolarjev.

Ponedeljkov večer me je resnično razveselil. Ostal mi bo v spominu kot skrbno pripravljena prireditev domačinov. V polni dvorani ljudi je svečano zadonela pesem Tržaškega okteta, kate-re-mu je sledil nastop harfistk iz Kopra. Slovesnost je povezovala do-mačinka **Ester Barba**, ki je v kratkem nagovoru orisala tudi zgo-dovino doma, v katerem je po zaslugi tamkajšnjih učiteljev kultu-ra vedno živela - čeprav tudi v nezakurjeni dvorani in med propa-dajočimi zidovi.



Foto Dušan Grča

Poseben pomen sta dogodku dala govornika. Župan **Ve-koslav Kребelj** je dejal, da si bodo v dvorani ljudje s kulturnimi do-godki in prireditvami nabirali novih moči za bolj humano življenje in za demokratične odnose. Minister za kulturo **Jožef Školč**, kate-re-mu je bila dana tudi čast, da je prenovljeno dvorano izročil lju-dem v uporabo, pa je izrazil presenečenje in pohvalo, ker so v krat-kem času - od jeseni 1997 do februarja 1998 - zmogli z vsemi preu-reditvenimi in obnovitvenimi posegi veliko in zahtevno delo. Ob-ljubil je tudi nadaljnjo pomoč države za posodobitev in ureditev knjižnice, ki je zelo obiskana.

Omeniti moram še pristrčno, dasiravno skromno pogosti-tev, ki so jo pripravili domačini. Z njo so poskrbeli, da se je slove-snost spremenila v prijetno družabno srečanje.

In, kar je najpomembnejše: domačini ob-ljubljajo, da si bodo v prenovljenem Kulturnem domu Hrpelje prizadevali za kakovosten kulturni program!

gorenje

GORENJE ENOSTAVNO IN LOGIČNO



GORENJE SIMPLE&LOGICAL

Otročje lahko

ŠKOCJANSKE JAME



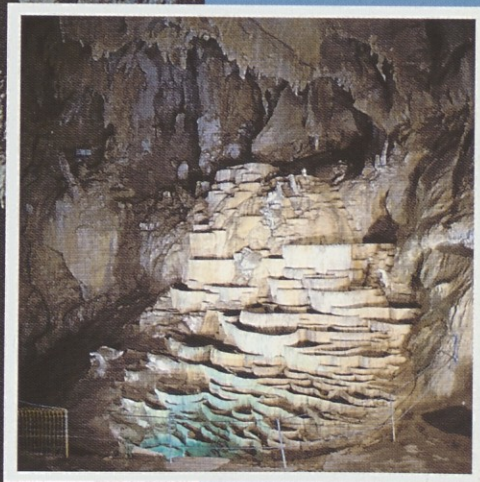
Unesco 1986-1996

Liste du Patrimoine Mondial

V Postojnski jami lahko vidi jamoslovec vse,
kar si le more srce poželeti,
Škocjanske jame pa nimajo primere na svetu!

Norbert Casteret, 1955

HANKEJEV MOST
IN PONVICE



Informacije:

Škocjanske jame,
6215 Divača, Matavun 12
Telefona: 067/60-122 in 60-169,
fax: 067/73-384

Obiski vsak dan:

VI - IX: 10,00, 11,30, 13,00, 14,00, 15,00, 16,00, 17,00

IV, V, X: 10,00, 13,00, 15,30

XI - III: 10,00 ter ob nedeljah in praznikih tudi ob 15,00.



...NEPOZABNA DOŽIVETJA.

NOVA GORICA VAS PRIJAZNO VABI. VSE JE ŽE PRIPRAVLJENO, DA PREŽIVITE LEP IN NEPOZABEN VEČER. IGRE, ZABAVNI PROGRAMI, RAZLIČNE PRIREDITVE. ZA SLADOKUSCE ODLIČNO PRIPRAVLJENE JEDI DOMAČE IN TUJIH KUHINJ. Če pa želite preživeti z nami KONEC TEDNA, VAM NAŠE GOSTOLJUBNO OSEBJE NUDI VRHUNSKO POSTREŽBO V HOTELIH S ŠTIRIMI ZVEZDICAMI. PESTROST BIVANJA DOPOLNjujejo IZLETI V PISANO OKOLICO NOVE GORICE TER ODLIČNO OPREMLJENA ŠPORTNA SREDIŠČA, KI BODO ZADOVOLJILA TUDI NAJZAHTEVNEJŠE LJUBITELJE ŠPORTA, NARAVE IN ŽIVLJENJA NA PROSTEM. V PRIJETNEM OKOLJU KONFERENČNE DVORANE PERLA, OPREMLJENE Z NAJSODOBNEJŠO TEHNIKO, PA LAHKO DOBRO POČUTJE ZAGOTOVIMO TUDI POSLOVNEŽEM.

SKRATKA, DOŽIVITE NOVO GORICO, TAKO KOT SO JO DOŽIVELI ŽE MNOGI - SKUPAJ Z NAMI! DOBRODOŠLI!

NEPOZABNI TRENUTKI S HITOM!

Informacije: Tel. 065 28221 - 27258 Fax 065 26430

Internet: <http://www.hit.si> - E-mail: pavlin.suzana@hit.si

HIT Hoteli Igralnice Turizem

Nova Gorica - Slovenija



ugodna razmerja 3.

MOBITEL NMT & GSM

Sklenite naročniški razmerji za analogno NMT in digitalno GSM omrežje za trajno polovično naročnino.

1(NMT) + 1(GSM) = 1 naročnina

Benefon Delta (NMT) ~~135.900,00 SIT~~ 85.900,00 SIT

Cena je brez prometnega davka.

Ericsson GA 628 ALS ~~99.900,00 SIT~~ 22.222,00 SIT

Nokia 8110 i ALS ~~114.000,00 SIT~~ 64.222,00 SIT

Ericsson GH 688 ALS ~~134.900,00 SIT~~ 89.222,00 SIT

Ericsson GF 788 ALS ~~144.900,00 SIT~~ 109.222,00 SIT

Vse cene so brez prometnega davka.

ALS (*alternate line service*)

Dve številki na eni naročniški kartici – dodatna storitev, ki bo kot svetovna novost kmalu zaživela tudi v Sloveniji.

GSM aparat že za
22.222,00 SIT

Informacije in pogoji:

Mobitelov svetovalec na brezplačnih telefonskih številkah 24 ur na dan:

080 70 70 za klasično omrežje

041 685 685 za mobilni omrežji

in na vseh prodajnih mestih Mobitela

mobitel

SLOVENSKI OPERATOR NMT & GSM

<http://www.mobitel.si>